

”Tuskin missään valtiokoneiston toiminnassa varoja uhrataan
kannattavampaan toimintaan kuin tässä”

Kehitysaluerahasto Oy, aluepolitiikka ja yrittäjyys 1971–1987

Sampsa Mika Ilmari Kononen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Talous- ja sosiaalihistoria

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Kononen, Sampsa Mika Ilmari			
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Tuskin missään valtiokoneiston toiminnassa uhrataan varoja kannattavampaan toimintaan kuin tässä" – Kehitysaluerahasto Oy, aluepolitiikka ja yrittäjyys 1971–1987			
Oppiaine – Läroämne – Subject Talous- ja sosiaalhistoria			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 92
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielma tarkastelee aluepolitiikan ja yrittäjyyden suhdetta Kehitysaluerahasto Oy:n toiminnan kautta vuosina 1971–1987. Kehitysaluerahasto Oy oli valtion omistama osakeyhtiö, joka rahoitti kehitysalueiden elinkeinoelämää lainoilla, takauksilla ja avustuksilla. Aluksi sen tavoitteena oli kehitysalueiden teollistaminen ja työpaikkojen luominen, mutta myöhemmin keskeiseksi tavoitteeksi muodostui työllisyyden lisääminen uusien yritysten perustamiseen rohkaisemalla. Sen perustaminen kytkeytyi 1970-luvun alun poliittiseen tilanteeseen, jossa kehitysaluepolitiikkaa haluttiin tehostaa. Kehitysaluerahasto Oy:ta on käsitelty aiemmassa aluepolitiikan tutkimuksessa jonkin verran, minkä lisäksi siitä on tehty kaksi yrityshistoriikkaa. Tästä huolimatta sen toimintaa ei ole tutkittu kovin syvällisesti ainakaan laadullisin menetelmin. Myös aluepolitiikan ja yrittäjyyden suhde on jäänyt aiemmassa tutkimuksessa hyvin vähälle huomiolle. Tämän tutkielman tarkoitus on paikata tätä tutkimuksellista aukkoa ja arvioida Kehitysaluerahasto Oy:n toimintaa ja aluepolitiikkaa uudesta näkökulmasta. Tutkimuskysymykset keskittyvät Kehitysaluerahaston johtajien perusteluihin aluepolitiikan tarpeellisuudelle ja heidän näkemyksiinsä yrittäjyydestä. Tutkielmassa hyödynnetään myös kehitysvaltion ja yrittäjähenkisen valtion käsitteitä, ja pohditaan niiden soveltuvuutta Kehitysaluerahasto Oy:n historialliseen kontekstiin. Tätä kautta pohditaan myös valtion ja yritysten suhdetta innovaatiopolitiikassa, josta on käyty runsaasti tieteellistä vuoropuhelua.</p> <p>Aineistona tutkielmassa käytetään Kehitysaluerahasto Oy:n kolmen ensimmäisen toimitusjohtajan sekä heidän kanssaan samaan aikaan koko tutkimusajankohdan toimineen varatoimitusjohtajan tekstimuodossa olevia julkisia puheita, esitelmiä ja kirjoituksia sekä vähäisessä määrin myös muita asiakirjoja. Aineisto on kerätty Kehitysaluerahasto Oy:n seuraajaorganisaatio Finnvera Oy:n arkistosta. Tutkimusmenetelmänä on laadullinen sisällönanalyysi teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Aineiston luonteen vuoksi tutkielman johtopäätökset jäävät melko yleiselle tasolle, sillä puheita ja julkisia esiintymisiä ei voida pitää objektiivisina kuvauksina. Niistä voidaan kuitenkin päätellä aatemaailmoja, tavoitteita ja päämääriä. Tulokset siis kuvastavat Kehitysaluerahasto Oy:n johtajien puheissa ilmenevää todellisuutta, joka täytyy ottaa huomioon niitä arvioitaessa.</p> <p>Kehitysaluerahasto Oy:n toiminnassa aluepolitiikka ja yrittäjyyden edistäminen kytkeytyivät toisiinsa sekä yhteisenä että erillisinä tavoitteina. Keskeisiä tuloksia tutkielmassa ovat Kehitysaluerahasto Oy:n innovaatiopolitiittisen toiminnan ja kehitysalueiden yrittäjyysmyönteisen ilmapiirin edistämisen aiempia käsityksiä suurempi merkitys. Molemmat näistä havainnoista on huomioitu aiemmissa tutkimuksissa, mutta tämän tutkielman analyysin perusteella niillä saattaa olla aiemmin luultua suurempi painoarvo. Koska molempia näistä on varsin vaikea mitata, täytyy tämän tutkielman aineiston analyysin perusteellakin tyytyä vain arvioiden esittämiseen. Kolmas keskeinen havainto on 1970-luvun loppupuolen hahmottaminen yhteiskunnallisena käännekohtana. Aiemmin korostetut alueellisen tasa-arvon ja työllisyyden lisäämisen tavoitteet alkoivat menettää merkitystään noin vuodesta 1978 lähtien, ja kilpailukyyn parantamisen ja innovaatioiden edistämisen tavoitteet korvasivat ne Kehitysaluerahasto Oy:n toiminnan keskeisinä päämääreinä. Samalla aluepolitiikka jäi 1980-luvun aikana taustalle, kun yrittäjyyden merkitys korostui Kehitysaluerahasto Oy:n toiminnassa entistä enemmän. Valtiomuutos suunnitteluvaltiosta kilpailukyky-yhteiskuntaan 1980-luvulta lähtien välittyy aineistosta joiltakin osin, mutta esimerkiksi uusliberalistiset vaikutteet jäivät melko vähäisiksi Kehitysaluerahasto Oy:n johtajien puheissa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords taloushistoria, aluepolitiikka, yrittäjyys, yrityshistoria, innovaatiopolitiikka, teollisuuspolitiikka, rakennemuutos			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymykset ja tutkielman rajaus	3
2. Käsitteet ja aiempi tutkimus, historiallinen konteksti ja tutkimuskohde	4
2.1. Käsitteet ja aiempi tutkimus	4
2.1.1. Aluepolitiikka	4
2.1.2. Yrittäjyys	14
2.1.3. Innovaatiopolitiikka	17
2.1.4. Kehitysvaltio ja yrittäjähenkilö	20
2.2. Suomalainen yhteiskunta- ja talouspolitiikka 1970–1980-luvuilla	24
2.3. Kehitysaluerahasto Oy	29
3. Aineisto ja menetelmät	33
3.1. Aineisto	33
3.2. Menetelmät	36
4. Kehitysaluerahasto Oy:n johtajien perustelut aluepolitiikan tarpeesta	38
4.1. Alueellinen tasa-arvo	38
4.2. Työllisyys ja työpaikat	42
4.3. Markkinahäiriö	45
4.4. Kehitysalueyritysten rahoitus	47
4.5. Rakennemuutos ja elinkeinorakenteen monipuolistaminen	52
5. Kehitysaluerahasto Oy:n johtajien suhtautuminen yrittäjyyteen	57
5.1. Yrittäjyys ja toimintaympäristö	57
5.2. Hyvän yrittäjän ja yritysjohtajan ominaisuudet	64
5.3. Pienet ja keskisuuret yritykset	66
5.4. Yritysten kehittäminen yleisesti	67
5.5. Yritysten kehittäminen: tuotekehitys, innovaatiot ja markkinointi	70
5.6. Yritysten kehittäminen: kilpailukyky	77
6. Pohdintaa	80
7. Johtopäätökset	83
8. Lähteet	85
8.1. Arkistolähteet	85
8.2. Painetut lähteet	85
8.3. Sähköiset lähteet	86
8.4. Kirjallisuus ja artikkelit	86

1. Johdanto

Suomessa on viime vuosina keskusteltu runsaasti alueellisesta kehityksestä eli esimerkiksi alueiden elinkeino- ja väestörakenteiden muutoksista. Muutoksen nopeutta pidetään dramaattisena, ja sen yhteyteen liitetään paljon yhteiskunnallisia ongelmia, kuten asuntojen arvon voimakas divergenssi eri puolilla maata. Ehkä juuri siksi suomalaiset haluaisivat valtion tukevan koko maan asuttuna pysymistä, mikä kävi ilmi Ylen kyselyssä kesällä 2018.¹ Suomen aluerakenteiden kehitys on ollut vahvasti polkuriippuvaista aiemmista päätöksistä, ja siten historiallisilla kehityskuluilla on edelleen merkitystä. Niinpä aloin pohtimaan, minkälaisia aluekehityksen vaikutuskeinoja Suomessa on historiallisesti käytetty.

Näin syttyi kiinnostukseni tutkia aluepolitiikan historiaa. Perehtyessäni aluepolitiikan aiempaan tutkimukseen, toistui siellä usein Kehitysaluerahasto Oy:n nimi; sitä ei kuitenkaan käsitellä missään aiemmassa tutkimuksessa kovin perusteellisesti, vaikka sen huomattava merkitys suomalaisessa aluepolitiikassa 1970–1980-luvuilla todettiinkin. Tässä oli jo itsessään ainakin pienimuotoinen tutkimuksellinen aukko.

Kun syvennyin tarkemmin Kehitysaluerahaston Oy:n toimintaan, minulle selvisi, että se toteutti aluepolitiikkaa tukemalla yritysten rahoituksellista ja henkistä pääomaa. Kehitysaluerahaston aluepoliittinen rooli oli huomattava. Siten myös yksityisten yritysten rooli oli merkittävää aluepolitiikan käytännön toteuttamisessa. Tämä yhteys vaikuttaisi jääneen aluepolitiikan tutkimuksessa jos ei pimentoon, niin ainakin painoarvoaan vähemmälle huomiolle.

Tässä tutkielmassa on siis tarkoitus käsitellä aluepolitiikan ja yrittäjyyden yhteyttä Kehitysaluerahasto Oy:n aineiston kautta. Kehitysaluerahasto Oy oli valtion omistama erityisrahoituslaitos, joten osakeyhtiömuodostaan huolimatta se oli käytännössä valtiollinen toimija. Näin ollen tässä tutkielmassa on viime kädessä kyse valtion ja yrittäjyyden suhteesta; millä tavoin ja miksi valtio pyrki edistämään yrittäjyyttä Kehitysaluerahasto Oy:n kautta Suomen kehitysalueilla? Mikä oli aluepolitiikan rooli tässä yhtälössä?

¹ Yle: <https://yle.fi/uutiset/3-10313405>, viitattu 1.5.2020.

Tutkimusaiheen kannalta kiinnostava yhteys löytyy syksyllä 2019 Maaseudun Tulevaisuudessa julkaistussa Mika Heleniuksen mielipidekirjoituksessa. Siinä ehdotetaan ratkaisuksi sekä alueellisiin että valtakunnallisiin ongelmiin innovatiivisten teollisten pk-vientiyritysten lisääntymistä. Heleniuksen mukaan Suomi tarvitsisi lisää vientiteollisuutta, ja erityisesti maakunnissa olisi potentiaalia tämän mahdollisuuden hyödyntämiseen. Tämän tavoitteen tukemisessa maakuntien korkeakoulut olisivat avainasemassa.² Käytännössä Heleniuksen visio vastaa hyvin pitkälti Kehitysaluerahaston toimintaa 1970–1980-luvuilla. Keran ja korkeakoulujen yhteistyö rajattiin tämän tutkielman ulkopuolelle, mutta Kehitysaluerahaston aineistosta löytyy paljon sisältöä myös siitä.

Yrittäjyyden ja valtion välisessä suhteessa hyvin olennainen osa-alue on innovaatio- ja teknologiapolitiikka. Tässä tutkielmassa tarkastelen yrittäjyyttä ja Kehitysaluerahaston toimintaa käyttäen apuna kehitysvaltion ja yrittäjähenkisen valtion käsitteitä. Nämä käsitteet ovat kiinnostavia näkökulmia, joiden kautta myös Kehitysaluerahaston toimintaa voidaan pohtia.

Taloushistorian yrityshistoriallisessa tutkimusperinteessä yrittäjyyden tutkiminen on ollut ongelmallinen aihe. Monet yrityshistoriikit ovat tieteellisesti puutteellisia, ja yritysten aineistojen käyttäminen muuhun kuin niiden omiin historiikkeihin ei ole taloushistoriallisessa tutkimuksessa erityisen yleistä.³ Vaikka käsittelen yrittäjyyttä Kehitysaluerahaston johtajien aineiston eli välikäden kautta, on tässä tutkielmassa kyse myös yrityshistoriallisesta lähestymistavasta. Katsantokulmani yrittäjyyteen on kuitenkin pikemminkin makro- kuin mikrotasolla; en käsittele yksittäisten yrittäjien toimintaa, vaan sitä, minkälaisia merkityksiä yrittäjyydelle annettiin.

Tämän tutkielman tavoite on aluepolitiikan sekä innovaatiopolitiikan ja yrittäjyyden aiemman tutkimuksen vuoropuhelun kautta selvittää tarkemmin Kehitysaluerahaston roolia Suomen taloushistoriassa ja yrittäjyyden yhteiskunnallisen merkittävyyden edistämisessä.

² Maaseudun Tulevaisuus: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/mielipiteet/artikkeli-1.553135>, viitattu 1.5.2020.

³ Jones, Leeuwen & Broadberry 2012; 233

1.1. Tutkimuskysymykset ja tutkielman rajaus

Aluepolitiikan ja yrittäjyyden suhdetta tarkastellakseni aion käsitellä tässä tutkielmassa seuraavia kysymyksiä:

1. Kuinka Kehitysaluerahasto Oy:n johtajat perustelivat aluepolitiikan tarpeellisuutta?
 - Mitä argumentteja he esittivät, ja miksi?
2. Minkälaisia merkityksiä Kehitysaluerahasto Oy:n johtajat antoivat yrittäjyydelle?
 - Miten yritysten kehittäminen ilmeni Keran toiminnassa ja miksi se oli tärkeää?

Tutkielman aikarajaus on Kehitysaluerahaston 16 ensimmäistä toimintavuotta, eli vuodet 1971–1987. Aikarajauksen tarkempi perustelu on tämän tutkielman aineiston kuvauksessa. Lyhyesti voin todeta, että aluepolitiikan yleisen kehityksen kannalta em. aikarajaus muodostaa mielekkään kokonaisuuden. Käytän tutkielmassa Kehitysaluerahasto Oy:stä lyhennettyä nimitystä Kera, sillä se oli vakiintunut lyhenne yrityksen nimestä myös yrityksen omassa aineistossa ja aiemmassa tutkimuksessa. Tämän tutkielman tarkoitus ei ole muodostaa kokonaisesitystä Keran toiminnasta 1971–1987, vaan käyttää tutkimuskysymysten kautta näkökulmana aluepolitiikkaa, yrittäjyyttä ja niiden suhdetta. Yksityistä yrittäjyyttä aluepoliittisin keinoin tukemalla pyrittiin siis tasoittamaan yhteiskunnallista kehitystä – kyse on siis pohjimmiltaan valtion ja elinkeinoelämän välisestä yhteistyöstä yhteiskunnan kehittämiseksi.

Tutkimuskysymysten rajausten vuoksi en siis käsittele yksityiskohtaisesti esimerkiksi Keran rahoitustoimintaa sellaisenaan. Myös yksittäisten alueiden kuten maakuntien ja yksittäisten toimialojen tarkempi käsittely on rajattu pois tästä tutkielmasta. Pois jätin myös esimerkiksi teollisuuskylä ja Keran 1980-luvun kehitysyhtiöiden käsittelemisen.

Tutkimusaineiston luonteen vuoksi tässä tutkielmassa ei perehdytä puhtaasti yrittäjyyden olemukseen mikrotasolla, vaan Keran johtajien näkemyksiin ja ajatuksiin yrittäjyydestä. Tätä kautta aion pohtia, minkälainen riippuvuussuhde Suomen valtiolla ja kehitysalueiden yrityksillä oli tutkielman ajanjaksolla.

2. Käsitteet ja aiempi tutkimus, historiallinen konteksti ja tutkimuskohde

2.1. Käsitteet ja aiempi tutkimus

2.1.1. Aluepolitiikka

Aluepolitiikka on käsitteenä monimuotoinen. Ensinnäkin, se koostuu käsitteistä alue ja politiikka. Näitä en aio määritellä erikseen, mutta esittelen erilaisia näkemyksiä siitä, mitä aluepolitiikka on, ja mitä siihen voi sisältyä. Aluepolitiikalle ei ole yksinkertaista määritelmää. Se on myös muuttunut ajassa; 50 vuotta sitten aluepolitiikkaan on liitetty erilaisia mielikuvia kuin nykyään.⁴ Aion myös käsitellä lyhyesti erilaisia suomalaisen aluepolitiikan vaihteita. Ennen kuin esittelen aluepolitiikan eri määritelmiä, on hyvä erottaa aluepolitiikka sen naapurikäsitteistä kehitysaluepolitiikka, alueellinen kehityspolitiikka ja aluekehitys.

Kehitysaluepolitiikka mainitaan usein alkaneeksi virallisesti vuoden 1966 kehitysaluelakien yhteydessä. Toisaalta joidenkin näkemysten mukaan jo 1950-luvun lopun alueellisia toimenpiteitä voidaan pitää kehitysaluepolitiikan alkuna. Joka tapauksessa termi tuli laajaan käyttöön 1960-luvulla.⁵ Sen kohteina olivat vain ns. kehitysalueet, jotka sijaitsivat Pohjois- ja Itä -Suomessa. Keran aineistossa kehitysaluepolitiikka -käsitettä käytetään rinnakkain aluepolitiikan käsitteen kanssa. Kehitysaluepolitiikka -käsitteestä luovuttiin viimeistään siinä vaiheessa, kun Suomessa alettiin siirtyä koko maata koskevaan aluepolitiikkaan. Tämä tapahtui 1980-luvulle tultaessa.⁶ Alueellinen kehityspolitiikka on aluepolitiikasta jatkojalostettu käsite, joka esiintyy myös Keran aineistossa 1980-luvulla. Sillä viitataan aiempaa aluepolitiikkaa monipuolisempaan toimintaan, joka voi periaatteessa käsittää kansantalouden kaikki osa-alueet. Toisaalta se voi tarkoittaa myös alueelliset vaikutukset huomioon ottavaa yhteiskuntapolitiikkaa.⁷ Aluekehitys -käsite ei näy Keran aineistossa. Sen käyttö on yleistynyt viimeistään 2000-luvulla. Aluekehitys -käsitteestä on tarkoituksella jätetty pois sana politiikka, jolla viitataan siihen, että se voi olla muutakin kuin poliittista toimintaa –

⁴ Honkanen 2016, 40.

⁵ Hakkarainen 2008, 22; Leiviskä 2011, 277–285.

⁶ Remahl 2008, 46.

⁷ Honkanen 2016, 42; Remahl 2008, 46.

esimerkiksi liiketoimintaa. Sillä voidaan myös tarkoittaa jo tapahtunutta alueellista kehitystä, riippumatta siitä, onko tähän kehitykseen aktiivisesti vaikutettu vai ei.⁸

Useimmat itse aluepolitiikka -käsitteen määritelmät liittävät aluepolitiikan osaksi yhteiskuntapolitiikkaa. Se voidaan toisaalta ymmärtää myös suppeammin, esimerkiksi taloudellisena alueellisena vaikuttamistoimintana tai vain yleisen talouspolitiikan jatkeena.⁹ Tea Remahlin mukaan aluepolitiikan perimmäisenä tavoitteena voidaan pitää alueellisen kehityksen ohjaamista haluttuun suuntaan. Yleisesti ottaen aluepolitiikan tarve on usein perustunut haluun ratkaista alueellisten kehityserojen aiheuttamia yhteiskunnallisia ongelmia. Aluepolitiikan harjoittamisen perusteet voivat olla ainakin taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia, poliittisia ja ekologisia.¹⁰ Sami Moisio määrittelee aluepolitiikan konfliktien ja kamppailun sävyttämäksi toiminnaksi alueellisen todellisuuden määrittämiseksi ja muovaamiseksi. Moisio mukaan aluepoliittinen toiminta ilmenee useimmiten argumentaationa, jotka ovat aina suhteessa tiettyä aikana esitettyihin kysymyksiin ja toisiin aluepoliittisiin argumentteihin. Moisio määritelmä laajentaa perinteistä aluepolitiikan käsitystä myös siten, että hän tulkitsee aluepolitiikan tutkijat aktiivisina aluepoliittisina toimijoina.¹¹

Luonnonolosuhteet ja etäisyydet ovat aluepolitiikan tarpeeseen perustavanlaatuisesti vaikuttavia tekijöitä. Marko Nenonen ja Reijo Solantie ovat käsitelleet ilmaston ja luonnonolosuhteiden näkökulmasta Suomen asutus- ja maataloushistoriaa. Olosuhteiltaan maataloudelle soveltuvimmat alueet olivat pitkään myös vauraimpia. Samoin kulkuyhteyksiltään ylivertaiset rannikkoalueet ja sisävedet olivat kehittyneimpiä. Vasta teollistuminen toi muutoksen aiemmalle luonnonolosuhteille alisteiselle kehitykselle, vaikkakin on huomattavaa, että 1560-luvulla Suomen pysyvän asutuksen muodostaneet alueet ovat edelleen Suomen vaurainta seutua.¹² Sakari Karvosen mukaan varhaiset asutushistorialliset jakolinjat heijastavat alueellisia hyvinvointieroja edelleen mm. terveyden osalta.¹³

⁸ Honkanen 2016, 42.

⁹ Hakkarainen 2008, 18; Remahl 2008, 46–47.

¹⁰ Remahl 2008, 41–43.

¹¹ Moisio 2005, 27.

¹² Nenonen 2018, 67–91; Solantie 2012.

¹³ Karvonen 2015.

Ennen varsinaista aluepolitiikkaa Suomen alueellista kehitystä määritelleet poliittiset toimenpiteet voidaan hahmottaa ainakin asutuspolitiikkana sekä maa- ja metsätalouspolitiikkana. Alkutuotantoon painottunut talousrakenne ja luonnonolosuhteet muovasivat Suomen aluekehitystä toiseen maailmansotaan asti.¹⁴ Suuressa roolissa aluekehityksen kannalta olivat merkittävimmät maa- ja metsätaloutta koskeneet maareformit: 1700–1800-lukujen isojako, 1920-luvun torpparivapautuslaki ja 1940-luvun maanhankintalaki. Toista maailmansotaa edeltävä Suomi voidaan tulkita myös areaalisena valtiona, jonka alueelliset intressit liittyivät pitkälti juuri maa- ja metsätalouden edistämiseen, mutta myös periferioiden tiukempaan sitomiseen keskushallintoon. Teollinen tuotanto, hallinto ja koulutus olivat kuitenkin hyvin keskittyneitä eteläiseen Suomeen.¹⁵

Suomen perinteisen asutuspoliittisen tradition huipentuman, sodanjälkeisen maanhankintalain myötä Suomen asutus levisi 1940–50-luvuilla alueellisesti laajimmilleen. Maanhankintalaki syntyi ratkaisuna tilanteessa, jossa Suomessa oli satojatuhansia sisäisiä pakolaisia karjalasia ilman maata ja toimeentuloa, sekä rintamamiehiä, joille oli sodan aikana luvattu palkkioksi maata. Väestön välitön kytkeminen maahan ja työhön nähtiin tärkeänä yhteiskuntarauhan ja menetetyt maataloustuotannon korvaamisen kannalta. Maanhankintalaki oli sisällöltään jatkumoa aiemmille asutuslaeille, ja siinä näkyi voimakkaasti maalaisliittolainen agraariromanttinen ideologia. Maata haluttiin jakaa maatalouden käyttöön lähes kaikille sitä haluaville mahdollisuuksien mukaan ensisijaisesti valtion metsistä ja muusta käyttämättömästä maasta, mutta myös valmiista peltomaasta. Tällainen ajattelutapa jyräsi ns. kansantaloudellisen linjan, jossa maaomaisuuden jakaminen olisi toteutettu vain karjalaiselle siirtoväelle, ja muuten resursseja olisi käytetty enemmän mm. teollisuuden kehittämiseen. Maanhankintalailla siirrettiin näin maaseudun tulevaa rakennemuutosta myöhemmäksi.¹⁶

Varsinaisen aluepolitiikan taustalla olevien uusien ajattelutapojen synnylle keskeistä on erityisesti kaksi ilmiötä. Näistä ensimmäinen on Urho Kekkosen kuuluisassa pamfletissa ”Onko maallamme malttia vaurastua?” (1952) esittämä ajatus koko valtioalueen potentiaalisesta hyödyntämisestä mm. valtiojohtoisen teollistamisen avulla. Itäisen ja

¹⁴ Sippola 2010, 28–34.

¹⁵ Moisio 2012, 55–69.

¹⁶ Moisio 2012, 63–65; Palomäki 2011; Tykkyläinen & Kavilo 1991.

pohjoisen Suomen perifeeriset reuna-alueet oli saatava mukaan talouskehitykseen sekä Suomen kansantalouden kasvamisen että yhteiskunnan eheytyksen vuoksi. Esimerkiksi Hannu Niittykangas pitää Kekkosen pamflettia aluepoliittisen ajattelun suomalaisina juurina.¹⁷ Toinen keskeinen ilmiö on 1950-luvulla käynnistynyt ajatus valtakunnansuunnittelusta. Valtioalueeseen alettiin suhtautua uudella tavalla tukeutumalla objektiiviseen, tieteelliseen tietoon ja kokonaisuuksia korostavan järjestelmäajattelun näkökulmasta. Tällainen ajattelumalli järjestäytyi, kun valtakunnansuunnittelukomitea perustettiin valtioneuvoston kanslian hallinnolliseen yhteyteen 1951. Näin luotiin mahdollisuudet valtionhallinnon ja aluetutkimuksen yhteistyölle.¹⁸

Kekkosen ja valtakunnansuunnittelukomitean uusille ajatuksille oli kaikupohjaa Pohjois-Suomessa, jossa oli sekä luonnonvaroja että työvoimareserviä. 1950-luvulla esiasteisen aluepolitiikan toiminta konkretisoitui pohjoisissa teollistamishankkeissa, kuten Kemijoki Oy:n toiminnassa. Teollisuuden ajateltiin levittävän hyvinvointia ja ehkäisevän poliittista epävakautta. Vuoden 1958 lakia, jossa pohjoissuomalaisille teollisuusyrityksille alettiin myöntää verohelpotuksia, voidaan pitää aluepolitiikan kehittymisen merkkipaaluna.¹⁹ Pohjois-Suomen teollistaminen henkilöityi nimenomaan Kekkoseen, ja varsinkin pääministerikaudellaan hän toimi tarmokkaasti Pohjois-Suomen teollistamisen edistämiseksi. Samalla hän pönkitti omaa suosiotaan alueella. Matti Mäntylän mukaan Kekkosella oli taustalla kuitenkin myös vilpitöntä halua parantaa periferian ihmisten elinoloja.²⁰

Ajatus teollisuuden levittämisestä hyvinvoinnin ja vaurauden lähteenä alkoi siis korostua valtion toiminnassa 1950-luvulla. Aiemmin teollisuutta oli syntynyt pääasiassa ilman valtion interventiota jo valmiiksi taloudellisesti vauraille alueille. Uutena linjana alettiin tukea yksityistä teollisuutta syrjäseuduilla, ja myös valtiollisia teollisuusyhtiöitä perustettiin uusille alueille. Valtionyhtiöt toivat työpaikkoja ja hyvinvointia, lisäksi niillä oli strategisesta merkitystä esimerkiksi öljynjalostuksessa. Yksityinen pääoma oli myös osin halutonta tai kykenemätöntä teollistamiseen kuuluvaan riskinottoon, johon valtio kuitenkin kykeni.²¹

¹⁷ Moisio 2012, 71–121; Niittykangas 2011a, 35.

¹⁸ Moisio 2012, 121–138.

¹⁹ Hakkarainen 2008, 2–8.

²⁰ Mäntylä 2016, 319–327.

²¹ Alaja 2015, 25; Koivuniemi 2018, 229–230.

Kokonaisvaltaisesti valtiollinen elinkeinopolitiikka 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa ei orastavista teollistumisohjelmista ja aluepolitiikan esiasteesta huolimatta onnistunut tehtävässään. Edellä mainitut toimenpiteet olivat riittämättömiä maaseudun elinkeinojen kehittämistarpeeseen nähden. Janne Leiviskän mukaan puolueet tiedostivat tämän, mutta eivät kyenneet yhteistyöhön asiassa enää vuoden 1958 vaalien jälkeen. Riidat sekä puolueiden välillä että niiden sisällä lamauttivat elinkeinopoliittisen päätöksenteon, ja 1960-luvulla käsille levähtänyt maaseudun rakennemuutos nosti aluepolitiikan tarpeen keskeiseen asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa.²² Polkuriippuvuusteorian mukaisesti myös aiemman asutus- ja maatalouspolitiikan perintö vaikutti negatiivisesti mahdollisuuksiin varautua tulevaan rakennemuutokseen.²³ Toisaalta Leo Granbergin mukaan harjoitetulla elinkeinopolitiikalla ei olisi voitu parhaassakaan tapauksessa ehkäistä maa- ja metsätalouden rakennemuutosta; se olisi tapahtunut joka tapauksessa.²⁴

Maaseudulla tapahtunut rakennemuutos 1960-luvulla oli monen tekijän summa. Ensinnäkin maatalouspolitiikka oli vaikeuksissa. Maatalouden tuotanto kasvoi ennustettua nopeammin, mikä johti jo 1950-luvulla ylituotantoon. Tähän vastattiin monimutkaisella hintasäätelyllä. Laskeneet maataloustuotteiden hinnat näkyivät negatiivisesti palkoissa; maatalouden palkat laahasivatkin muita elinkeinoja perässä. Koneistuminen paransi maatalouden kannattavuutta, mutta pientiloilla se oli vaikeaa, ellei mahdotonta.²⁵ Maanhankintalaki oli laskenut maatilojen keskimääräistä tilakokoa, ja suuri osa suomalaisista maataloista oli todellisia pienviljelmiä, joissa pelkkä maatalous ei riittänyt koko perheen elättämiseksi. Siksi metsätalous tarjosi merkittävän sivutulon erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomen asukkaille. Myös metsätaloudessa koneistuminen vähensi työvoiman tarvetta radikaalisti. Metsurien ammattikunta erikoistui, ja töitä ei riittänyt kaikille. Teollisuuden ja palveluiden kasvu ei riittänyt paikkaamaan tätä vajetta. Metsätalouden sivutulojen katoamisen myötä jo valmiiksi heikoilla viljelysalueilla sijainneilta maataloilta katosivat kannattavuuden viimeisetkin rippeet.²⁶ Voi siis tiivistäen todeta, että ihmisiä asutettiin sosiaalisista ja ideologisista syistä sekä mm. elintarvikkeiden huoltovarmuuden turvaamiseksi syrjäseuduille. Kun talouden

²² Leiviskä 2011, 5.

²³ Puoskari 2013, 13–50.

²⁴ Granberg 2004, 177.

²⁵ Granberg 2004, 91–185; Vihinen 1990, 22–32.

²⁶ Hänninen 2012, 123–148.

tehostamiseksi tätä järjestelmää alettiin purkamaan ja työvoiman liikkuvuutta lisäämään, eivät kotimaiset työmarkkinat taipuneet riittävästi.²⁷

Maa- ja metsätalouden ongelmien kärjistytminen 1960-luvulla johti suurena muuttona tunnettuun ilmiöön. Maataloudesta toimeentulonsa saavan väestön määrä alkoi voimakkaasti vähentyä – heitä oli vielä 1960 noin kolmasosa väestöstä, mutta 15 vuotta myöhemmin enää 12%.²⁸ Suurten ikäluokkien tuleminen työikään vuosikymmenen puolenvälin jälkeen pakotti heidät etsimään töitä sieltä, missä niitä oli – kaupungeista ja Ruotsista. Muuttajat eivät olleet pelkästään suurten ikäluokkien edustajia, mutta he muodostivat muuttajien pääjoukon. Suuri muutto suuntautui paitsi idästä ja pohjoisesta etelään ja Ruotsiin, myös maakuntien sisäisiin keskuksiin. Ruotsiin muutto oli vuosina 1969 ja 1970 niin voimakasta, että näinä vuosina koko Suomen väkiluku alentui. Vaikka osa muutti Ruotsista takaisin Suomeen myöhemmin, ei väestö enää palannut maaseudulle. Kuvaavaa on, että kolme neljästä maanviljelijäperheen lapsesta muutti pois maaseudulta.²⁹

Maaseudun nopean rakennemuutoksen aiheuttamiin ongelmiin pyrittiin vastaamaan kehitysaluepolitiikaksi kutsutuilla toimenpiteillä. Kehitysaluepolitiikan ja siten varsinaisen aluepolitiikan alkuketkenä Suomessa pidetään yleisesti vuoden 1966 lakia kehitysalueiden talouden edistämisestä. Lain tärkein sisältö perustui yritysten verohuojennuksiin ja niiden lainoitusten korkotukiin. Laki painotti teollisuuden merkitystä palvelualojen kustannuksella, ja siitä hyötyivät eniten suuret yritykset, joita oli kehitysalueilla varsin vähän. Ensimmäistä kehitysaluelakia kritisoitiin pian tehottomana, etenkin maaltapaon yhä kiihtyessä 1960-luvun lopulla.³⁰ Sitä seuranneissa aluepoliittisissa laeissa 1969, 1975 ja 1982 aluepolitiikan keinovalikoima laajeni kattamaan yhä suuremman osan suomalaista talous- ja yhteiskuntapolitiikkaa. Usko yhteiskunnalliseen suunnitteluun heijastui vahvasti myös aluepolitiikkaan. Laajenevan aluepolitiikan keinoiksi muodostuivat mm. kuntien palvelutarjonnan tasaamiseen tähdännyt valtionosuusjärjestelmä ja pitkien etäisyyksien haittoja elinkeinoelämälle vähentänyt kuljetustuki. Kehitysaluerahasto Oy:n perustaminen vuonna 1971 oli yksi merkittävimmistä aluepoliittisista toimenpiteistä.³¹

²⁷ Katajamäki & Kaikkonen 1991, 36–41.

²⁸ Granberg 2004, 178.

²⁹ Haapala & Peltola 2018, 198–203.

³⁰ Leiviskä 2011, 293; Sippola 2016, 89–90; Sippola 2010, 13.

³¹ Sippola 2016, 90–91; Remahl 2008, 56–60.

Kehitysalue- ja aluepolitiikan kohdealueet jaoteltiin eri vyöhykkeisiin niiden tukitarpeen mukaan. Sekä kokonaisalueen, että vyöhykkeiden rajat vaihtelivat lakimuutosten yhteydessä, mutta yleisesti voi todeta aluepolitiikan kohdealueiden painottuneen vuonna 1966 Pohjois- ja Itä-Suomeen, mutta 1980 -luvun lopulla aluepoliittista tukea sai jo koko maassa. Tiivistettynä voi todeta, että aluepolitiikan keinovalikoiman laajentuessa myös sen maantieteellinen toimialue laajeni.³²

Suomalaisen aluepolitiikan vaiheet on jaoteltu eri periodeihin moneen otteeseen.³³ Tulkinnoissa on jonkin verran vaihtelua, mutta yhteisenä johtopäätöksenä näissä jaotteluissa on vuoden 1975 pitäminen käännekohtana teollistavan kehitysaluepolitiikan loppumisena, ja koko maan hyvinvointia ja tasa-arvoa korostavan aluepolitiikan ”kulta-ajan” alkuna. Tätä ajanjaksoa kesti 1980-luvun lopulle asti, ja on totta, että Suomen alueelliset erot ja sisäinen liikkuvuus olivat silloin vähäisempiä kuin ennen sitä, tai sen jälkeen.

Sami Moisio sisältää aluepolitiikan osaksi Suomen valtiotilan hallinnan kehitystä, jonka hän jakaa seuraaviin vaiheisiin³⁴:

1. Areaalinen valtio (ennen vuotta 1950)
2. Hajautettu hyvinvointivaltio (1950–1990)
3. Hajautettu kilpailuvaltio (1990–?)
4. Metropolivaltio

Moision jäsentely ei ole kiinnittynyt tiettyihin vuosiin, esimerkiksi siirtymä areaalisesta valtiosta hajautettuun hyvinvointivaltioon on löyhä. Eri vaiheet ovat osin limittyneitä, ja muutokset tapahtuvat useiden vuosikymmenten aikana. Siksi vaiheiden rajavuodet ovat lähinnä viitteellisiä. Moisio kiinnittää valtiotilan hallinnan laajemmin yhteiskunnallisiin ilmiöihin; esimerkiksi siirtymä hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon alkoi 1980-luvulla ja siinä keskeisessä roolissa oli markkinavoimien kasvanut vaikutusvalta yhteiskunnallisessa toiminnassa, mikä heijastui myös aluepolitiikkaan. Moision tulkinta eroaa muista aluepolitiikan periodisoinnista siinä, että se ottaa paremmin huomioon

³² Honkanen 2016, 79.

³³ esim. Hautamäki 2001, 45; Sippola 2010, 25; Vartiainen 1998, 2; Viiri 1997, 51–63.

³⁴ Moisio 2012, 19–29.

ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ja suhteuttaa aluepolitiikan tiiviimmin osaksi yleistä yhteiskunnallista kontekstia.³⁵

Eräs usein käytetty jäsenitys on aluepolitiikan jakaminen ns. pieneen ja suureen, tai suppeaan ja laajaan aluepolitiikkaan. Pieni aluepolitiikka tarkoittaa suoraan aluepoliittisten lakien puitteissa toteutettua toimintaa. Sitä on myös kutsuttu varsinaiseksi aluepolitiikaksi. Esimerkiksi Kehitysaluerahasto Oy:n toiminta oli osa pientä aluepolitiikkaa. Suurella aluepolitiikalla taas tarkoitetaan muita julkisen vallan alueellisia toimia, jotka vaikuttavat alueiden kehitykseen – ts. muuta yhteiskuntapolitiikkaa, jolla on alueellisia vaikutuksia. Näiden välinen raja ei välttämättä ole selkeä. Mika Honkasen mukaan pieni aluepolitiikka ei tiukasta fokuksestaan huolimatta ole välttämättä onnistunut tavoitteissaan suurta aluepolitiikkaa paremmin.³⁶ Monet aluepolitiikasta tehdyt tutkimukset keskittyvät pieneen aluepolitiikkaan, ja toisaalta suureen aluepolitiikkaan saattaa sisältyä sellaisia toimenpiteitä, joilla ei välttämättä edes ymmärretä olevan alueellisia vaikutuksia.

Suomalaiseen aluepolitiikkaan on keskeisesti vaikuttanut tasaisuuden ja tehokkuuden rinnakkaisuus. Julkisessa keskustelussa ne on usein leimattu keskenään ristiriitaisiksi tavoitteiksi, vaikka näin ei välttämättä ole.³⁷ Hannu Katajamäen mukaan tehokkuus mielletään nykyään keskittämiseksi, ja tasaisuus hajauttamiseksi.³⁸ Matti Sippolan mukaan suomalaisessa aluepolitiikassa pääpaino oli tasaisuustavoitteessa 1990-luvun alkuun asti, vaikkakin tehokkuustavoite alkoi korostua hiljalleen jo tätä ennen elinkeino- ja tuotantorakenteiden muutosten vuoksi. Toisaalta Lauri Hautamäen mukaan suomalaisessa aluepolitiikassa tehokkuustavoite oli pääosassa 1970-luvun puoliväliin asti, jonka jälkeen 1980-luvun loppupuolelle asti nämä molemmat tavoitteet olivat varsin tasaisessa asemassa.³⁹

Aluepolitiikassa tasaisuustavoitteeseen voidaan yhdistää taloudellisten toimintojen lisäksi sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja hyvinvointiin tähtääviä toimenpiteitä.⁴⁰ Aluepoliittisen tehokkuuden tavoite taas korostaa taloudellista kasvua mm.

³⁵ Moisio 2012.

³⁶ Honkanen 2016, 42–43; Remahl 2008, 48.

³⁷ Honkanen 2016, 54–55; Mäntylä 2016, 254.

³⁸ Katajamäki 2016, 95.

³⁹ Hautamäki 2001, 39; Sippola 2016, 93.

⁴⁰ Remahl 2008, 61.

käyttämättömiä työvoima- ja luonnonvarareservejä hyödyntäen. Tehokkuustavoitteessa aluepoliittiset toimenpiteet eivät kuitenkaan saa tapahtua muun kansantalouden kustannuksella.⁴¹ Mika Honkanen on tutkinut väitöskirjassaan eduskuntakeskusteluja aluepoliittisten lakien säätövaiheissa 1966, 1975, 1988 ja 1993. Eduskunnan suhtautuminen aluepolitiikan tasaisuuteen ja tehokkuuteen on yksi hänen tutkimuskysymyksensä. Honkasen tutkimuksen perusteella tasaisuus oli tehokkuutta merkittävämpi tavoite 1980-luvun lopulle asti. 1960–1970-lukujen vaihteessa käytiin toisaalta kiihkeääkin keskustelua kehitysaluepolitiikan sijainninhajauksesta; yritysten keskittämisestä kasvukeskuksiin, joka edusti tehokkuusnäkemystä. Kasvukeskuspolitiikka ei toteutunut, ja tasaisuustavoite vakiintui vuoden 1975 aluepoliittisten lakien jälkeen. Tasaisuustavoite tarkoitti 1970-luvun loppupuolella paitsi yritysten sijainnin vapaata valitsemista ja niiden erityistukemista kehitysalueilla, myös mm. kehitysalueiden palvelutason parantamista. Kehitysalueiden yritystuilla (joita Kehitysalue-rahasto käytännön tasolla toteutti) pyrittiin ohjaamaan yritysten sijainnin valitsemista juuri kehitysalueille.⁴²

Yksi näkökulma aluepolitiikkaan on hahmottaa se julkisen vallan toimenpiteinä, jotka pyrkivät korjaamaan alueellisesti ilmeneviä markkinahäiriöitä. Yleensä markkinahäiriöiksi määritellään ainakin epäsymmetrinen informaatio markkinoiden osapuolten kesken, markkinakeskittymät kuten monopolit ja kartellit, rahoituslaitosten kykenemättömyys määrittää pk-yritysten riskejä, sekä ulkoisvaikutukset.⁴³ Jos markkinahäiriö saa markkinat siis tilaan, joka ei ole Pareto-optimaalinen, on julkisen vallan puuttuminen markkinoihin perusteltua – tällöin kaikki markkinoiden toimijat hyötyvät ilman, että se on keneltäkään pois.⁴⁴

Aluepolitiikan näkökulmasta olennaista on, että taloustieteen uusklassisten teorioiden mukaan markkinamekanismi jakaa resurssit optimaalisesti pitkällä aikavälillä, ja tasaa alueelliset epätasapainot hintamekanismin avulla. Uusklassiset alueelliset tasapainoteoriat eivät kuitenkaan riittäneet selittämään alueiden epätasaisista kehitystä, joten korjatakseen markkinamekanismin tuottaman aluekehityksen vääristymiä monet valtiot ryhtyivät harjoittamaan aluepolitiikkaa toisen maailmansodan jälkeen.⁴⁵ Sami

⁴¹ Honkanen 2016, 54–55.

⁴² Honkanen 2016, 145–154.

⁴³ Löppönen 2017, 78; Storey 2008, 2.

⁴⁴ Mazzucato & Penna 2016, 309–310.

⁴⁵ Honkanen 2016, 102–103; Laakso & Loikkanen 2004, 81.

Moision mukaan hyvinvointivaltion rakennusvaiheessa suomalaisessa aluepolitiikassa keskeistä oli ajatus, että markkinat eivät ole kykeneviä säätelemään itse itseään, eivätkä korjaa omaa epätasapainoaan ilman poliittista väliintuloa.⁴⁶

Aluepolitiikan yhteydessä on tarpeen käsitellä myös jo edellä mainittua rakennemuutosta. Rakennemuutoksella tarkoitetaan yleensä yhteiskunnan rakenteiden, kuten väestö- ja elinkeinorakenteen muutoksia. Kyse on siis makrotason muutoksen hahmottamisesta.⁴⁷ Pertti Haapalan mukaan rakennemuutoksesta tuli suomalaisen yhteiskunnan omakuva 1970–1980-luvuilla. Monet tavalliset kansalaiset liittivät rakennemuutokseen kielteisiä mielikuvia; esimerkiksi maaseudun ahdingon, siirtolaisuuden ja lähiöiden synnyn. On totta, että elinkeino-, alue- ja väestörakenne Suomessa muuttui nopeasti, ja turvalliseksi koettuja vanhoja rakenteita hävisi. Samaan aikaan viranomaispuheessa rakennemuutoksella viitattiin yhteiskunnan modernisointiprosessiin suunnittelun kautta. Tästä näkökulmasta rakennemuutokseen liitettiin suorastaan positiivisia odotuksia; siinä ei nähty uhkakuvia, koska muutosta voitaisiin hallita. Edes 1960–1970-lukujen vaihteen muuttoaalto ei vähentänyt uskoa suunnitteluyhteiskuntaan.⁴⁸

Aluepolitiikan toteutuksessa rakennemuutos ilmeni varsin ristiriitaisesti. Suuri kysymys on, pyrittiinkö aluepolitiikalla edistämään vai hidastamaan rakennemuutosta. Honkasen ja Remahlin mukaan teollistavalla kehitysaluepolitiikalla edistettiin rakennemuutosta 1970-luvun puoliväliin asti, mutta sen jälkeen aluepolitiikan tavoitteiksi asetettiin rakennemuutosta hidastavia tai siihen sopeuttavia toimenpiteitä. Siten aluepolitiikasta tuli reaktiivista; siinä keskityttiin ratkaisemaan akuutteja ongelmia proaktiivisen tulevaisuuden rakentamisen sijasta. Vasta 1990-luvun laman yhteydessä aluepolitiikalla ryhdyttiin jälleen edistämään rakennemuutosta.⁴⁹

Maaseutu- ja kaupunkipolitiikka voidaan lukea aluepolitiikan alakäsitteiksi ainakin historiallisesta näkökulmasta. Poliittisen päätöksenteon kannalta molemmat voidaan kuitenkin hahmottaa ”itsenäistyneen” aluepolitiikan yhteydestä omiksi politiikan osa-alueiksi karkeasti 1990-luvun alussa ”uuteen aluepolitiikkaan” siirtymisen yhteydessä. Kansainvälistymisen ja kilpailukykyajattelun voimistumisen myötä valtakunnallisen

⁴⁶ Moisio 2012, 157.

⁴⁷ Haapala 2006, 96–97.

⁴⁸ Haapala 2006, 91–94.

⁴⁹ Honkanen 2016, 219–221; Remahl 2008 53, 56–62.

politiikan tason alueellinen fokus siirtyi kaupunkien ja keskusten suuntaan, siinä missä maaseutupolitiikka jäi paitsioon.⁵⁰

Tämän tutkielman kannalta olennaista on, että kaupunkipolitiikan tutkimuskenttään kuuluu yritysten sijoittumisen ja alueellisen erikoistumisen tutkiminen. Keran toiminnan – sekä jo olemassa olevien yritysten kehitysalueille houkuttelemisen, että uusien yritysten perustamiseen rohkaisemisen niin pikkukaupunkeihin, maaseudun taajamiin ja jopa haja-asutusalueelle – voi hahmottaa ikään kuin vastavoimana kaupunkitaloustieteen perusoletukselle, että yritykset keskittyvät suurempiin kaupunkeihin alueiden suhteellisten ja absoluuttisten etujen, tuotannon mittakaavaetujen ja kasautumisetujen vuoksi.⁵¹

Seppo Siirilän mukaan suomalainen aluepolitiikka muodostui yleisesti osaksi keskushallinnosta johdettua suunnittelujärjestelmää, jossa yhteiskuntapolitiikan eri osa-alueet kytkettiin osaksi alueellisesti tasapainoisen kehityksen tavoitetta. Varsinainen aluepolitiikka ja teollisuuspolitiikka olivat vahvasti yhteydessä toisiinsa, mutta kokonaisuuteen kuului myös mm. asuntopolitiikka ja maatalouspolitiikka. Siirilä kutsuu yhteiskuntapolitiikan kokonaisuutta hierarkkiseksi keskusjärjestelmäksi, jota vahvasti hyvinvointivaltion rakentamiseen tähtäävä julkisten palvelujen laajentuminen koko Suomeen. Hyvinvointipalvelujen voimakkaan lisääntymisen jakso oli 1960-luvun lopulta 1970-luvun puoliväliin, ja se jatkui maltillisempuna hiipuen asteittain 1980-luvun loppuun asti.⁵² Sami Moisio ja Tea Remahl pitävät 1950-luvulla alkanutta itsenäisyyden säilyttämiseen ja maan koossapitämiseen tähdännyttä kansallisen eheytyksen politiikkaa perustana hyvinvointivaltion rakentamiselle ja yhteiskuntapolitiikalle, jonka osa myös aluepolitiikka oli.⁵³

2.1.2. Yrittäjyys

Yrittäjyyden määrittelemineen yksiselitteisesti on hyvin vaikea tehtävä. Esimerkiksi Suomen Yrittäjien verkkosivuilla ei varsinaisesti määritellä yrittäjyyttä, mutta kuvataan

⁵⁰ Hokkanen 2019; Honkanen 2016, 45–46; Uusitalo 2009, 213–244.

⁵¹ Laakso & Loikkanen 2004, 69–82.

⁵² Hautamäki 2001, 25; Siirilä 1996, 7.

⁵³ Moisio 2012, 97–108, 153–161; Remahl 2008, 51–53.

hyvinkin yksityiskohtaisesti, millaisia ominaisuuksia yrittäjällä on hyvä olla.⁵⁴ On varsin yleistä määritellä yrittäjyyttä mieltämällä se tietyiksi ihanteellisiksi henkilökohtaisiksi ominaisuuksiksi tai yhdistämällä se yrityksen päätöksentekoprosessiin liittyväksi toimijuudeksi.⁵⁵ Michel Foucaultin mukaan uusliberalismille tyypillistä on ihmisen toimijuuden rinnastaminen yritykseen. Yksilö on tästä näkökulmasta homo economicus, oman itsensä yritys.⁵⁶ Näin yhteiskunta mielletään toistensa kanssa vuorovaikutussuhteessa oleviksi yrityksiksi, eikä niinkään kansalaisiksi. Kun yksilöt ovat yrityksiä, heidän välinen kilpailunsa on helpompi mieltää osaksi järjestelmän toimintaa, johon kuuluu olennaisena riskinottaminen ja turvattomuus.⁵⁷ Yleisellä tasolla yrittäjyys on ilmiönä kuitenkin laajempi käsite kuin yrittäjä subjektina tai yritys organisaationa.

Historiallisesta aineistosta voidaan tunnistaa erilaisia yrittäjyyden muotoja. Baumolin ja Stromin mukaan yrittäjyyden voi historiallisesti tarkasteltuna ymmärtää taloudelliseksi toiminnaksi, jota yksilöt tekevät omasta aloitteestaan edistääkseen vaurauttaan, valtaansa tai mainettaan. Tällaisen laajan määritelmän mukaan yrittäjiä ovat olleet esimerkiksi varkaat ja sotapäälliköt.⁵⁸ Hannu Niittykangas tulkitsee tällaisen laajemman määrittelyn yrittäjyydestä muotoon ”yrittäjämäinen käyttäytyminen”. Erotuksena tästä on liiketoimintalähtöinen yrittäjyys, jonka toimijoiksi ja toteuttajiksi varsinaiset yrittäjät ja yritykset on luontevampi liittää.⁵⁹ Baumol ja Strom jakavat tämän liiketoimintalähtöisen yrittäjyyden kahteen muotoon⁶⁰:

- 1) Kopioiva yrittäjyys, jossa toiminta on hyvin samankaltaista jo olemassa olevien muiden yritysten kanssa.
- 2) Innovatiivinen yrittäjyys, jossa toiminta perustuu uusien tuotteiden, markkinoiden, tai organisaatiomuotojen kehittämiseen.

Tämän lisäksi yrittäjyys voidaan vielä jaotella sen mukaan, onko se tuottavaa vai tuottamatonta. Tuottava yrittäjyys luo taloudellista kasvua. Tuottamaton yrittäjyys saattaa sen sijaan jopa vähentää sitä.⁶¹ Aiemmin ihmiskunnan historiassa tuottava ja innovatiivinen yrittäjyys ei ole välttämättä ollut menestyvin yrittäjyyden muoto, mutta

⁵⁴ Suomen yrittäjät: <https://www.yrittajat.fi/yrittajan-abc/perustietoa-yrittajyydesta-316159>, viitattu 1.5.2020.

⁵⁵ Boyce & Ville 2002, 30.

⁵⁶ Foucault 2010, 226.

⁵⁷ Löppönen 2017, 96-98.

⁵⁸ Baumol & Strom 2010, 530–531.

⁵⁹ Niittykangas 2011a, 15–16.

⁶⁰ Baumol & Strom 2010, 530–531.

⁶¹ *ibid.*

modernin aikakauden taloudellinen kasvu on nojannut pitkälti tuottavaan innovatiiviseen yrittäjyyteen. Esimerkiksi pankki- ja patenttijärjestelmien kaltaiset instituutiot ovat edesauttaneet tuottavaa ja innovatiivista yrittäjyyttä sen nousussa arvostetuimpaan yrittäjyyden muotoon.⁶²

Taloustieteessä yrittäjyyden määrittelyn aloitti Richard Cantillon 1700-luvun alussa. Cantillonin tulkinnassa yrittäjän tehtävä on toimia taloudessa kysynnän ja tarjonnan tasapainottajana.⁶³ Boycen ja Villen sekä Jonesin mukaan yrittäjyyden toiminnan tulkitsemisessa on muodostunut ainakin kolme koulukuntaa:⁶⁴

- 1) Yrittäjää tuotantoprosessin riskinottajana, markkinoiden epävarmuuden vastuunkantajana sekä tuotannontekijöiden hankkijana korostava koulukunta, joka juontaa Frank Knightin ajatuksiin 1900-luvun alussa. Knightiä voidaan pitää Cantillonin määritelmien jatkojalostajana.
- 2) Joseph Schumpeterin 1930–1940-luvulla esittämiin ajatuksiin perustuva yrittäjää kasvun mahdollistajana ja uuden teknologian soveltajana korostava koulukunta. Schumpeterin tulkinnan keskiössä on luovan tuhon käsite, jossa talouden kehitys perustuu teknologisen kehityksen ja innovaatioiden kautta epäjatkuvuuteen ja epätasapainoon.
- 3) Friedrich von Hayekin 1930-luvun ja Israel Kirznerin 1970-luvun ajatuksiin perustuva ns. itävaltalainen koulukunta, jonka mukaan yrittäjän toiminta perustuu valppauteen etsimään liiketoimintamahdollisuuksia markkinoilla. Markkinaepätäydellisyyksiä etsimällä yrittäjä tavoittelee voittoa ja näin edistää omalta osaltaan markkinatasapainon tilan saavuttamista.

Mark Casson pyrki 1980-luvulla yhdistämään em. koulukuntien tulkintoja yrittäjyyden toiminnasta. Casson nosti keskeiseksi yrittäjyyttä leimaavaksi piirteeksi harkitun päätöksenteon⁶⁵. Tästä näkökulmassa yrittäjyyden ydin muodostuu päätöksentekoprosessin ympärille, ei niinkään päätösten seurausten. Harkittu päätöksenteko eroaa Cassonin näkemyksessä tavanomaisista liiketoiminnan rutiineista siinä, ettei harkittuihin päätöksiin liity ennakkotietoa. Näin ollen se on niin riskinottoa, innovaatioita kuin markkinavalppautta yhdistävä tekijä.⁶⁶

⁶² Baumol & Strom 2010, 532–537.

⁶³ Niittykangas 2011a, 17.

⁶⁴ Boyce & Ville 2002, 31; Jones 2005, 13–14.

⁶⁵ oma suomennos – engl. *judgemental decision-making*

⁶⁶ Boyce & Ville 2002, 32; Jones 2005, 14.

Keran aineistossa yrittäjyys samaistuu vahvasti pieniin ja keskisuuriin yrityksiin. Niitä kutsutaan yleisesti pk-yrityksiksi.⁶⁷ Pienten ja keskisuurten yritysten erityispiirteitä ovat päätöksenteon keskittyneisyys, työssä oppimisen korostuminen, henkilökohtainen vastuu yrityksen taloudellisista sitoumuksista, kasvukynnykset sekä yrittäjän ja yrityksen tavoitteiden ykseys. Näiden erityispiirteiden huono puoli on se, että ne tekevät pk-yrityksistä haavoittuvaisempia.⁶⁸

Hannu Niittykangas luonnehtii, että muutos on yrittäjyyden ytimessä. Erityisesti schumpeterilainen ja itävaltalainen koulukunta korostavat muutoksen merkitystä yrittäjyyden käsitteessä. Schumpeter näkee yrittäjän ja innovaatiot ikään kuin suurina harppauksina, isommassa mittakaavassa – sen sijaan Hayekin ja Kirznerin tulkinnassa yrittäjän pienetkin toimet kohti markkinatasapainon tilaa ovat muutoksen ydintä.⁶⁹ Olennaista on ajatus, että yrittäjyyteen ei kuulu passiivisuus tai paikoilleen jääminen, vaan ainoastaan muutos- ja mukautumiskykyiset yrittäjät ja yritykset menestyvät. Tämän voi hahmottaa myös ajatuksena ikään kuin jatkuvasti kiristyvistä kilpailutilanteista markkinoilla.

2.1.3. Innovaatiopolitiikka

Innovaatioiden merkitystä korostanut schumpeterilainen koulukunta on tämän tutkielman kannalta hedelmäisin lähestymistapa yrittäjyyteen, joten innovaation käsitteeseen on syytä perehtyä tarkemmin. Schumpeterin mukaan talouskasvun ja -kehityksen perusmekanismi on yritysten välinen innovaatioihin perustuva kilpailu. Schumpeterille yrittäjän rooli on olla innovaattori, jonka ei tarvitse välttämättä olla omistaja tai riskinkantaja. Riskinkantajan roolin Schumpeter antaa rahoittajille. Yrittäjyydessä on hänen mielestään olennaista luoda uusia toimintatapoja esimerkiksi uusilla tuotteilla, uusilla markkinoilla tai organisaatiomuodoilla. Tästä seuraa markkinoiden epätasapaino, kun uudet toimintatavat korvaavat vanhat, ja menestyneet innovaattorit palkitaan nopeilla voitoilla ja monopoliasemalla. Tilanne on kuitenkin vain väliaikainen koko prosessin alkaessa ennemmin tai myöhemmin taas alusta. Tätä kokonaisuutta Schumpeter kutsuu

⁶⁷ Myös pkt-yritykset -lyhenne, eli pienet ja keskisuuret teollisuusyritykset on käytössä Keran aineistossa.

⁶⁸ Niittykangas 2011b, 12–13.

⁶⁹ Niittykangas 2011b, 24–26.

luovaksi tuhoksi.⁷⁰ Schumpeterin ajattelussa kapitalismin epävarmuus ei siis ole lähtöisin markkinoista, vaan yksittäisten yrittäjien toiminnasta. Luovan tuhon keskiössä ovat yrittäjät uusine ideoineen, joita he käyttävät aggressiivisesti hyväkseen menestystä tavoitellessaan; he ikään kuin valloittavat markkinat, ja muokkaavat ne perusteellisesti uudestaan.⁷¹

Schumpeterin ajatuksista on kehittynyt evolutionaarisen taloustieteen tieteenala, jossa keskeinen käsite on juuri innovaatio. Tarmo Levolan mukaan innovaatio on kaupalliseen käyttöön sovellettu keksintö, joita on kahta perustyyppiä; tuoteinnovaatioita ja prosessi-innovaatioita. Ne voivat olla sekä uusia luomuksia, että parannuksia jo olemassa oleviin tuotteisiin tai prosesseihin. Toisaalta innovaatioita voivat olla myös esimerkiksi uusien organisatoristen ratkaisujen käyttöönotto, pääsy uusille markkinoille tai uusien raaka-aineiden hyödyntäminen.⁷² Innovaatiotoiminta on hyvin epävarmaa ja riskialtista, ja sen onnistumiseen tarvitaan pitkäaikaista, monipuolista rahoitusta ja rahoittajan kärsivällisyyttä.⁷³

Yrityksen koon merkitys innovaatioiden syntymiseen on kiistelty aihe. Schumpeterin itsensä mielestä suuret yritykset ovat suhteellisesti innovatiivisempia kuin pienemmät, onhan suuremmilla yrityksillä mahdollisuus allokoida suurempia resursseja innovaatioihin. Yleisen käsityksen mukaan uudet alkavat yritykset - jotka ovat yleensä pieniä - ovat kuitenkin innovatiivisimpia mm. siksi, että ne pystyvät helpommin sekä löytämään uusia markkinoita, että ottamaan riskejä, ja ovat muutenkin yleisesti joustavampia. Josh Lernerin mukaan suurten yritysten erityisongelmia ovat myös työntekijöiden kannustimien vähäisyys sekä tehoton innovointi – suuret yritykset keskittyvät mieluummin jo olemassa olevien asiakkaiden ylläpitämiseen kuin uusien markkinoiden valtaamiseen.⁷⁴

Evolutionaarisessa taloustieteessä on tutkittu innovaatioiden syntyyn ja leviämiseen liittyviä mekanismeja, joiden kokonaisuutta kutsutaan valintaympäristöksi. Markkinatalouksissa keskeisimmät valintaympäristön osa-alueet ovat markkinat ja kilpailu. Innovaatioiden kehitykseen vaikuttavat olennaisesti myös yhteiskunnalliset

⁷⁰ Lemola 2000, 154–155; Niittykangas 2011a, 25–26.

⁷¹ Löppönen 2017, 88–89.

⁷² Lemola 2000, 151–154.

⁷³ Mazzucato & Semeniuk 2017, 24–25.

⁷⁴ Berhicci & Tucci 2008, 1–2; Lemola 2000, 154–157; Lerner 2009, 45–47.

instituutiot ja organisaatiot, sekä yleinen yhteiskunnan hyväksyntä. Kun innovaatioiden ja talouskasvun välistä yhteyttä on alettu pitää yhä olennaisempana, on innovaatioiden valintaympäristöä alettu institutionalisoida myös valtiotasolla. Esimerkiksi Suomessa on ollut käytössä kansallinen innovaatiojärjestelmä vuodesta 1990.⁷⁵ Kansallisen innovaatiojärjestelmän strategia esiteltiin Harri Holkerin hallituksen ohjelmassa 1987, ja sen tarkoituksena oli luoda liike-elämän innovaatioille otollinen valintaympäristö. Eräs esimerkki valtion innovaatioita edistävästä toiminnoista oli kansallisen innovaatiojärjestelmän toteuttamisen avainasemassa olleen Teknologian edistämiskeskuksen (Tekes) perustaminen vuonna 1983.⁷⁶

Innovaatiopolitiikan käsite voidaan ymmärtää suomalaisessa kontekstissa joko kapeasti vain tuote- ja prosessi-innovaatioita edistävinä toimenpiteinä, tai vaihtoehtoisesti hyvin laajasti, jolloin siihen sisältyy myös tiede- ja teknologiapoliitiikka kokonaisuudessaan sekä elementtejä mm. elinkeino- ja teollisuuspolitiikasta. Innovaatiopolitiikan käsite oli aiempina vuosikymmeninä Suomessa vähemmän käytössä, sen sijaan innovaatioiden edistämiseen pyrkivät poliittiset toimenpiteet hahmotettiin tiede- ja teknologiapoliitiikaksi. Toisaalta näiden eri politiikkasektoreiden välinen rajanveto on osin hankalaa, ja jopa tarpeetonta. Alueellisen innovaatiopolitiikan käsite on ollut käytössä 1990-luvulta lähtien, ja se tarkoittaa kansallisen tason alueellisia tavoitteita ja toimenpiteitä, joita toteutetaan maantieteellisesti rajattujen alueiden innovaatiotoiminnan edistämiseksi. Kyse on siis alue- ja innovaatiopolitiikan yhdistelmästä.⁷⁷

Tiedepoliitiikalla tarkoitetaan tutkimustoiminnan edellytyksiin ja tieteellisen työn yhteiskunnallisiin vaikutuksiin kohdistettavaa politiikkaa. Teknologiapoliitiikalla tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden avulla valtiolta tai laajemmin julkinen sektori vaikuttaa teknologian suuntaan, vauhtiin ja vaikutuksiin.⁷⁸ Tarmo Lemolan mukaan tiede- ja teknologiapoliitiikka voidaan Suomessa jakaa kolmeen kauteen; rakennusvaihe 1960-luvun lopulta 1980-luvun alkuun, 1980-luvun teknologialähtöinen kausi sekä 1990-luvun alusta lähtien kansallisen innovaatiojärjestelmän kausi. Lemola korostaa, että kaudet ovat lomittaisia toistensa kanssa, eikä niitä kannata hahmottaa aikarajauksesta huolimatta vuosikymmenten mukaan. Lemolan tutkimuksesta on aikaa lähes parikymmentä vuotta,

⁷⁵ Lemola 2000, 160–169.

⁷⁶ Heiskala 2006, 34.

⁷⁷ Lemola 2001, 12–18; Remahl 2008, 66–67.

⁷⁸ Murto, Niemelä & Laamanen 2007, 7–8.

joten se ei luonnollisesti käsittele tämän vuosituhannen kehitystä.⁷⁹ Suomalaisessa tiede- ja teknologiapolitiikassa oli aluksi tärkeää vähentää teknologista jälkeenjääneisyyttä, ja tämän onnistuttua alettiin 1980–1990-luvuilla fokusoimaan kansainvälisen kilpailukyvyn kehittämistä.⁸⁰

Taloustieteen keskuudessa yleisin suhtautuminen valtioiden harjoittamaan innovaatiopolitiikkaan on maltillisesti myönteinen innovaatiotoiminnan positiivisten ulkoisvaikutusten vuoksi. Yksityinen sektori ei investoisi innovaatioihin yhteiskunnan kokonaisedun kannalta riittävästi ilman julkista innovaatorahoitusta, etenkin pienten aloittavien, henkiseen pääomaan perustuvien yritysten kohdalla. Innovaatiopolitiikan perusristiriita on innovaatiotoimintaan investointiin riittävästi rohkaisevien kannustimien varmistaminen, ja toisaalta taas innovaatiotoiminnan tulosten pitäisi levitä mahdollisimman tehokkaasti - näiden molempien tavoitteiden toteutumiseen ei ole helppoja ratkaisuja. Yleinen näkemys on joka tapauksessa se, että julkisen vallan on järkevää rahoittaa perustutkimusta ja luoda hyvät edellytykset innovaatioiden synnylle, mutta julkisen vallan voimakas innovaatiopolitiikan ohjaus ei ole tehokasta, sillä markkinamekanismi ohjaa aina innovaatiot tehokkaammin.⁸¹

Toisaalta voimakkaamman valtiovetoisen innovaatiopolitiikan puolestakin on esitetty näkemyksiä. Mazzucaton ja Semieniukin mukaan julkisen sektorin rahoitus ei ole säännönmukaisesti huonompaa tai tehottomampaa kuin yksityinen rahoitus. Aiemmin aluepolitiikan yhteydessä käsiteltyä markkinahäiriötä valtiointervention perusteena on sovellettu myös innovaatiopolitiikkaan. Mazzucaton ja Semieniukin hahmotelmassa valtion roolin ei tarvitsisi loppua markkinahäiriön korjaamiseen; esimerkiksi innovaatiopolitiikassa valtio voisi rahoittaa koko innovaatioketjua. Tämä tarkoittaa innovaation prosessia kokonaisuudessaan, eli tutkimuksesta ja kehityksestä tuotteen saattamiseen markkinoille asti.⁸²

2.1.4. Kehitysvaltio ja yrittäjähenkinen valtio

⁷⁹ Lemola 2001, 19–24.

⁸⁰ Alaja 2017, 128.

⁸¹ Lerner 2009, 150–151; Takalo 2014, 381–382.

⁸² Mazzucato & Semieniuk 2017, 27–29.

Valtion voimakkaampi rooli innovaatio- ja teknologiapolitiikassa on kehitysvaltion ja yrittäjähenkisen valtion käsitteiden ytimessä. Nämä käsitteet ovat syntyneet pohdintoista julkisen sektorin ja yksityisen sektorin suhteesta innovaatioiden synnyssä; on pohdittu sitä, kuinka paljon ja millä keinoin valtion on hyvä puuttua markkinoiden toimintaan, ja toisaalta edistää yrittäjyyttä. Lähtökohta on, että valtio haluaa talouden ja verotulojen kasvavan innovaatioiden ja teknologisen kehityksen kautta, mitä yritykset käytännössä toteuttavat.

Kehitysvaltion⁸³ käsitteen esitteli Chalmers Johnson vuonna 1982. Hän käytti toisen maailmansodan jälkeistä Japania esimerkkinä onnistuneesta valtiojohtoisesta teollisuus- ja teknologiapolitiikasta, joka tähtäsi länsimaiden taloudellisen etumatkan kiinni kuromiseen. Kehitysvaltion käsitettä on tämän jälkeen käytetty erityisesti tiettyjen aasialaisten valtioiden (mm. Japani, Etelä-Korea, Singapore) yhteydessä. Kehitysvaltiolle ominaista on siis voimakas valtion puuttuminen markkinoiden toimintaan toimimalla vahvassa yhteistyössä valikoitujen suuryritysten kanssa. Tavoitteena on rajallisten pääomien tehokas käyttö panostuksilla uuteen teknologiaan teollisessa tuotannossa. Talouspolitiikka siis valjastettiin teollisen järjestelmän kehittämisen tarpeisiin.⁸⁴ Toisin sanoen kehitysvaltioissa poliittiset instituutiot muokattiin mahdollisimman voimakkaasti taloudellista kasvua tukeviksi. Tämä loi kaksisuuntaisen riippuvuussuhteen; yritykset tarvitsivat valtion tukea ja ohjausta, ja valtio yritysten luomaa talouskasvua.⁸⁵

Teoriaa kehitysvaltiosta on sittemmin sovellettu myös Aasian ulkopuolelle. Markus Jäntti ja Juhana Vartiainen tulkitsevat Suomen sotienjälkeisten vuosikymmenten talous- ja teollisuuspolitiikan kehitysvaltion toiminnaksi. Heidän mukaansa juuri valtiovetoinen teollisuuspolitiikka ja vahva yhteistyö virkamiesten, poliitikkojen ja yksityisen sektorin välillä olivat ne tekijät, jotka yhdistivät Suomea ja Aasian kehitysvaltioita. Lisäksi pääomaköyhässä Suomessa valtio säätelä rahoitussektoria ja taloutta yleisestikin voimakkaasti. Valtionyhtiöillä oli teollistamispolitiikassa suuri rooli – myös muista kuin puhtaasti taloudellisista, esimerkiksi aluepoliittisista syistä.⁸⁶ Myös Heikki Kerkelän mukaan teollistamiskauden Suomi oli oman aikansa kehitysvaltio, mutta kehityksen suunnitelmallisuutta ei voi pitää yksiselitteisenä. Vaikka suomalaiseen teollisuus- ja

⁸³ *developmental state* – eri asia kuin kehitysmaa, *developing country*.

⁸⁴ Johnson 1982, 17–20.

⁸⁵ Haggard 2018, 47.

⁸⁶ Jäntti & Vartiainen 2009, 5–10; Kiander 2006, 2–8; Koivuniemi 2018, 229–230.

teknologiapolitiikkaan liittyi vahvoja suunnitelmallisuuden piirteitä, syntyivät yksittäiset päätökset Kerkelän mukaan usein lyhyen aikavälin tarpeen perusteella.⁸⁷ Näkemystä Suomesta kehitysvaltiona tukee myös edellä mainittu ajatus kehitysvaltiosta taloudellisen kehityksen kiinniottajana; Sakari Heikkisen mukaan vuodet 1950-1990 erottuvat Suomen historiassa taloudellisen kiinnioton ratkaisevana ajanjaksona puolentoista vuosisadan perspektiivissä.⁸⁸

Fred Blockin mukaan kehitysvaltiot voidaan jakaa kahteen eri ryhmään. Näistä kehitysvaltion aasialainen malli on ”byrokraattinen kehitysvaltio”, kun taas Euroopassa ja Yhdysvalloissa ”verkostoitunut kehitysvaltio”. Aasialainen malli on keskittyneempi ja valtion ohjaus on vahvempaa – fokus on uuden teknologian käyttöönotossa ja kannustinten luonnissa yrityksille. Sen sijaan varsinkin Euroopassa kehitysvaltion malli on hajautetumpi, ja keskittynyt uusien tuote- ja menetelmäinnovaatioiden luomiseen, sekä suoraan yhteistyöhön yritysten kanssa.⁸⁹ Mielestäni Suomen historiasta voi tunnistaa näiden molempien mallien piirteitä.

Mariana Mazzucato on nostanut keskusteluun vuonna 2013 ilmestyneen teoksensa ”The Entrepreneurial state” jälkeen Keynesin ja Schumpeterin ajatuksista sekä kehitysvaltion käsitteestä jalostetun uuden käsitteen yrittäjähenkinen valtio. Hän haastaa käsitteen avulla uusklassista näkemystä, että valtion kuuluisi vain korjata markkinahäiriöitä, ja tukea yritystoimintaa edistäviä instituutioita – Mazzucaton mielestä valtion tulisi sen sijaan ottaa aktiivisempi rooli innovaattorina ja riskinottajana. Yrittäjähenkinen valtio voisi myös missio-orientoituneena kohdistaa innovaatioita vastaamaan paremmin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Pohjimmiltaan kyse on siis ajatuksesta, että valtio ottaisi suuremman roolin innovaatio- ja teknologiapolitiikassa, sillä oletuksella, että pelkät markkinavoimat eivät luo uutta teknologiaa ja innovaatioita optimaalisella tavalla.⁹⁰

Mazzucato ei määrittele yrittäjähenkisen valtion käsitettä tarkasti. Hän jättää hieman epämääräiseksi, onko yrittäjähenkisessä valtiossa kyse tulevaisuuden ihanteesta, vai oikeasta historiallisesta esimerkistä – tulkitsisin, että molemmista. Historiallisen esimerkin Mazzucato tarjoaa Yhdysvalloista, kun hän esittelee valtiovetoisen innovaatio-

⁸⁷ Kerkelä 2006, 86–87.

⁸⁸ Heikkinen 2017, 299.

⁸⁹ Block 2008, 171–174.

⁹⁰ mt.

ja teknologiapolitiikan tuloksia. Suuri osa maailmaa muuttaneista innovaatioista ja teknologioista on Yhdysvaltojen julkisen sektorin rahoituksen ansiota joko sen tieteellisten panostusten kautta, tai vaihtoehtoisesti suorana tukena innovaatioita luoneille yrityksille.⁹¹

Yrittäjähenkisen valtion ideaalissa valtio voisi toimia riskinottajana ja suunnannäyttäjänä innovaatiopolitiikassa, ja pelkkien markkinahäiriöiden korjaamisen sijasta valtio muotoilisi ja loisi uusia markkinoita. Se kuitenkin toimisi tiiviissä yhteistyössä yksityisen sektorin kanssa, joka voisi myös hyötyä valtion luomista markkinoista. Yrittäjähenkinen valtio ei syrjäyttäisi yrityksiä, vaan tasapainottaisi taloutta luomalla yrityksille mahdollisuuksia investoida innovaatioihin entistä paremmin. Tällaisella järjestelyllä voitaisiin vastata paremmin tulevaisuuden haasteisiin, kuten ilmastonmuutokseen.⁹²

Antti Alaja on pohtinut yrittäjähenkisen valtion käsitettä Suomen kontekstissa. Mazzucaton korostama markkinahäiriön korjaaminen innovaatiopolitiikan perusteena ja missio-orientoituneisuus eivät ole olleet Suomessa läheskään yhtä merkittäviä ilmiöitä kuin Yhdysvalloissa. Kuitenkin suomalaista tiede-, teknologia- ja innovaatiopolitiikkaa voidaan pitää yleisesti varsin onnistuneena, ja valtion ollut niiden toteuttamisessa suuressa roolissa. Alajan mukaan innovaatioiden edistäminen on ollut Suomessa valtion tavoite 1960-luvulta lähtien, joten valtion pitkäaikaista innovaatioiden edistämistoimintaa voidaan pitää yrittäjähenkisen valtion piirteenä.⁹³ Mazzucato itse mainitsee kirjassaan Sitran pääomasijoittamisen mm. Nokiaan olevan yksi esimerkki toimivasta valtiiovetoisen innovaatiotoiminnan onnistumisesta.⁹⁴ Mazzucato käyttää kuitenkin teoksessaan esimerkkeinä lähinnä Yhdysvaltoja, ja hänen ajatustensa soveltaminen Suomen tapaukseen ei ole ongelmaton. Suomessa ei yleisesti olla yhtä fundamentalistisia markkinoiden vapaan toiminnan suhteen kuin Yhdysvalloissa, eli markkinahäiriöiden korjaamista ja markkinoiden toimintaan puuttumista ei tarvitse oikeuttaa yhtä perusteellisesti. Lisäksi suomalainen hyvinvointivaltio on jo kauan luonut julkisia palveluja markkinahäiriöiden korjaamiseksi monilla sektoreilla, kuten esimerkiksi juuri innovaatiopolitiikassa.

⁹¹ Mazzucato 2013.

⁹² Mazzucato 2016, 140–156.

⁹³ Alaja 2017, 127–129.

⁹⁴ Mazzucato 2013, 190.

Valtion roolia yritysten ja innovaatioiden tukemisessa ovat pohtineet Mazzucaton lisäksi muutkin. Valtion merkitystä tieteen rahoittamisessa ja innovaatioiden tukemisessa pidetään taloustieteessä yleisesti tärkeänä.⁹⁵ Josh Lerner esittää teoksessaan ”Boulevard of Broken Dreams...” (2009) yritysten julkisen rahoittamisen ongelmia ja ratkaisuja. Lernerin perusajatus on, että valtion on hyvin vaikea tehdä valintoja markkinoita paremmin. Keskeinen ongelma valtion interventioissa on ollut puutteellinen tieto markkinoiden ja yrittäjyyden mekanismeista. Toisaalta Lernerin mukaan valtio voi hyvin piristää talouskasvua ja innovaatioita tukemalla perustutkimusta, toimimalla yritysten rahoittajana yhdessä yksityisen pääoman kanssa sekä edistämällä yrittäjyyden ilmapiiriä.⁹⁶

Mazzucato ja Caetano C.R Penna ovat pohtineet valtio-omisteisten investointipankkien⁹⁷ mahdollisuuksia missio-orientoituneina investointirahoittajina neljän eri roolin kautta: Vastasyklisessä roolissa ne voivat toimia talouden tasaajina ja elvyttäjinä kriisi- ja lamatilanteissa. Pääoman kehittämisroolin kautta ne voivat rahoittaa positiivisia ulkoisvaikutuksia sellaisilla aloilla, joita yksityinen pääoma ei rahoita. Uusien yritysten rahoitusroolissa ne rahoittavat innovatiivisia pienyrityksiä, jotka eivät saisi yksityistä rahoitusta korkeiden riskien vuoksi. Haasteissa johtava rooli tarkoittaa jotakin yhteiskuntapoliittista haastetta, jonka ratkaisemiseksi valtio-omisteisen investointipankin toiminta valjastetaan. Näiden roolien kautta valtio-omisteinen investointipankki voisi toimia yrittäjähenkisen valtion yhtenä työkaluna. Mazzucato ja Penna esittelevät esimerkkejä toiminnassa olevista valtio-omisteisista investointipankeista, mutta toteavat, että niitä on tutkittu melko vähän, ja erityisesti vertailevaa tutkimusta niiden toiminnan ja vaikutusten mittaamisesta kaivattaisiin.⁹⁸ Tämä on Keran näkökulmasta kiinnostavaa, sillä varsinkin uusien yritysten rahoitusrooli ja haasteissa johtava rooli ovat täysin rinnastettavissa Keran toimintaan. Keran toiminta pyrki helpottamaan uusien pk-yritysten perustamista ja alkuvaihetta juuri riskirahoituksen keinoin ja yhteiskuntapoliittinen haaste oli Keran tapauksessa aluepolitiikka.

2.2. Suomalainen yhteiskunta- ja talouspolitiikka 1970–1980-luvuilla

⁹⁵ Valtion taloudellinen tutkimuskeskus: https://vatt.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yritytajahenkisen-vai-innovaatiomyonteinen-valtio-, viitattu 1.5.2020.

⁹⁶ mt.

⁹⁷ oma suomennos – engl. *state investment banks* (SIBs).

⁹⁸ Mazzucato & Penna 2016, 305–326.

Suomalaista yhteiskuntaa leimasi rakennemuutoksen lisäksi 1960-luvulla erityisesti kaksi ilmiötä: hyvinvointivaltion muotoutuminen asteittain sekä taloudellista kasvua teollisuuden laajenemisen kautta tavoitellut talouspolitiikka. Kehitys jatkui 1970-luvun puoliväliin melko vakaana molempien ilmiöiden suhteen, mutta tämän jälkeen tapahtui muutoksia, jotka 1980-luvulla kiihtyivät. Analyysin taustoittamiseksi tätä kokonaisuutta on tarpeen jonkin verran käsitellä.

Toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenten Suomea voi kutsua kasvuhakuiseksi suunnittelutaloudeksi. Talouspolitiikan suunnitelmallisuuden luonne ei välttämättä ollut täysin yksiselitteistä⁹⁹, mutta Risto Heiskalan mukaan sekä poliittista hallintatapaa, että liiketoimintajärjestelmää leimasi suunnitelmallisuus.¹⁰⁰ Myös Lauri Hautamäki pitää valtiojohtoista suunnittelua olennaisena osana suomalaista yhteiskunta- ja talouspolitiikkaa 1960–1970-luvuilla. Suunnitteluideologia perustui rationalismiin, jatkuvan kasvun oletukseen ja teknis-taloudellisen tehokkuuden tavoitteluun. Suunnittelu pohjasi tutkimustietoon, ja sitä alettiin pitää päätöksenteon valmistelun perustana.¹⁰¹

Suomesta tuli hyvinvointivaltio Länsi-Eurooppaa myöhemmin, täydessä mitassa vasta 1970-luvulla, jolloin monessa muussa maassa hyvinvointivaltiorakenteiden laajeneminen oli pääosin pysähtynyt. Suomalainen hyvinvointivaltion malli oli Heiskalan mukaan yhdistelmä pohjoismaista universaalia hyvinvointivaltiota ja keskieuropalaista konservatiivis-korporatiivista hyvinvointivaltiota.¹⁰² Keskeistä hyvinvointivaltiolle oli kansalaisten hyvinvoinnista huolehtiminen yhteiskuntaa kokonaisvaltaisesti ohjaamalla. Julkisia palveluja luotiin erityisesti sellaisille aloille ja alueille, joihin markkinat eivät niitä synnyttäneet; hyvinvointivaltion yksi tehtävä oli siis markkinahäiriöihin vastaaminen.¹⁰³

Eurooppalaisen hyvinvointipolitiikan talouspoliittiset ratkaisut toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä pohjautuivat pitkälti John Maynard Keynesin ajatuksiin valtion ja markkinamekanismin suhteesta. Keynesiläisyyden ytimessä on ajatus talouskasvun luomisesta talouden kokonaiskysyntää nostamalla. Valtion rooli oli toimia kysynnän ohjaajana ja sen luojana. Tällä tavoin voitiin tasata myös talouden

⁹⁹ ks. Kerkelä 2006, 86–87.

¹⁰⁰ Heiskala 2006, 20.

¹⁰¹ Hautamäki 2001, 32–39.

¹⁰² Heiskala 2006, 15–21.

¹⁰³ Hautamäki 2001, 35–39.

suhdannevaihteluiden vaikutusta elvyttävin toimin, eli toteuttaa vastasyklisyyttä. Keynesiläisen ajattelun mukaan työttömyys oli markkinahäiriöistä keskeisimpiä, ja keynesiläisyydelle olennaista on työllisyyden parantaminen. Suomessa ei missään vaiheessa harjoitettu puhdasoppista keynesiläisyyttä, vaikka suomalaisen hyvinvointivaltion finanssi-, raha-, ja sosiaalipolitiikassa oli paljon keynesiläisiä piirteitä 1990-luvun alkuun asti. Sen sijaan suomalaista finanssipolitiikkaa voi luonnehtia sarjaksi erityistoimenpiteitä. Keynesiläisyyden olennaisista piirteistä vastasyklisyys loisti poissaolollaan ennen 1970-luvun loppupuolta.¹⁰⁴

Suomalaisen talouspolitiikan pitkän aikavälin tavoite oli talouskasvun stimuloiminen teollisten investointien kautta. Jaakko Kiander kutsuu tätä kansallisen kasvupolitiikan ”vanhaksi malliksi”. Teollisuutta suosittiin verotuksessa, ja rahoitusmarkkinoita säädeltiin voimakkaasti, jotta valtio voisi ohjata pääomia teollisuuden investointeihin. Kotitalouksien kulutusta rajoitettiin tiukalla luottosäätelyllä, sillä juuri kotitalouksien säästöt olivat investointien rahoittamisessa avainroolissa. Toisaalta rahoitusmarkkinoiden tiukka säätely oli kansainvälinen ilmiö ja sen ansiosta rahoitusmarkkinat olivat verrattain vakaat 1970-luvulle asti. Suomalaiset rahoitusmarkkinat toimivat makrotasolla kohtuullisen hyvin, mutta krooninen ongelma oli luottojen heikko saatavuus, mikä heijastui esimerkiksi niin yritysrahoitukseen, kuin kotitalouksien asuntolainojen tarjonnan niukkuuteen. Kuten edellä mainitsin, valtionyhtiöillä oli myös suuri rooli teollistumisessa, erityisesti strategisesti tärkeillä aloilla. Niiden merkitys kuitenkin väheni ajan myötä. Teollisuuspolitiikka monipuolistui 1960-luvulta lähtien, kun tuotantorakennetta pyrittiin monipuolistamaan ja ryhdyttiin toimiin teollisuuden leviämiseksi myös kehitysalueille. Keralla oli tässä tavoitteessa avainrooli.¹⁰⁵

Tehdastoissa olevien työntekijöiden määrällä mitattuna teollistumisen huippu saavutettiin Suomessa vuonna 1974; noin kymmenen vuotta myöhemmin kuin Länsi-Euroopan maissa keskimäärin. Maailmanlaajuinen öljykriisi katkaisi työllisyyden kasvun Suomessakin 1970-luvun puolivälissä, mutta tähän vaikutti ratkaisevasti myös se, että talouden ”hyvää kehää” ei ollut mahdollista ruokkia loputtomiin kasvattamalla julkista kulutusta. Tämän jälkeen tehdastyöpaikkojen määrä alkoi vähentyä – uusia

¹⁰⁴ Heikkinen 2019, 47–50; Laurinkari 2010, 68–75.

¹⁰⁵ Hoffman 2019, 152–157; Kiander 2006, 2–8; Kuusterä 2019, 60–66.

tehdastyöpaikkoja syntyi vain uusien tehtaiden ja teknologioiden kautta, ja kannattavuuden heiketessä työnantajien täytyi leikata kustannuksia. Teollisuus ei enää ollut taloudellista kasvua luova voima entiseen tapaan, ja joutui käymään läpi laajoja rakennemuutoksia, joista aiheutui myös koko maan tasolla, mutta erityisesti paikallisesti suuria taloudellisia vaikeuksia, jopa suurtyöttömyyttä. Tätä ilmiötä kutsutaan deindustrialisaatioksi.¹⁰⁶

Teollisuuden työllisyyden voimakkaasta vähenemisestä huolimatta teollisuustuotannon reaaliarvo kasvoi tuotannon tehostumisen ansiosta. Tämä johtui kansallisen teollisuuspolitiikan jatkuvasti kasvaneista tutkimus- ja kehitystoimintaan tehdyistä panostuksista 1970–1980-luvuilla. Tutkimustyötä alettiin rahoittaa aiempien korkeakouluissa tehdyn tutkimuksen lisäksi myös teollisuuden itsensä piirissä, minkä lisäksi vuonna 1967 perustetulla Sitralla oli merkittävä rooli T&K -toiminnan tukemisessa yrityksissä.¹⁰⁷ Vaikka teollisuuden tutkimustoiminnan tukeminen oli käynnistynyt jo 1960-luvulla, voidaan eräänlaisena käännekohtana pitää 1970-luvun ja 1980-luvun vaihdetta, jolloin elinkeinoelämän ja teollisuushallinnon keskuudessa havaittiin, että Suomen T&K -panostukset olivat kansainvälisesti vertailtuna melko alhaiset, ja Suomessa valmistettiin pääasiassa perinteisiä massatuotteita. Uutena tavoitteena oli tutkimus- ja kehitystoimintaan panostamalla siirtyä pelkästä hintakilpailukyvyistä reaaliseen kilpailukykyyn maailmanmarkkinoilla – tämä tapahtuisi erityisesti teollisuusyritysten uusien innovatiivisten tuotteiden ja tuotantomenetelmien luonnin kautta. Sen sijaan kannattamattoman teollisen tuotannon tukeminen pyrittiin lopettamaan. Teollisuuden rakennemuutosta pyrittiin vauhdittamaan siirtymällä tukemaan matalan jalostustason tuotannon sijasta korkeaa teknologiaa soveltavaa tuotantoa. Teollisuuspolitiikka ja tiede- ja teknologiapolitiikka sulautuivat tämän kehityksen myötä yhdeksi kokonaisuudeksi.¹⁰⁸

Suunnitteluun perustuva yhteiskuntapolitiikka kohtasi haasteita 1970-luvun loppupuolelta lähtien. Puutteellisena pidettiin mm. ylhäältä alaspäin ohjautuvaa asetelmaa, joka ei perustunut vuorovaikutukselle.¹⁰⁹ Hyvinvointivaltioiden 1970-luvulta lähtien kohtaamat haasteet olivat globaaleja. Maailmanlaajuinen talouskriisi

¹⁰⁶ Heiskala 2006, 21–22; Koivuniemi 2018, 230–232.

¹⁰⁷ Hoffman 2019, 153; Koivuniemi 2018, 231–233.

¹⁰⁸ Asplund & Maliranta 2006, 268–271; Paavonen 2006, 98–101.

¹⁰⁹ Siirilä 1996, 2–3.

vuosikymmenen puolivälissä, työttömyys ja deindustrialisaatio sekä samaan aikaan voimistunut kansainvälinen kilpailu aiheuttivat globaalisti talouspoliittisen suunnanmuutoksen, jossa keynesiläisyys vaihtui markkinoiden itsesääntelyä korostaneeseen uusliberalismiin. Kansainvälinen kauppa oli kasvanut voimakkaasti jo aiempina vuosikymmeninä, mutta tuolloin alettiin vapauttaa myös pääomien sääntelyä. Voimallisesti uutta talouspolitiikkaa alkoivat toteuttaa 1970–1980-lukujen vaihteessa Margaret Thatcherin johtama Yhdistynyt Kuningaskunta sekä Ronald Reaganin johtama Yhdysvallat. Kokonaisuuden ja solidaarisuuden tavoitteet vaihtuivat yksilöllisyyden, omaehtoisuuden ja monipuolisuuden ihanteisiin.¹¹⁰

1980-luvulla osana kansainvälistä kehitystä alettiin taloudellista sääntelyä purkaa Suomessakin. Valtio ei kyennyt ohjaamaan investointeja rahoitusmarkkinoiden vapauttamisen jälkeen, vaan teollisuuden investoinnit ohjautuivat markkinoiden kautta. Valtion investoiva rooli teollisuuspolitiikassa mureni myös siksi, että edellä kuvattu innovaatioiden syntymiseen tähdännyt teknologiapolitiikka korvasi sen.¹¹¹ Rahoitusmarkkinoiden vapautuminen oli voimakas kansainvälinen trendi ja se toteutettiin Suomessa asteittain vuodesta 1983 lähtien. Rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purkamiseen vaikuttivat kansainvälisen paineen lisäksi säätelyjärjestelmää rapauttaneet vuodot, jotka olivat 1980-luvun alussa ilmeisiä, ja ajamassa järjestelmää kestäättömään tilanteeseen. Sääntelyn purkamiselle ei nähty järkevää vaihtoehtoa. Rahoitusmarkkinoiden purkamisen seurauksena varsinkin luotonanto lisääntyi radikaalisti ja koko järjestelmä ylikuumentui. Tästä seurasi pankkikriisi vuosikymmenen lopulla, joka oli osasy 1990-luvun lamaan.¹¹²

Yksi varhainen uusliberalististen ajatusten levittäjä Suomessa oli Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA, joka perustetiin vuonna 1974. Elinkeinoelämän valtuuskunnan SDP:n ja Keskustan kanssa harjoittama yhteistyö johti konsensuksen politiikkaan 1970-luvun loppuvuosina. Tähän päädyttiin Korpilammen seminaarissa vuonna 1977, jossa kansakunnan yhteiseksi eduksi määriteltiin kilpailukyky. EVAn harjoittamaa konsensusta voidaan Maiju Wuokon mukaan pitää uusliberalismin suomalaisena sovellutuksena. On merkille pantavaa, että EVA kuitenkin irtisanoutui Thatcherin ja Reaganin ajatuksista, eikä pitänyt itseään avoimen uusliberalistisena. Wuokon mukaan

¹¹⁰ Heiskala 2006 21–23; Kocka 2016, 139–140.

¹¹¹ Kiander 2006, 8–9.

¹¹² Kuusterä 2019, 69–82; Patomäki 2007, 55–64.

tämä oli ominaista ajan uusliberalistisille toimijoille. Uusliberalistiselle ajatusmallille oli tyypillistä myös välttämättömyyden retoriikan käyttäminen; Suomessa EVAn ajamat ”välttämättömät ratkaisut” olivat kuitenkin huomattavasti hillitympiä kuin anglosaksisissa maissa. EVA pyrki virallisesti hyvinvointivaltion säilyttämiseen, tavoitteenaan kuitenkin estää julkisen sektorin laajeneminen.¹¹³

Tämän kansainvälisen kehityskulun vaikutusta Suomeen Risto Heiskala kutsuu siirtymäksi suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan, jota on kutsuttu myös schumpeterilaiseksi kilpailuvaltioksi. Heiskalan mukaan tämä siirtymä ajoittui suunnilleen 1990-luvun lamaan. Ainekset muutokseen kumpusivat jo 1980-luvun talouskasvun vuosista, jolloin suunnittelutalouteen kriittisesti suhtautuvat ajattelutavat ”kypsyivät”, muuttuakseen lama-ajan otollisissa oloissa hallitseviksi puhe- ja toimintatavoiksi.¹¹⁴ Schumpeterilaisuuteen kilpailuvaltion käsite kytkeytyy juuri luovan tuhon korostamisena; uusliberalistinen yrittäjyyden ihanne vastaa Schumpeterin käsitystä yrittäjyydestä, vaikka monissa muissa asioissa Schumpeter oli uusliberalistien kanssa eri linjoilla. Kun kilpailukyvyn tavoite siirtyi yritystasolta kansalliselle tasolle, alkoivat myös liikkeenjohdon johtamistavat ja toimenpiteet sekoittua perinteisten poliittisten päätöksentekomekanismien kanssa. Kansakuntien välisessä kilpailussa innovaatioiden merkitys korostui, mikä on myös yksi osoitus Schumpeterin perinnöstä.¹¹⁵

2.3. Kehitysaluerahasto Oy

Valitsin tutkimuksen kohteeksi juuri Kehitysaluerahasto Oy:n sen kiinnostavan ja erikoislaatuisen luonteen vuoksi. Kehitysaluerahasto Oy perustettiin 1971 valtiomisteiseksi erityisrahoituslaitokseksi, jonka tehtävä oli lainoittamalla, takauksilla ja avustuksilla edistää Suomen kehitysaluelaeissa määriteltyjen alueiden elinkeinoelämän toimintaa. Keran asema oli uniikki valtion aluepoliittisena työkaluna ruohonjuuritason eli yritysten ja hallintotason eli poliitikkojen ja virkamiesten välissä. Sen asema oli mielenkiintoinen myös juridisessa mielessä; Kera oli toimintamuodoltaan osakeyhtiö, mutta valtiovallan (kauppa- ja teollisuusministeriö) vaihtelevan intensiteetin ohjauksen

¹¹³ Wuokko 2016, 153–157, 245–249, 255–256.

¹¹⁴ Heiskala 2006, 24.

¹¹⁵ Löppönen 2017, 88–95.

alainen ja sen toimintaa säätelivät säännöllisesti uudistetut lait (Kera-lait). Käytän Kehitysaluerahastosta tässä tutkielmassa nimitystä Kera, sillä myös aineistossa he käyttävät itse pääosin tätä nimitystä. Yritys vaihtoi nimensä virallisesti Kera Oy:ksi vuonna 1992. Kera Oy yhdistyi muiden valtion erityisrahoituslaitosten kanssa (Suomen Vientiluotto Oy, Vientitakuulaitos, Valtiontakauslaitos ja Valtiontakuu keskus) Finnvera Oy:ksi vuonna 1998.

Keran perustaminen vuonna 1971 oli voimakkaasti kytköksissä vallinneeseen poliittisen tilanteeseen. Janne Leiviskä on tarkastellut yksityiskohtaisesti eri puolueiden suhtautumista kehitysaluepolitiikkaan vuosina 1950–1970, ja Kehitysaluerahaston perustamisesta oli keskusteltu eduskunnassa jo 1960-luvun alkupuolella. Kuitenkin vasta vuoden 1970 eduskuntavaalit ja Suomen Maaseudun Puolueen vaalivoitto havahdutti sosiaalidemokraatit ja keskustalaiset Kehitysaluerahaston akuutista tarpeesta. SMP:n vaalivoitto tulkittiin myös protestiksi aiempaa kehitysaluepolitiikkaa kohtaan, josta aiheutui paineita kehitysaluepolitiikan tehostamiseksi. Ahti Karjalaisen toisen hallituksen aloitettua toimintansa säädettiin pian laki Kehitysaluerahasto Oy:n perustamisesta, ja Kera aloitti toimintansa kesällä 1971.¹¹⁶

Keran ensimmäiseksi toimitusjohtajaksi valittiin keskustalainen, vuoden 1970 vaalitappiosta syytetty puoluesihteeriksi Jouko Loikkanen. Keran johtajat olivat koko tutkielman ajanjakson poliittisin perustein valittuja. Varatoimitusjohtajina aloittivat sosiaalidemokraatti Veikko O. Vuorikari ja kansandemokraatti Taisto Heikkilä. Vaikka valtio omisti Keran käytännössä kokonaan, annettiin nimellinen osuus Keran osakkeista myös muille organisaatioille. Keran hallintoneuvostoon ja tilintarkastajiksi valittiin yleishyödyllisten yhteisöjen jäseniä, poliitikkoja ja virkamiehiä. Loikkanen itse kertoo maanitelleensa Ahti Karjalaisen Keran hallintoneuvoston ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. Keran tilintarkastajien pitkäaikaisena puheenjohtajana oli kauppa- ja teollisuusministeriön kansliapäällikkö Bror Wahlroos. Laajan hallintoneuvoston ja tilintarkastajien kautta Kera loi alusta lähtien kontakteja sidosryhmiinsä. Vaikka puoluepolitiikka saattoi alkuvuosina näkyä Keran hallintoelinten toiminnassa, ei se juurikaan vaikuttanut Keran varsinaiseen toimintaan. Myöhemmin puoluepolitiikka hiipui hallintoelimissäänkin lähes merkityksettömäksi.¹¹⁷

¹¹⁶ Honkanen 2016, 121; Leiviskä 2011; Remahl 2008, 61.

¹¹⁷ Herranen 2009, 161–204, 294–295; Metsämäki & Siukosaari 1996.

Rahoitusmarkkinoiden toiminnan kannalta Keran rooli riskirahoittajana oli tärkeä. Koska rahoitusmarkkinat olivat Suomessa tiukasti säädeltyjä ennen 1980-lukua, yritysten riskirahoituksesta oli todellista pulaa – erityisesti kehitysalueilla. Keran ilman vakuuksia tarjoamat lainat, eli riskirahoitus oli elinehto varsinkin pienille ja aloittaville yrityksille. Pk-yritysten ja yrittäjyyden tukeminen yleisesti olikin aluepoliittisten tavoitteiden lisäksi toinen Keran erityispiirre. Näiden kahden välisestä tärkeysjärjestyksestä käytiin Keran sisällä ja hallintoelimissä koviakin kiistoja.¹¹⁸

Kerasta on tehty vuonna 1996 sen 25-vuotisjuhlavuoden kunniaksi oma historiateos ”Ei yksin rahasta...”. Se käsittelee yrityksen historiaa vuoteen 1996 asti lähinnä henkilöiden ja muisteluiden kautta. Se on käyttökelpoinen lähdeteos tämänkin tutkielman kannalta, mutta ei anna kokonaisvaltaista kuvaa Keran roolista Suomen taloudessa ja yhteiskunnassa. Teoksessa ei ole lähdeluetteloa, joten en tiedä, onko siinä käytetty samoja aineistoja kuin tässä tutkielmassa. Voi kuitenkin päätellä, että teoksessa on käytetty lähteenä ainakin haastatteluja ja vuosikertomuksia. Teoksen sisällön perusteella siinä ei ole järjestelmällistä analyysia samoista aiheista kuin tässä tutkielmassa.¹¹⁹

Keraa on lisäksi käsitelty yksityiskohtaisesti Timo Herrasen toteuttamassa valtion erityisrahoituslaitosten historiikissa ”Valtion raha vauhditti – Suomen erityisrahoituksen historia” vuodelta 2009. Tässäkin teoksessa on anekdootteja ja henkilöhistoriaa, mutta myös analyttisempaa otetta. Siinä tarkastellaan myös Keraa suhteessa muihin valtion erityisrahoituslaitoksiin (mm. Teollistamisrahasto ja Suomen Vientiluotto Oy:n) sekä Keran roolia Suomen taloushistoriaan yleisemmälläkin tasolla. Herranen on käyttänyt aineistonaan Keran hallintoneuvoston pöytäkirjoja, joten aineistojen osalta siinä ei ole päällekkäisyyksiä tämän tutkielman kanssa.¹²⁰

Molemmat näistä teoksista ovat varsin perinteistä yrityshistoriaa ja hyviä lähdeteoksia, mutta eivät käsittele Keran aluepoliittista roolia kovin syvällisesti. Ne keskittyvät esimerkiksi organisaatiomuutoksiin, lakimuutoksiin, henkilöhistoriaan ja asiakassuhteisiin sekä jokapäiväiseen työhön (kuten yritystutkimukset). Keran johdon näkemykset yrittäjyydestä eivät myöskään tule näissä teoksissa kovin syvällisesti ilmi.

¹¹⁸ Metsämäki & Siukosaari, 1996; Ristimäki 2000, 159–165.

¹¹⁹ mt.

¹²⁰ mt.

Samoin teoreettinen tarkastelu on näissä teoksissa melko vähäistä. Tämä on hyvä todeta jo siksi, että samoja aiheita ja aineistoja ei ole mielekäästi tutkia uudestaan. Oma tutkielmani täydentää näitä aiempia historiikkeja, eikä siten käsittele samoja aiheita.

Teoksessa ”Altavastaajasta ykköskenttään” (2007) käsitellään Keraa osana suomalaisen teknologiapolitiikan historiaa. Sen lähteinä on käytetty em. Keran omaa historiikkaa sekä Keran vuosikertomuksia ja haastatteluja. Teoksen Keraa käsittelevä osuus ei ole erityisen laaja, mutta siinä esitetään kuitenkin olennaisena havaintona Keran merkitys alueellisen teknologiapolitiikan tienraivaajana.¹²¹ Juhani Ristimäen kirjoittamassa, pienen ja keskisuuren teollisuuden edunvalvojana kunnostautuneen Orvo Kiesin muistelmateoksessa käsitellään myös jonkin verran Keran toimintaa.¹²² Keran toiminnasta ja sen tuloksista, esimerkiksi syntyneiden uusien työpaikkojen määrästä, on tehty kvantitatiivisia tutkimuksia. Tiivistettynä niiden mukaan Kera on pääosin onnistunut tavoitteissaan esimerkiksi työpaikkojen lisääntymisen suhteen. Ongelmiakin löytyi; yritykset ovat esimerkiksi pitäneet Keran toimintaa kilpailua vääristävänä.¹²³

Kaikkiaan Kerasta hyvin mielenkiintoisen tutkimuskohteen tekee sen asema julkisen ja yksityisen sektorin välimaastossa, sekä sen erityislaatuinen aluepoliittinen tehtävä. Myös vähemmälle huomiolle jäänyt Keran asema suomalaisen elinkeinoelämän ruohonjuuritason kehittäjänä, yrittäjyysmyönteistä henkeä yhteiskuntaan luovana voimana sekä innovaatio-, ja teknologiapoliittisena toimijana on aihe, jota aion analyysiosuudessa käsitellä.

¹²¹ Murto, Niemelä & Laamanen 2007.

¹²² Ristimäki 2000.

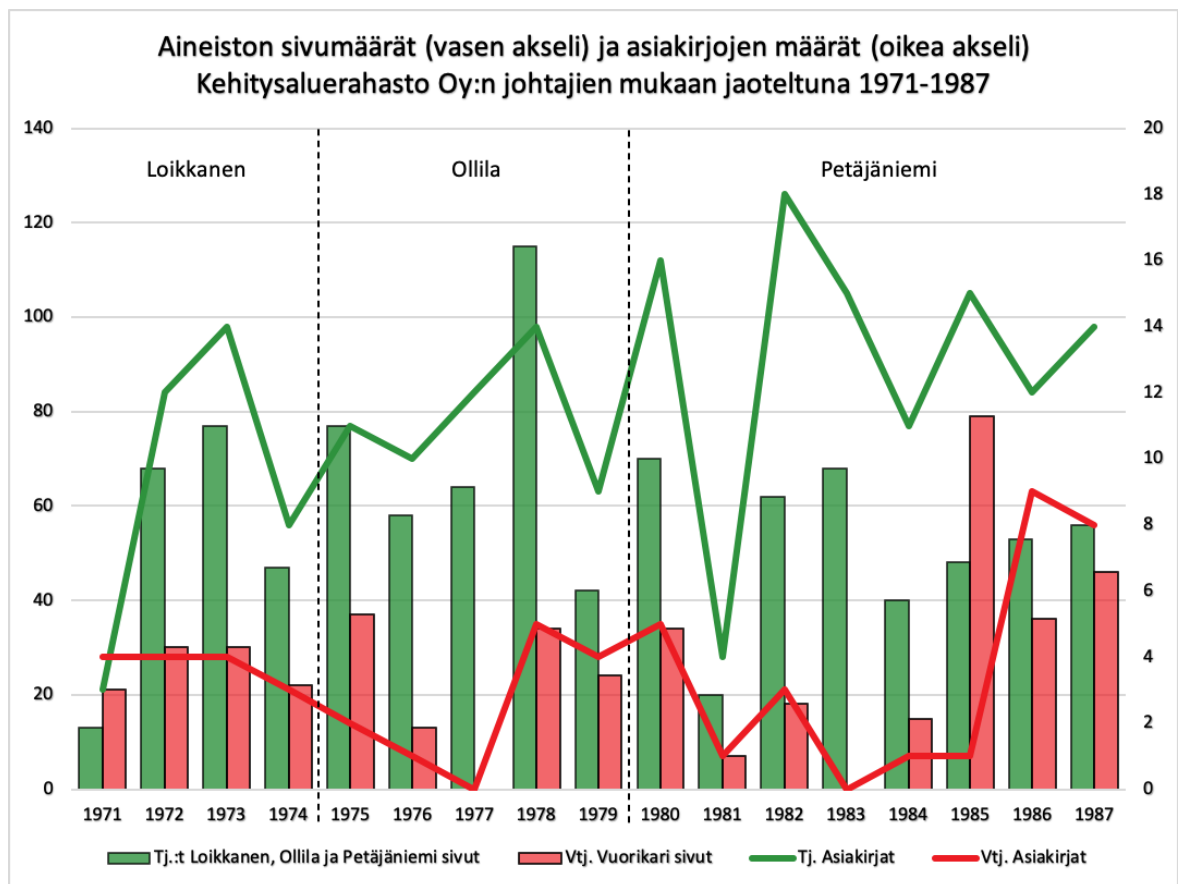
¹²³ Niittykangas & Tervo 1985; Kehitysaluerahasto & Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus 1981.

3. Aineisto ja menetelmät

3.1. Aineisto

Aineisto koostuu Kehitysaluerahasto Oy:n kolmen ensimmäisen toimitusjohtajan ja näiden kanssa samaan aikaan varatoimitusjohtajana toimineen henkilön puheista, esitelmistä ja julkisista kirjoituksista yrityksen 17 ensimmäisen toimintavuoden aikana 1971–1987. Aineisto sisältää 253 asiakirjaa, joissa on yhteensä 1441 sivua. Alla olevassa *kuvassa 1* esitetään aineiston sivujen ja asiakirjojen lukumäärät vuosittain. Keran kolmen ensimmäisen keskustataustaisen toimitusjohtajan Jouko Loikkasen, Esko Ollilan ja Eino Petäjäniemen aineistot ovat vihreällä, ja koko tutkielman ajanjakson varatoimitusjohtajana toimineen sosiaalidemokraattitaustaisen Veikko O. Vuorikarin aineistot punaisella. Jouko Loikkasen toimitusjohtajakausi oli vuodesta 1971 vuoteen 1974, Esko Ollilan vuodesta 1975 vuoteen 1979 ja Eino Petäjäniemen vuodesta 1980 vuoteen 1988. On mielestäni varsin merkillepantavaa, joskin ilmeisesti puhdasta sattumaa, että Keran toimitusjohtajien vaihtumiset osuivat melko hyvin yhteen yleisten yhteiskunnallisten taitekohtien kanssa. Varsinkin vuosi 1975 oli sekä aluepoliittisesti, että yhteiskunta- ja talouspoliittisesti yleisemminkin eräänlainen käännekohta – tähän tulokseen on tultu monissa aiemmissa tutkimuksissa. Kuvioista myös ilmenee, että aineisto ei jakaudu tasaisesti eri vuosien välille, vaan tietyt vuodet painottuvat. Esimerkiksi vuosi 1978 korostuu sekä aineiston sivumäärän että asiakirjojen määrän osalta.

Suurin osa aineistosta on em. johtajien puheita ja esitelmiä eri tilaisuuksissa Keran eri sidosryhmille, esimerkiksi sen asiakasyrityksille, teollisuus- ja yrittäjäjärjestöille, virkamiehille sekä poliitikoille. Tämä on aineistoa leimaava tekijä, sillä lähes samasta aiheesta samoihin aikoihin pidetyt puheet voivat olla sisällöltään hieman erilaisia riippuen siitä, kenelle tai missä ne on pidetty. Aineiston muita tyyppejä ovat johtajien lehtikirjoitukset tai radiopuheet sekä sisäiset muistiot ja asiakkaille laaditut ohjeet, joita on kuitenkin melko vähän.

Kuva 1 Tutkielman aineiston sivumäärät (pylväinä) ja asiakirjojen määrät (viivoina) vuosittain 1971–1987

En ole tietoinen Kehitysaluerahasto Oy:n arkistoinnin järjestelmällisyydestä. Asiakirjoissa ei ole diaarinumeroita, ja ne on luetteloitu kansioihin tekijän ja vuoden mukaan. Keraa koski kuitenkin tuolloin voimassa ollut valtionhallinnon arkistointisääntely, sillä Kera oli valtion omistama yritys, joten voidaan olettaa, että arkiston muodostamisessa on noudatettu virallisia ohjeita. Koska tarkat periaatteet eivät ole tiedossa, voidaan tätä pitää aineiston heikkoutena. Aineiston muita puutteita ovat osin vajavaiset aika- ja paikkatiedot. Ajoittamattomat dokumentit rajasin lähes kokonaan pois, mutta paikka/kontekstitieto puuttuu noin kolmasosasta aineiston asiakirjoista. Toisaalta aineisto on melko laaja ja selkeä kokonaisuus, ja sitä ei ole tiettävästi järjestelmällisesti tutkittu aiemmin, vaan sen käyttö on rajoittunut pienimuotoisempaan organisaation sisäiseen käyttöön. Aineisto on myös konekirjoitettua ja varsin hyväkuntoista.

Aineisto on kerätty Finnveran Helsingin -toimistossa keväällä 2019. Alkuperäinen aineisto kattoi vuodet 1971–1988, joista rajasin mukaan tutkimuskysymyksiin sopivat asiakirjat. Esimerkiksi tarkemmin tiettyjen toimialojen tai alueiden (kuten maakuntien) kautta Keran toimintaa käsitelleet asiakirjat rajasin aineistosta pois. Tutkielmaan

valikoituneissa asiakirjoissa täytyi olla myös jokin yhteys aluepolitiikkaan tai yrittäjyyteen. Tarkempaan tarkasteluun valikoitui karkeasti noin puolet arkiston kokonaisaineistosta, arviolta noin 1,5 hyllymetriä. Rajasin varsinaisen tutkimusaineiston kattamaan vain neljän edellä mainitun johtohenkilön aineistot, sillä muiden Keran henkilökunnan luomat asiakirjat olivat vain hyvin pieni osuus aineistosta, joten jätin ne pois tutkielman selkeyttämiseksi.

Olen siinä käsityksessä, että aineistoa ei ole aiemmin analysoitu ainakaan tässä mittakaavassa, eikä Finnveran mukaan sitä ole aiemmin annettu talon ulkopuoliseen käyttöön. Suomen erityisrahoituksen historia -teoksen lähteinä on käytetty pääasiassa Keran hallintoneuvoston pöytäkirjoja, jotka todennäköisesti käsittelevät osin samoja aiheita kuin oman aineistoni puheet; puheet ovat kuitenkin vapaamuotoisempaa aineistoa. Keran omassa historiikissa ei ole mainittu käytettyjä lähteitä.

Aikarajaukseen vaikuttivat suoraan aineiston omat rajoitukset; Finnveran arkistossa Kehitysaluerahaston Oy:n johtajien aineistot loppuvat vuoteen 1988. Kuitenkin aineisto kattaa vuodesta 1988 vain ensimmäiset kuukaudet, joten päätin jättää ne kokonaan pois, ja päättää analyysin vuoteen 1987. Toisaalta 1987 on hyvä vuosi lopettaa tarkastelu, sillä muutaman aiemman vuoden aikana asteittain tapahtunutta rahoitusmarkkinoiden sääntelyn vapautumista voi pitää yhtenä talouspolitiikan käännekohtana. Myös aluepolitiikka muuttui vuodesta 1988 lähtien voimakkaasti.¹²⁴ Ajanjakso vuodesta 1971 vuoteen 1987 on sekä aluepoliittisessa mielessä, että yleisemminkin yhteiskuntapoliittisesti mielekäs ja melko yhtenäinen periodi tarkastella; 1980-1990 -lukujen vaihteessa tapahtui niin paljon ja nopeasti, että sen jättäminen pois on tutkimuksen käytännön toteuttamisenkin kannalta järkevä valinta.

On myös hyvä todeta, että johtajien julkiset puheet, esitelmät ja kirjoitukset luovat tietynlaisen kuvan Keran toiminnasta. Voidaan pohtia, minkälainen todellisuus aineistosta välittyy Keran toiminnasta, ja kuinka totuudenmukainen se on. Todennäköisesti Keran johtajat eivät julkisesti käsitelleet johtamaansa yritystä tarkoituksella huonossa valossa. Varsinkin alkuvuosina Keran täytyi vakuutella yleisöä toimintansa oikeutuksesta ja markkinoida itseään mahdollisimman positiivisessa valossa. Luonnollisesti myös yleisö vaikutti johtajien puheiden sisältöön. Johtajien puheissa ja

¹²⁴ Honkanen 2016, 272–275.

esitelmissä ilmentyvän Keran toiminnan totuudenmukaisuuteen ei kuitenkaan tämän tutkielman yhteydessä etsitä tyhjentävää vastausta, koska vertailukohdaksi käyvää verrokkiaineistoa ei käytetä analyysissa. Tällainen tarkastelu vaatisi muutenkin vaikeasti mitattavien asioiden operationalisointia. Voidaan todeta, että aineistosta ei ilmene ”objektiivinen todellisuus”, vaan Keran johtajien todellisuus. Tämä täytyy ottaa huomioon myös aineistoa analysoidessa ja johtopäätöksiä tehdessä.¹²⁵

3.2. Menetelmät

Tutkielmassa käytetty menetelmä on laadullinen sisällönanalyysi. Anneli Sarajärven ja Jouni Tuomen mukaan laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen; analyysillä luodaan selkeyttä aineistoon. Tämä on luotettavien ja täsmällisten johtopäätösten tekemisen edellytys. Aineiston laadullinen analyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jota toteutetaan tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa.¹²⁶ Sarajärven ja Tuomen esittämistä päättelyn logiikan mukaan jaottelemista sisällönanalyysin tyypeistä oma tutkimusmenetelmäni muistuttaa eniten deduktiivista, teorialähtöistä analyysia. Kuitenkin olen käyttänyt myös aineistosta ilmenneitä havaintoja hyväksi teemoittelussa, joten sen vuoksi puhtaasta deduktiivisesta päättelystä ei ole kyse. Luonnehtisin itse tutkielmani lähestymistapaa teorialähtöiseen analyysiin kallellaan olevaksi sisällönanalyysiksi.¹²⁷

Pertti Alasuutarin mukaan laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Käytännössä niitä ei voi kuitenkaan erottaa, vaan ne limittyvät toisiinsa. Arvoituksen ratkaiseminen tarkoittaa tulosten tulkintaa. Havaintojen pelkistämisessä olen käyttänyt hyväksi teemoittelua ja tyypittelyä.¹²⁸

Aineiston kerääminen ja rajaaminen on kuvattu luvussa 3.1. Toisena työvaiheena kävin aineiston systemaattisesti läpi koodaamalla ja käyttämällä hyväksi laadullisen analyysin Atlas.ti -ohjelmaa. Koodauksessa teemoittelin aineiston tutkimuskysymysten näkökulmasta aiempaa tutkimusta hyödyntäen ja aineistoon soveltaen, mutta osan

¹²⁵ Kalela 2010, 51–52

¹²⁶ Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.4.2.

¹²⁷ Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.4.3 ja 4.4.4.

¹²⁸ Alasuutari 2011, luku 2.

teemoista päättelin suoraan aineistosta. Jari Eskolan ja Juha Suorannan mukaan teemoittelu vaatii teorian ja empirian vuorovaikutusta – analyysissa näiden kahden tulisi lomittua toisiinsa. Tähän olen pyrkinytkin. Tässä vaiheessa siis kiinnitettiin huomio vain teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymyksen kannalta olennaisiin kohtiin aineistossa, ja muu karsittiin pois.¹²⁹

Seuraavassa vaiheessa teemat on tyypitelty, eli niiden sisällöt on pelkistetty aineistossa tyypillisimmin esiintyviksi havainnoiksi. Toisaalta myös vähemmän tyypillisiä havaintojakin on mukana analyysissa. Alasuutarin mukaan tämän vaiheen ideana on karsia havaintoyksiköiden määrää niiden yhdistämisellä. Eskolan ja Suorannan mukaan tyypit tiivistävät – niihin voidaan sisällyttää useampien yksittäisten havaintojen sisältöjä. Olen siis pääasiassa etsinyt aineistosta samankaltaisuuksia, mutta olen pyrkinyt myös tuomaan esiin tutkimuskysymysten kannalta kiinnostavia erilaisiakin havaintoja. Ne suhteutetaan kokonaisuuteen, ja näin yritetään välttää aineiston liiallista yksinkertaistamista. Toisaalta Alasuutarin mukaan yksinkertaistamisessa on lopulta kyse tasapainon löytämisessä; laadullisissa aineistoissa eroja voi eri havaintoyksiköiden välillä löytää loputtomasti, mutta yksinkertaistamalla liikaa voi tutkimuskysymysten kannalta olennaista asiaa jäädä pois.¹³⁰

Tyypittely ja tiivistäminen ei ole ongelmatonta oman tutkimusaineostoni suhteen. Vaikka Keran johtajat käsittelivät puheissaan usein samoja aiheita, ja puheiden sisältöjä oli periaatteessa varsin suoraviivaista kerätä yhteen ensin teemoiksi ja sitten sulauttaa ja yksinkertaistaa erilaisiksi tyypeiksi, on lopputulos aina tietynlainen kompromissi. Koska aineiston määrä oli verrattain suuri, niin väistämättä jonkin verran tutkimuskysymystenkin kannalta kiinnostavaa asiaa karsiutui pois yksinkertaistamisen nimissä. Pyrkimyksenäni on kuitenkin pitää yksinkertaistettu aineisto mahdollisimman monipuolisena tutkimuskysymysten näkökulmasta.¹³¹

Vaikka en käytä retoristen keinojen analysoimista tässä tutkielmassa varsinaisesti metodina tai lähestymistapana, aineiston luonteen vuoksi julkisiin puheisiin ja kirjoituksiin olennaisesti liittyvää retoriikkaa on sivuttava analyysissa jonkin verran. Arja Jokisen mukaan retorisessa analyysissa tarkastellaan merkitysten tuottamisen kielellisiä

¹²⁹ Alasuutari 2011, luku 2; Eskola & Suoranta 1998, luku 4.

¹³⁰ *ibid.*

¹³¹ *ibid.*

prosesseja siitä näkökulmasta, kuinka jotkin todellisuuden versiot pyritään saamaan vakuuttaviksi ja kannatettaviksi, ja kuinka kuulijat tai lukijat saadaan sitoutumaan niihin. Keran johtajienkin puheissa on kyse yleisön sitouttamisesta heidän esittämiinsä argumentteihin vakuuttelevan tai suostuttelevan retoriikan kautta.¹³² Kuitenkin analyysin pääpaino on vahvasti asiasisällössä. Sovellan joissakin kohdissa analyysia hieman retorista analyysia, mutta en systemaattisesti, joten retorinen analyysi on tässä tutkielmassa avustavassa roolissa.

Tutkielman analyysi on jaettu tutkimuskysymysten mukaan kahteen osaan, lukuihin 4. ja 5. Näiden osien alaotsikot on jaoteltu tutkielmassa tehdyn teemoittelun mukaan. Luku 4. käsittää siis viisi teemaa, ja luku 5. kuusi teemaa. Jokaisen teeman sisältö on tyypitelty edellä kuvatun prosessin mukaan, ja ainakin yleisimpien ja merkittävimpien tyyppien yhteydessä on esitelty yksi tai useampi esimerkkisitaatti suoraan aineistosta. Sitaattien tarkoitus on paitsi elävöittää ja tukea analyysia, myös havainnollistaa lukijalle aineistosta tekemääni tulkintaa. Eskolan ja Suorannan mukaan sitaattien esittely sopivassa määrin mahdollistaa lukijan tekemään arvioita tutkijan tulkintojen mielekkyydestä.¹³³ On hyvä huomioida, että teemoittelun mukaan jäsennelty analyysi on limittäistä – yhtä teemaa ei voi käsitellä sivuamatta toisia teemoja.

4. Kehitysaluerahasto Oy:n johtajien perustelut aluepolitiikan tarpeesta

Koska Keran virallinen rooli oli toteuttaa aluepolitiikkaa yritysten rahoittamisen ja kehittämisen kautta, käsittelevät Keran johtajat aluepolitiikkaa aineistossa varsin paljon. Tarkoituksenani on tässä osuudessa tarkastella heidän perustelujaan aluepolitiikan tarpeesta – mitä argumentteja he esittivät aluepolitiikan tarpeesta ja miksi? Eri perustelut ovat teemoiteltu ja jaoteltu omien alaotsikoidensa alle.

4.1. Alueellinen tasa-arvo

Aluepolitiikan tutkimuksessa yksi käsiteltyimmistä aiheista on aluepolitiikan tasaisuus- ja tehokkuustavoitteiden suhde. Ne eivät ole aina toisiaan poissulkevia, mutta yleisellä tasolla on esitetty, että jompikumpi on ollut yleensä toista vahvempi. Aluepolitiikan

¹³² Jokinen 2016, luku 5.

¹³³ Eskola & Suoranta 1998, luku 4.

aiemman tutkimuksen konsensus on, että tasaisuustavoite oli tehokkuutta vahvempi tämän tutkielman rajaamalla ajanjaksolla, erityisesti vuodesta 1975 eteenpäin. Keran aineistossa alueellista tasa-arvoa vaativat aluepolitiikan perustelut ovat selkeästi melko yhdenmukaisia aiemman tutkimuksen tulkintojen kanssa aluepolitiikan tasaisuustavoitteesta.

Alueellisen tasa-arvon ehkä yksinkertaistetuin esitystapa on ajatus koko maan asuttuna pitämisestä. Keran aineistossa ainoastaan ensimmäinen toimitusjohtaja Jouko Loikkanen käytti puheissaan tätä argumenttia. Loikkanen toisti puheissaan paljon ajatusta, että koko maa kuuluisi ”pitää kulttuurin piirissä”.¹³⁴ Hänen näkemyksiään voi pitää kaikista Keran johtajista selkeimmin tasaisuustavoitetta kannattavina. Loikkanen esitti mm. ajatuksen siitä, että koko maan asuttuna pitäminen on ”kansantaloudellisesti kannattavalla tavalla” mahdollista, jos ihmiset vain tarpeeksi sitä vaatisivat.¹³⁵ Toisin sanoen Loikkanen oli valmis joustamaan kansantaloudellisesti, jotta muuttoliikettä pois kehitysalueilta saataisiin hillittyä. Loikkasen ajatukset tiivistyvät varsin hyvin hänen Rajaseutuliitto Ry:n kokouksessa 22.4.1974 esittämässään puheessa:

Mielestäni voidaan oikeutetusti sanoa, että valtakunta, joka ei huolehdi kaikista osistaan, ei ansaitse kaikkia osiaan.¹³⁶

Hän esitti saman argumentin myös muutamassa muussa tilaisuudessa.¹³⁷ Loikkasen väittämään tiivistyy historiallinen ajatus syrjäseuduista eräänlaisina valtatyhyjiöinä – niiden asuttaminen edes harvakseltaan turvaa alueiden luonnonvarat valtioiden hyödynnettäväksi. Toisaalta vain muutamaa vuosikymmentä aiemmin monet syrjäseudut oli vasta asutettu, joten Loikkasen ajatus asutuksen ylläpitämisestä oli osittain myös perusteltu. On myös hyvä muistaa, että vain muutamaa vuotta aiemmin olleet suuret muuttovuodet olivat tuoreessa muistissa, ja Loikkanen lienee halunnut rauhoitella väestön muuttohaluja.

Eräs tyyppi Keran johtajien keskuudessa alueellisen tasa-arvon perusteluun oli ajatus tasapainoisesta aluekehityksestä koko maan etuna – eli kehitysalueiden kehittäminen ei olisi pois Etelä-Suomelta. Toisin sanoen tällä logiikalla alueellinen epätasa-arvo ei ollut

¹³⁴ esim. Loikkanen 6.9.1972; Loikkanen 7.6.1973.

¹³⁵ Loikkanen 20.9.1974.

¹³⁶ Loikkanen 22.4.1974.

¹³⁷ esim. Loikkanen 11.9.1973; Loikkanen 17.10.1974.

Pareto-optimaalinen tilanne – kehitysalueiden kehittäminen olisi siis Pareto-parannus. Oliko näin todellisuudessa, on toinen kysymys. Myös tätä argumenttia ajoi erityisen voimakkaasti Jouko Loikkanen:

Näin ollen kehitysaluepolitiikka ei ole minkään Suomen alueen etujen vastaista, vaan siitä koituva hyöty kohdistuu jokaiseen maamme osaan, jokaiseen Suomen kansalaiseen.¹³⁸

Tähän Loikkasen argumenttiin liittyy vahvasti myös ajatus kehitysalueilta lähtevien muuttovirtojen haitallisuudesta Etelä-Suomelle. Tämän muuttoliikkeen pysäyttäminen olisi siis koko maan etu.¹³⁹ Varatoimitusjohtaja Veikko O. Vuorikari ja Loikkasta toimitusjohtajana vuonna 1975 seurannut Esko Ollila eivät olleet yhtä vahvoja puheissaan tämän argumentin suhteen kuin Loikkanen. Molemmat kuitenkin pitivät alueellista tasa-arvoa yhteiskunnan kokonaisedun mukaisena. Tätä kuvastaa hyvin seuraava sitaatti Ollilan puheesta 12.8.1978:

Aluepoliittisen näkökulman huomioimisessa kysymys ei ole pelkästään tasa-arvopolitiikasta eli epäedullisesta maantieteellisestä sijainnista yrityksille ja ihmisille aiheutuvan haitan korjaamisesta, vaan selkeästä kansallisesta edusta.¹⁴⁰

Tämä oli kuitenkin viimeinen kerta aineistossa, kun tasapainoista alueellista kehitystä perusteltiin koko maan etuna. Argumentin käyttäminen painottuu vahvasti 1970 -luvun alkupuoliskolle.

Aineiston käytetyin alueellisen tasa-arvon peruste on ajatus tasa-arvoisesta oikeudesta työhön ja elinkeinoon. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi Kera tuki kehitysalueiden pieniä ja keskisuuria yrityksiä, mutta myös suuryrityksiä, jos tuella oli niiden kohdalla työllistävä vaikutus. Keran tuki painottui 1970 -luvulla teollisuusyrityksiin, mutta myöhemmin alettiin tukea enenevässä määrin myös palveluyrityksiä. Uusien yritysten perustaminen ja yrittäjyyteen kannustaminen oli Keran ajatusmaailmassa vahvasti taustalla, jotta ihmisten oikeus työhön ja elinkeinoon toteutuisi. Kaikkien Keran johtajien argumentit olivat varsin samansuuntaisia tässä suhteessa. Ensin ajatuksena oli kehitysalueiden teollistaminen, jonka jälkeen siirryttiin ajatukseen jo olemassa olevien työpaikkojen turvaamisesta. Ollilan puheissa näkyi vahvimmin ajatus kotiseudusta,

¹³⁸ Loikkanen 11.8.1972.

¹³⁹ Loikkanen 6.9.1972.

¹⁴⁰ Ollila 12.8.1978.

ihmisten alueellisesta identiteetistä ja oikeudesta elinkeinon kotiseudullaan.¹⁴¹ Yleisesti argumentti ihmisten oikeudesta työhön ja elinkeinon kehitysalueilla tiivistyy tässä Esko Ollilan puheessa Itä-Suomen yrittäjäpäivillä 8.3.1975:

Aluepolitiikan tarkoituksena on puolestaan luoda tasapainoinen yhteiskunta, jossa palvelut ja ennen kaikkea toimeentulomahdollisuudet ovat tasapuolisesti jakautuneet maan eri puolille.¹⁴²

Toinen oleellinen alueellisen tasa-arvon argumentti liittyi kehitysalueen väestön oikeuteen tasapuolisiin palveluihin, kuten Ollila yllä mainitsee. Työpaikkojen lisäämisen ja ylläpitämisen lisäksi palvelutason parantamisen nähtiin olevan toinen olennainen tapa edistää alueellista tasa-arvoa. Ennen kuntien valtionosuusjärjestelmän perustamista kuntien väliset erot palvelutasossa olivatkin suuria. Valtionosuusjärjestelmään siirtymisen jälkeen erot alkoivat tasoittua, tai eivät ainakaan kasvaneet.¹⁴³ Vaatimus paremmista palveluista kehitysalueilla liittyi Keran johtajien puheissa aluksi lähinnä vaatimuksiin peruspalvelutason turvaamisesta.¹⁴⁴ Tämän toteuduttua Esko Ollila uskalsi vaatia vuonna 1976 jo kulttuuripalveluiden lisäämistä kehitysalueilla.¹⁴⁵ Palvelujen järjestäminen kehitysalueille ei sinänsä liittynyt Keran tehtäviin, sillä esimerkiksi vähittäiskauppa ei kuulunut Keran tukemiin toimialoihin ennen kuin vasta paljon myöhemmin. Palvelutason ymmärrettiin kuitenkin liittyvän tiiviisti ihmisten yleiseen hyvinvointiin. 1980-luvulla kehitysalueiden palvelujen saatavuus ja tärkeiden palveluiden turvaaminen olivat aluepolitiikan virallisia tavoitteita, ja myös Keran kolmas toimitusjohtaja Eino Petäjäniemi nosti tämän esille puheissaan moneen otteeseen.¹⁴⁶

Esko Ollila pohti puheessaan Pohjoiskalottikomitean seminaarissa 5.5.1975 alueellista tasa-arvoa ja suurta ja pientä aluepolitiikkaa:

Aluepolitiikan käsite on jossain määrin epäselvä. Loppujen lopuksi kaikki alueellista eriarvoisuutta vähentävä politiikka on samalla aluepolitiikkaa, mutta ahtaamassa merkityksessä sillä meillä Suomessa ymmärretään lähinnä yrityksiin kohdistuvaa politiikkaa, jonka tarkoituksena on helpottaa työpaikkojen syntymistä kehitysalueille.¹⁴⁷

¹⁴¹ esim. Ollila 11.7.1975.

¹⁴² Ollila 8.3.1975.

¹⁴³ Honkanen 2016, 136; Moisio 2012, 154.

¹⁴⁴ Esim. Loikkanen 8.5.1972; Vuorikari 30.7.1972.

¹⁴⁵ Ollila 28.10.1976.

¹⁴⁶ Esim. Petäjäniemi 6.9.1980; Petäjäniemi 31.3.1982; Petäjäniemi 4.6.1984.

¹⁴⁷ Ollila 5.5.1975.

Ollilan näkemyksen mukaan siis aluepolitiikka ja alueellinen tasa-arvo olivat käytännössä yhtä. Alueellisen tasa-arvon merkitys on havaittavissa mielestäni aineistossa taustalla olevana itseisarvona tai ideologiana, jota ei lopulta sanallisteta suoraan kovin usein. Keran johtajien puheissa suoraan sanallistettu argumentointi alueellisesta tasa-arvosta painottuu vahvasti 1970 -lukuun, Jouko Loikkaseen ja Esko Ollilaan. Eino Petäjäniemi käytti alueellisen tasa-arvon argumenttia lähinnä todetessaan aluepolitiikan onnistuneen lisäämään sitä:

Arvosteluista ja epäilyksistä huolimatta voidaan yleisesti todeta, että harjoitetulla aluepolitiikalla on etenkin 1970 -luvulla saavutettu myönteisiä tuloksia. Alueellisia kehittyneisyyseroja on pystytty tasoittamaan ja kehitysalueiden työttömyyttä ainakin jossain määrin lievittämään. Edelleen olen vakuuttunut siitä, että harjoitetulla aluepolitiikalla on kyetty vaikuttamaan myönteisesti ihmisten asenteisiin kehitysalueilla.¹⁴⁸

Alueellisen tasa-arvon käsitteleminen oli varsinkin 1970-luvun alkupuolella hyvin yleistä Keran johtajien puheissa. Sen merkitys kuitenkin väheni, ja 1980-luvulla sitä käsiteltiin enää hyvin vähän. Aineiston perusteella jää epäselväksi, oliko ajatus alueellisesta tasa-arvosta oli ikään kuin itsestäänselvyys jota ei tarvinnut enää perustella, vai eikö sitä enää pidetty tärkeänä.

4.2. Työllisyys ja työpaikat

Aineistossa paljon toistuva aluepolitiikan perustelu on työllisyyden turvaaminen. Keran näkökulmasta tämä tarkoitti aluksi yritysten rahoittamisen lisäksi yritysten houkuttelemista kehitysalueille muualta Suomesta, mutta pian fokus siirtyi rohkaisuun uusien yritysten perustamisesta. Käytännön tasolla tämä ilmenee aineistossa puheena uusien työpaikkojen luomisesta sekä jo olemassa olevien työpaikkojen säilyttämisestä. Toisinaan Keran johtajat käyttivät myös yleisempää ilmaisua työttömyyden ehkäisystä tai vähentämisestä. Olennaista on, että kaikki Keran johtajat pitivät yksityisiä yrityksiä työllisyyskysymyksen ratkaisijana; muita vaihtoehtoja, kuten valtionyhtiöitä työllistäjinä ei juuri esitetty.

Uusien työpaikkojen luominen kehitysalueille oli yksi Keran tärkeimmistä tehtävistä. Jouko Loikkanen ei käsitellyt puheissaan juurikaan uusien yritysten perustamista – sen

¹⁴⁸ Petäjäniemi 12.3.1980.

sijaan Loikkasen puheissa toistuu ajatus yritysten houkuttelemisesta muualta Suomesta kehitysalueille. Tämä oli toki siinä mielessä perusteltua, että kehitysalueilla oli pulaa työpaikoista, kun teollistuneessa Etelä-Suomessa pulaa oli työvoimasta. Loikkasen ajatus oli, että kehitysalueilta lähtevän muuttoliikkeen pysäyttämiseksi työpaikkojen - eli yritysten - pitäisi osittain siirtyä kehitysalueille.¹⁴⁹ Tässä ei varsinaisesti onnistuttu ainakaan siten, että yrityksen koko tuotanto olisi siirtynyt kehitysalueille Keran tukien houkuttamana. Yritysten siirtymistä kehitysalueille tapahtui muutenkin melko vähän. Veikko O. Vuorikari kuvaili tätä toimintaa myöhemmin nollasummapeliksi, josta eivät hyötäneet sen enempää kehitysalueet kuin Etelä-Suomikaan.¹⁵⁰ Toisaalta Esko Ollila oli vielä hiukan Loikkasen ajatuksen jäljillä, kun hän 1975 esitti, että olisi sekä valtiovallan, että yrittäjien yhteinen etu ratkaista Etelä-Suomessa vallitsevan työvoimapulan ja kehitysalueilla vallitsevan työttömyyden ongelma vihjailemalla vielä rivien välistä yritysten siirtymisillä kehitysalueille.¹⁵¹ Tämä jäi kuitenkin Ollilan osalta yksittäiseksi avaukseksi asian suhteen.

Keran rahoitusperusteissa 1970-luvun alussa ja puolivälissä työllisyysnäkökohdat korostuivat muiden perusteiden kustannuksella. Vaikka Kera oli leimallisesti pk-yritysten rahoittaja, voitiin myös suuria yrityksiä rahoittaa, jos rahoituksella oli merkittävää työllistävää vaikutusta.¹⁵² Myös kehitysalueiden sisällä tämä näkyi niin, että pahiten työttömyydestä kärsiviä alueita suosittiin luotonannossa.¹⁵³

Esko Ollilan, Veikko O. Vuorikarin ja Eino Petäjäniemen puheissa oli 1970 -luvun lopulla ja 1980 -luvun alussa työllisyyskysymysten suhteen varsin yhdenmukainen linja.¹⁵⁴ Esimerkiksi vuonna 1978 työttömyyden noustessa aiempaa korkeammaksi Esko Ollila esitti hyvin tyypillisen työllisyysargumentin:

[...] pysyvimmän ja realistisimman toivon suurtyöttömyystilanteessamme tarjoavat pienet ja keskiuuret yritykset, joiden toimintaedellytysten turvaamista ja laajentamisyrittämyksiä tulisi kaikin tavoin edistää. Toisaalta tiedämme, etteivät nykyiset yritykset voi luoda riittävästi uusia työpaikkoja. Sen vuoksi uusien yritysten perustamisen rohkaiseminen on hyvin tärkeä asia.¹⁵⁵

¹⁴⁹ esim. Loikkanen 28.6.1973; Loikkanen 17.10.1974; Loikkanen 8.11.1974.

¹⁵⁰ Vuorikari 7.11.1986.

¹⁵¹ Ollila 8.3.1975.

¹⁵² esim. Loikkanen 14.9.1972; Ollila 11.3.1976.

¹⁵³ Ollila 3.12.1975.

¹⁵⁴ esim. Ollila 17.4.1978; Vuorikari 23.9.1980; Petäjäniemi 12.5.1981.

¹⁵⁵ Ollila 15.8.1978.

Lainauksesta käy ilmi kolme Ollilan, Vuorikarin ja Petäjäniemen työllisyyspuheissa jatkuvasti toistuvaa asiaa: jo olemassa olevien yritysten työpaikkojen turvaaminen, uusien yritysten perustamiseen rohkaiseminen, jotta työpaikkoja saataisiin luotua ikään kuin ”tyhjästä”, sekä pk-yritysten työllisyysvaikutuksen korostaminen. Yksi syy viimeksi mainitun korostumiselle on suurten yritysten työpaikkojen väheneminen, joka johtui kilpailukyvyn nimissä tehdyistä rationalisointitoimenpiteistä ja teknologisesta kehityksestä. Pk-yrityksiä pidettiin myös mukautuvampina muuttuviin olosuhteisiin ja vähemmän alttiina suhdannevaihteluille, joiden nähtiin olevan työllisyyttä parantavia ominaisuuksia.¹⁵⁶

Aluepolitiikan työllisyystavoite muuttui 1980-luvun aikana. Työllisyys ei ollut enää sellaisenaan tavoiteltava itseisarvo, vaan siihen alettiin liittää vahvasti myös kilpailukyvyn ja kannattavuuden argumentteja. Keralla ei ollut enää varaa tukea tuottamattomia ja kannattamattomia työpaikkoja. Kehitysalueiden omat olosuhteet ja lähtökohdat ja niihin sopeutuminen alettiin nähdä yritysten työllistämismahdollisuuksiin olennaisesti vaikuttavana tekijänä.¹⁵⁷ Ylipäättään yrittäjiin kohdistuneet odotukset työpaikkojen luomisessa lisääntyivät entisestään.¹⁵⁸ Tämä käy hyvin ilmi Petäjäniemen puheessa 7.5.1987:

Haluan korostaa, että Keran tavoitteena ei ole työllistäminen sinänsä, vaan pysyvien työpaikkojen luominen yrittäjyyttä edistämällä. Selvää on, että jokainen uusi työpaikka on Keran kannalta tärkeä. Päällimmäisenä tulee pitää mielessä, että vain kannattavat ja kilpailukykyiset yritykset voivat tarjota pysyviä työtilaisuuksia. Näin ollen meille ovat yhtä tärkeitä niin alkavat kuin jo olemassa olevatkin yritykset.¹⁵⁹

Työllisyyden hegemonian haastajana oli teknologinen kehitys. Investoinnit koneisiin vähensivät työvoiman tarvetta ja paransivat yritysten kilpailukykyä. Tätä kehitystä ei yritetty estää, ja Keran johtajat tiedostivat tämän alusta asti. Vaatikin melkoista tasapainoilua, että molempia yritettiin edistää samaan aikaan. Jouko Loikkanen ilmaisi tämän ongelman tapansa mukaan värikkäästi 8.11.1974:

Sen sijaan alkaa näyttää vähitellen siltä, että tuen ohjautuminen entistä voimakkaammin työvaltaisiin yrityksiin, on hiivan heittämistä uuniin leipien siellä jo paistuessaa eli aivan ilmeisesti on aloitettava myös kehitysalueilla huomion kiinnittäminen entistä enemmän ihmistyövoimaa säästäviin investointeihin.¹⁶⁰

¹⁵⁶ esim. Petäjäniemi 17.3.1980; Petäjäniemi 1.11.1982; Petäjäniemi 29.3.1985.

¹⁵⁷ Petäjäniemi 1.12.1983; Petäjäniemi 12.11.1984.

¹⁵⁸ Vuorikari 11.12.1986.

¹⁵⁹ Petäjäniemi 7.5.1987.

¹⁶⁰ Loikkanen 8.11.1974.

Työllisyyden ja kilpailukyvyn ristiriita voimistui tutkimusajanjaksolla jatkuvasti. Keran johtajien puheista voi päätellä, että samalla, kun kilpailukykyinvestointeja rahoitettiin, työpaikkojen väheneminen pyrittiin estämään.¹⁶¹ Eino Petäjäniemi tavallaan ratkaisi tämän ristiriidan kallistumalla 1980 -luvun kuluessa kilpailukyvyn parantamisen eduksi. Hänen mukaansa pitkällä aikavälillä se parantaisi myös työllisyyttä – ja kannattava yritys voi palkata koneiden korvaaman fyysisen työpanoksen tilalle lisää henkistä pääomaa, eli ihmisiä.¹⁶²

Keran rahoituksen turvin luotujen työpaikkojen määrää käytettiin puheissa aluepolitiikan onnistumisen mittarina. Erityisesti Esko Ollila ja Eino Petäjäniemi käyttivät tätä argumenttia. Tästä käy hyvänä esimerkkinä Petäjäniemen puhe Yrittäjäjuhlassa Joensuussa 12.2.1983:

Aluepolitiikalle on saavutettu paljon myönteisiä tuloksia viime vuosikymmenen aikana. Parhaana osoituksena ovat ne kymmenet tuhannet työpaikat, joista suurin osa olisi jäänyt toteutumatta ilman aluepoliittista rahoitusta. Tämän lisäksi olemassa olevia työpaikkoja on kyetty säilyttämään varsin suuri määrä.¹⁶³

Petäjäniemi kuitenkin muistutti, että vaikka luotujen työpaikkojen määrää on helpompi mitata, vähintään yhtä tärkeitä aluepolitiikan saavutuksia sen onnistumista arvioitaessa olivat tuotantorakenteen monipuolistuminen ja yrittäjämyönteisen ilmapiirin syntyminen kehitysalueilla.¹⁶⁴

Työpaikkojen luonnin kannalta olennainen käänne tapahtui siis vuonna 1975; teollisuuden työpaikkojen määrät eivät enää kasvaneet, joten työllisyyden parantamiseksi keinoja piti etsiä muilla tavoin. Ajan myötä työllistäminen ja kilpailukyky muodostuivat monin paikoin teollisuusyrityksille toisilleen vastakkaisiksi tavoitteiksi, ja tämä näkyi vahvasti myös Keran toiminnassa. Ratkaisu työttömyysongelmaan oli uusien yritysten perustamiseen rohkaiseminen, ja tätä kautta uusien työpaikkojen luominen.

4.3. Markkinahäiriö

¹⁶¹ esim. Ollila 8.11.1977; Ollila 8.5.1978; Petäjäniemi 6.10.1983; Vuorikari 21.9.1987.

¹⁶² Petäjäniemi 6.10.1983; Petäjäniemi 14.1.1986.

¹⁶³ Petäjäniemi 12.2.1983.

¹⁶⁴ Petäjäniemi 28.7.1983.

Aluepolitiikan ja markkinamekanismin suhde problematisoitiin Keran johtajien puheissa aluksi osasyynä kehitysalueilta lähtevään muuttoliikkeeseen. Markkinahäiriön käsitettä ei suoraan käytetä, mutta puheissa annetaan ymmärtää, että sääntelemätön markkinoiden toiminta ei johda toivottavaan alueelliseen kehitykseen. Veikko O. Vuorikari kuvailee vuonna 1972 seuraavasti:

Yhteiskunnan muuttuessa niin nopeasti kuin Suomi 1960 -luvulla ei normaali markkinamekanismi enää turvaa yksittäisen ihmisen tasa-arvoisuutta. Näin ollen voimakkaat rakennemuutokset aiheuttivat massamuuttoliikkeen. [...] Kuitenkin on todettava, että kilpailuyhteiskunta ei omaa niitä työvälineitä, joilla alueellinen eriarvoisuus voitaisiin täysin ratkaista, ja näin ollen valtiovallan täytyy voimakkaasti puuttua peliin. Yksityinen liiketaloudellinen kannattavuuskäsite jää silloin toisarvoiseksi ja kansantaloudellinen yhteisön etuajattelu nousee esiin.¹⁶⁵

Vuorikari siis perusteli markkinamekanismiin puuttumisen alueellisen tasa-arvon puolustamisella. Hän myös asetti vastakkain markkinamekanismin toiminnan, jonka hän mielsi liiketaloudellisena kannattavuutena, ja yhteiskunnan kokonaisedun, jota hän kutsui kansantaloudellisen yhteisön etuajatteluksi. Vuorikari suhtautui Keran johtajista selkeästi kriittisimmin markkinatalouden vapaaseen toimintaan, mitä voi selittää hänen sosiaalidemokraattinen taustansa – Loikkanen, Ollila ja Petäjäniemi olivat keskustalaisia.

Alueelliset elintasoerot olivat kasvaneet 1960 -luvun Suomessa suuriksi, mitä pidettiin muuttoliikkeen yhtenä merkittävimmistä syistä. Muuttoliikkeiden tutkimuksessa oli tuolloin yleistä etsiä muuttoliikkeiden syitä lähtöalueiden työntekijöistä ja kohdealueen vetotekijöistä. Uusklassisessa taloustieteessä työntö- ja vetotekijät on valjastettu yksinkertaistetuksi kustannus-hyöty -näkökohdaksi; muuttaja laskee muutolleen kustannuksen ja saavuttamansa hyödyn. Uusklassiseen malliin sisältyy ajatus muuttoliikkeistä alueellisten palkkaerojen tasoittajana. Korkeapalkkaiset alueet ikään kuin vetävät ihmisiä matalapalkkaisemmilta alueilta.¹⁶⁶ Erityisesti Jouko Loikkasen puheissa näkyi veto- ja työntekijöiden käyttäminen. Näin ollen markkinamekanismin aiheuttamiin vääristymiin tuli puuttua kehitysaluepolitiikan keinoin.¹⁶⁷ Esko Ollila oli jokseenkin samoilla linjoilla Loikkasen kanssa, mikä käy ilmi hänen artikkelissaan Osuuspankkijärjestön taloudelliseen katsaukseen 1977:

Lähtiessään harjoittamaan aktiivista aluepolitiikkaa valtiovalta on kuitenkin katsonut, että tasapainoinen taloudellinen kehitys on koko kansantaloudelle edullisempi

¹⁶⁵ Vuorikari 30.7.1972.

¹⁶⁶ Harzig, Hoeder & Gabaccia 2009, 62–64.

¹⁶⁷ esim. Loikkanen 25.9.1972; Loikkanen 21.2.1973; Loikkanen 23.5.1974.

vaihtoehto kuin ohjaamaton kehitys ja väestön sekä taloudellisen toiminnan jatkuva keskittyminen.¹⁶⁸

Keran johtajat pitivät suomalaista aluepolitiikkaa kuitenkin melko hienovaraisena markkinamekanismiin puuttumisen suhteen. Esko Ollila piti suomalaista aluepolitiikan kautta tapahtuvaa yritysten sijainninohjausta ”porkkanalinjana”, eli yrityksiä pyrittiin houkuttelemaan kehitysalueille kannustimin. ”Keppilinjaa”, eli yritysten rankaisemista tai niiden toiminnan rajoittamista muualla kuin kehitysalueilla toimimisesta ei Suomessa käytetty.¹⁶⁹ Eino Petäjäniemi oli samoilla linjalla tässä suhteessa, ja tyytyi markkinamekanismin suhteen lähinnä toteamaan, että suomalainen aluepolitiikka ei ole juuri puuttunut suoraan markkinamekanismin toimintaan, muutoin kuin ohjailevassa mielessä.¹⁷⁰ Aiemmin markkinamekanismiin kriittisesti suhtautunut Veikko O. Vuorikarikin oli tästä ilmeisen samaa mieltä, ja vaikutti pitävän markkinamekanismin ohjailua siihen suoraan puuttumisen sijaan parempana vaihtoehtona.¹⁷¹

Markkinahäiriön käsittely Keran johtajien puheissa muuttui ajallisesti niin, että 1970-luvun alun kriittisyys vaihtui vuosikymmenen puolivälissä pragmatismiksi, ja 1970–1980-lukujen vaihteessa markkinahäiriötä käsiteltiin vielä hieman. Markkinamekanismin vapaan toiminnan merkitys siis koettiin aluksi negatiivisempänä, mutta ajan myötä suhtautuminen siihen muuttui neutraaliksi tai sitä ei enää käsitelty.

Myös rahoituksen ongelmat voidaan myös tulkita markkinahäiriöksi, mistä lisää seuraavassa kappaleessa.

4.4. Kehitysalueyritysten rahoitus

Kehitysaluerahasto Oy perustettiin kehitysalueiden yritysten rahoittajaksi. Akuutti syy perustamiselle oli kehitysaluepolitiikan tehostaminen, mutta Keran muodostamisessa olennaista olivat myös sen hetkiset puutteet suomalaisten yritysten rahoitusmarkkinoissa. Yritysten perustamista kehitysalueille rajoitti siis rahoituksen saatavuus, ja erityisesti ilman yrityksille, joilla ei ollut turvaavia vakuuksia riskirahoituksen saanti oli vaikeaa. Tätä pyrittiin korjaamaan niin, että Kera saattoi lainoittaa yrityksiä myös ilman turvaavaa vakuutta. Kera myönsi yrityksille myös lainojen takauksia muiden pankkien lainoja

¹⁶⁸ Ollila 30.11.1977.

¹⁶⁹ Ollila 17.3.1976.

¹⁷⁰ Petäjäniemi 17.10.1980; Petäjäniemi 27.10.1983.

¹⁷¹ Vuorikari 4.1.1982.

varten, sekä avustuksia yritysten kehittämiseen. Kera ei koskaan ollut yritysten ainoa rahoittaja, vaan sen rahoitus oli muuta rahoitusta täydentävää. Timo Herranen luonnehtii Keran rahoituksen merkitystä tästä huolimatta varsinaista rahoitusvolyymia suuremmaksi, sillä Keran myöntäessä yrityksille rahoitusta myös niiden rahoituksen saanti yksityisistä pankeista helpottui.¹⁷²

Aluepolitiikan perusteluissa Keran johtajien puheissa käsitellään paljon kehitysalueyritysten pääomarahoituksen tarvetta. Jouko Loikkanen kuvailee perusasetelmaa seuraavasti:

Kehitysalueiden elinkeinoelämän elvyttämisen esteet ovat moninaiset. Eräs este on riskialttiiden pääomien saannin niukkuus. Tätä pullonkaulaa varten on perustettu Kehitysaluerahasto Oy.¹⁷³

Loikkanen totesi myös, että pääomien saannin vaikeus johtuu vakuuskannan niukkuudesta ja muiden hättatekijöiden aiheuttamasta tuotto-odotusten alhaisuudesta Etelä-Suomen yrityksiin verrattuna. Näitä muita hättatekijöitä olivat esimerkiksi pitkät etäisyydet, koulutetun ja ammattitaitoisen työvoiman puute, sekä yritysten koon pienuus.¹⁷⁴ Myös Veikko O. Vuorikari käytti Loikkasen tavoin kehitysalueen yritysrahoituksen ongelmista pullonkaula -termiä, ja totesi Keran rahoituksen olevan ratkaisevaa kehitysalueiden yritysten toimintaympäristön parantamisessa.¹⁷⁵ Loikkanen ja Vuorikari käyttivät näistä kehitysalueiden yritysten ongelmista käyntiinpanokustannuksiksi, ja Keran toiminta pyrki vähentämään näitä kustannuksia helpottaakseen yritysten perustamista ja siirtymistä kehitysalueille.¹⁷⁶ Juuri uusien alkavien, yleensä pienten yritysten rahoitusta pidettiin suurimpana ongelmana mm. pääoman ja vakuuksien puutteen vuoksi. 1970-luvun puolivälistä lähtien tähän alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota.¹⁷⁷

Suomen rahoitusmarkkinoiden kankeus ja voimakas sääntely tulivat monissa Keran johtajien puheissa ilmi. Ollila ehdotti tähän seuraavaa ratkaisua:

Mielestäni pitäisi kehitysalueilla voida tarvittaessa harjoittaa erilaista rahapolitiikkaa kuin maan kehittyneemmissä osissa. Niin perusteltua kuin kireä rahapolitiikka

¹⁷² Herranen 2009, 175–180.

¹⁷³ Loikkanen 25.9.1972.

¹⁷⁴ Loikkanen 24.9.1973.

¹⁷⁵ Vuorikari 15.5.1978.

¹⁷⁶ Loikkanen 16.2.1973; Vuorikari 23.2.1973.

¹⁷⁷ esim. Ollila 30.7.1975; Vuorikari 12.5.1978.

kokonaistaloudellisesti saattaa ollakin, sen seurauksista joutuu usein pahimmin kärsimään taloudellisesti helposti haavoittuvat kehitysalueet [...].¹⁷⁸

Ollila siis tiedosti valtion talouspolitiikan kokonaisuuden ja sen perusteet, mutta haluaisi sen joustavan kehitysalueiden yritysten kohdalla. Kehitysalueiden yritykset saivatkin ajan myötä erilaisia myönnytyksiä, esimerkiksi Kera pystyi takaamaan 1980-luvulta lähtien myös yksityisten pankkien myöntämiä lainoja. Veikko O. Vuorikari lisäsi vielä ongelmakohdaksi inflaation, joka lisäsi yritysten käyttöpääoman tarvetta entisestään, ja vaikeutti investoimista.¹⁷⁹ Vuorikari myös totesi, että koska valtio on itse sääntelyllään vaikeuttanut yksityisen rahoituksen saatavuutta, tulee sen itse korjata tuo virhe esimerkiksi Keran toiminnan kautta. Ilman riskirahoitusta ei uutta yritystoimintaa synny, ja tämän vuoksi valtion täytyi ottaa itse riski ja vastuu pienyritysten rahoituksesta kehitysalueilla.¹⁸⁰

1980-luvulle tultaessa kehitysalueyritysten rahoitukseen liittyvät ongelmat muuttuivat. Keran toiminta oli selvästi parantanut yritysten rahoituksen saantia, ja Eino Petäjäniemi totesikin, että aluepoliittisten tukitoimenpiteiden ansiosta kehitysalueiden ja Etelä-Suomen yritysten välinen ero esimerkiksi investointien rahoitusmahdollisuuksien suhteen on kyetty poistamaan.¹⁸¹ Petäjäniemi kuvaili uusia ongelmia Vaasan Yrittäjäpäivillä 26.10.1984 näin:

Rahoitusvaikeuksista päällimmäisinä pidän rahoituksen kustannuksia ja riskirahoitusmarkkinoiden kehittymättömyyttä. Molemmat ongelmat johtuvat viime kädessä suomalaisesta verotuskäytännöstä. Tosiasiahan on, että verotus suosii lainarahoituksen käyttöä ja estää omapääomaehtoisen rahoituksen käytön.¹⁸²

Kehitysalueyritysten rahoitusongelmat eivät olleet kuitenkaan 1980-luvulla enää erilaisia kuin muualla maassa, vaan samat ongelmat ovat koskeneet myös muita yrityksiä. Näin ollen yritysten pääomien rahoitus ei ollut enää yhtä selvästi aluepolitiikan perustelu. Kuitenkin vielä 1987 Petäjäniemen mielestä Keran perusrahoituksella oli vielä aluepoliittinen rooli kehitysalueiden pk-yritysten rahoittajana.¹⁸³

¹⁷⁸ Ollila 11.7.1975.

¹⁷⁹ Vuorikari 22.11.1978.

¹⁸⁰ Vuorikari 10.1.1978.

¹⁸¹ Petäjäniemi 20.10.1978.

¹⁸² Petäjäniemi 26.10.1984.

¹⁸³ Petäjäniemi 4.8.1987; Petäjäniemi 24.10.1987.

Rahoitusmarkkinoiden asteittainen vapautuminen oli verotuksen lisäksi toinen kehitysalueiden yritysten rahoitusongelma 1980-luvulla. Rahan saatavuus sinänsä ei ollut enää ongelma, mutta uudeksi ongelmaksi muodostui rahan hinta. Petäjäniemi kuvaa tätä seuraavasti:

Ongelmallisinta nykytilanteessa on se, että pienet ja kehitysuransa alussa olevat yritykset, joita mm. Keran asiakaskuntaan kuuluu runsaasti, maksavat rahoituksesta korkeimman hinnan. Tämä tekee välttämättömäksi aluepoliittisen rahoituksen etenkin vaikeimmilla kehitysalueilla. Tarkoitan avustusrahoitusta ja Keran tyyppistä kohtuuhintaista lainarahaa, jonka saamiselle vakuuspula ei muodosta estettä.¹⁸⁴

Ongelmat olivat siis kehitysalueiden pienyritysten kohdalla osittain yhä samoja kuin 1970-luvun alussa rahoitusmarkkinoiden vapautumisesta huolimatta. Lisäksi rahoitusmarkkinoiden vapautuminen vain lisäsi riskipääoman tarvetta entisestään. Tähän tarpeeseen Kera perusti alueellisia sijoitusyhtiöitä, joiden rahoituksen volyymi oli kuitenkin tutkielman ajanjaksolla vielä varsin vaatimatonta.¹⁸⁵ Petäjäniemi kuvaa Keran rahoituksen yleislinjaa 1980-luvun puolivälissä niin, että rahoituksessa tarvitaan sekä varovaisuutta että riskinottoa – liiketaloudellisesti kannattamatonta yritystoimintaa ei pidä rahoittaa, mutta elinkeinoelämän kehityksen turvaaminen vaatii myös riskien ottamista, johon kuuluu tietty määrä konkurssseja ja luottotappioita.¹⁸⁶

Myös yritysten kehittämisrahoituksen tarve muodosti aineistossa osan aluepolitiikan rahoitustarpeen perusteluista. Kehittämisrahoituksella Keran johtajat tarkoittivat yritysten henkiseen pääomaan kohdistuvaa rahoitusta – näitä olivat ainakin tuotekehitykseen, markkinointiin, koulutukseen, konsultointiin, johtamiseen sekä yleiseen hallintoon ja laskentatoimeen kohdistuneet investoinnit. Kera antoi yritysten kehittämisrahoitukseen sekä lainoja että suoraa avustusta. Avustuksen määrä riippui hankkeen innovatiivisuudesta – mitä innovatiivisempi hanke, sen enemmän avustusta. Aluksi Keralle budjetoitiin jaettavaa kehittämisavustusta suoraan valtion budjetista, mutta pian siirryttiin malliin, jossa Keran toiminnastaan saamat voitot jaettiin suoraan yritysten avustuksina. Avustusrahoituksen määrä riippui siis Keran asiakasyritysten menestyksestä, sillä Keran luottotappiot vähensivät sen tulosta.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Petäjäniemi 19.3.1987.

¹⁸⁵ Petäjäniemi 29.10.1984.

¹⁸⁶ Petäjäniemi 10.3.1986.

¹⁸⁷ Herranen 2009, 161–203.

Kehittämisrahoituksen tarve aluepoliittisin perustein jäi 1970 -luvulla Keran johtajien puheissa melko vähälle muutamaa Veikko O. Vuorikarin huomautusta lukuun ottamatta. Vuorikari totesi useampaan otteeseen, että fyysisten investointien rahoitus on riittävää, mutta kehittämistoimintojen ei.¹⁸⁸ Eino Petäjäniemi alkoi kuitenkin ottaa asiaa esille aloitettuaan toimitusjohtajana vuonna 1980:

Entistä tärkeämpänä toimintamuotona koetaan yritysten kehittämishankkeiden rahoittaminen. [...] Yritysten kehittämistoimintoja Kera voi rahoittaa omista voittovaroistaan. Tämä merkitsee sitä, että tähän tarkoitukseen osoitetut varat ovat tällä hetkellä täysin riittämättömät. [...] Ongelman ydin on siinä, kuinka heikosti kehittyneille alueille (sic.) saadaan niin organisatorista kuin teknologista osaamista. Rahoituksellisia resursseja on, tosin varsin niukasti, mutta miten ns. henkisiä resursseja voitaisiin ohjata sinne, missä niitä kipeimmin tarvitaan.¹⁸⁹

Kehittämisrahoituksen tarpeen puutteet eivät jääneet tähän. Petäjäniemi piti lisäksi erityisen suurena ongelmana hyvien liikeideoiden löytymistä. Ideoitahan ei voi ostaa, mutta kehittämispanostuksilla esimerkiksi yritysten koulutukseen uskottiin edistävän tätä ongelmaa. Petäjäniemi mainitsi Keran voivan myös harjoittaa teknologian ja ideoiden välitystä asiakasyritystensä keskuuteen, ja näin edistää niiden toimintaedellytyksiä.¹⁹⁰ Petäjäniemi käsitteli puheissaan yritysten kehittämisrahoituksen tarvetta koko toimitusjohtajakautensa ajan vuoteen 1987. Vierailussaan Yleisradion ohjelmassa ”Aluepolitiikasta” hän totesi:

Yritysten kehittämiseen tarvitaan myös julkista rahoitusta. Rahoituksen tulee olla avustusluontoista erityisesti silloin, kun on kysymys kehitysalueiden pienestä ja keskisuuresta yritystoiminnasta. Nykyisellä suhteellisen vaatimattomalla julkisella rahoituksella on saatu merkittäviä tuloksia aikaan. [...] Näin ollen näkisinkin, että julkista rahoitusta olisi tarpeen edelleen lisätä yritysten kehittämistoimintoihin. Kehitysalueilla on potentiaalia ja aktiivisuutta, jota on tarpeen edelleen ylläpitää. Lähtökohtana tässäkin on yrittäjien ja eri organisaatioiden oma aktiivisuus, jota aluepoliittinen rahoitus sopivasti tukee.¹⁹¹

Petäjäniemen mukaan myös kehitysalueyritysten kehittämiseen tarvittavien tahojen, kuten insinööritoimistojen, konsulttitoimistojen ja muiden tiedollisten palveluiden saatavuus oli vaikeaa, sillä nämä palvelut sijaitsivat pääasiassa Etelä-Suomessa. Tämä hankaloitti erityisesti tuotekehitystoimintaa kehitysalueilla.¹⁹²

¹⁸⁸ Vuorikari 26.1.1972; Vuorikari 30.7.1972; Vuorikari 31.10.1975; Vuorikari 7.8.1979.

¹⁸⁹ Petäjäniemi 2.9.1980.

¹⁹⁰ Petäjäniemi 14.10.1980, Petäjäniemi 12.5.1981.

¹⁹¹ Petäjäniemi 30.8.1983.

¹⁹² esim. Petäjäniemi 12.5.1981; Petäjäniemi 26.4.1984; Petäjäniemi 28.9.1986.

Keran johtajien puheissa ilmeni myös muita rahoitustarpeeseen liittyviä ongelmia. Esko Ollila mainitsee yritysten julkiseen rahoitukseen liittyvän byrokratian; Keran lisäksi muita yritysten rahoittajia olivat esimerkiksi Kauppa- ja teollisuusministeriö, Vientitakuulaitos ja Teollistamisrahasto Oy. Yrittäjälle ei välttämättä ollut selvää, mitkä tahot voivat myöntää hänelle rahoitusta, ja eri rahoituslaitosten vastuualueet saattoivat olla muutenkin epäselviä. Ollila piti ongelmana erityisesti sitä, että pienyrityksillä ei ollut resursseja paperisotaan, ja tämä vaikeutti niiden rahoitusta.¹⁹³

4.5. Rakennemuutos ja elinkeinorakenteen monipuolistaminen

Rakennemuutoksen ja siihen liittyvän elinkeino- tai tuotantorakenteen monipuolistamisen käsitteet tulevat aineistossa usein ilmi aluepolitiikan perusteluissa. Rakennemuutokseen liitetään sekä positiivisia, negatiivisia että neutraaleja merkityksiä. Se myös mielletään ehkä tärkeimmäksi aluepolitiikan alkuperäisen tarpeen syyksi. Elinkeino- tai tuotantorakenteen monipuolistaminen sen sijaan ilmenee lähinnä virallisena aluepolitiikan tavoitteena uusien yritysten perustamisen kautta.

Rakennemuutokseen reagoimisen suhteen Keran toiminnassa näkyi kaksi puolta; reaktiivisuus yritti säilyttää työpaikat, kun proaktiivinen näkökulma pyrki pidemmällä tähtäimellä kilpailukyvyn parantamiseen.

Yleisin tapa käsitellä rakennemuutosta Keran johtajien puheissa oli esittää se edistyksenä tai neutraalina ilmiönä. Näin se rinnastuu Pertti Haapalan kuvailemaan rakennemuutoksen viranomaispuheeseen, vaikka Keran johtajat eivät valtionyhtiön työntekijöinä varsinaisia viranomaisia olleetkaan. Rakennemuutokseen liitetty edistyspuhe jäi 1970-luvun alkupuolella aineistossa vähäiseksi. Jouko Loikkanen kuitenkin totesi, että siirtyminen maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskuntaan merkitsi taloudellisen hyvinvoinnin lisääntymistä.¹⁹⁴

Esko Ollila käsitteli paljon rakennemuutosta puheissaan vuonna 1978. Ollila piti yritysten ja teollisuuden rakennemuutosta siihen liittyvistä haasteista huolimatta parempana ratkaisuna, kuin vanhojen toimintamallien mukaisen toiminnan jatkamista. Rakennemuutos edistäisi talouskasvua, jonka kautta uusia työpaikkoja syntyisi, siinä

¹⁹³ Ollila 12.9.1977.

¹⁹⁴ Loikkanen 17.10.1974.

missä rakennemuutoksen toteutumattomuus aiheuttaisi työttömyyttä.¹⁹⁵ Toisaalta Ollila myös tiedosti, että rakennemuutosta edistettiin tukemalla yrityksiä, jotka olivat kansainvälisesti kilpailukykyisiä – nämä yritykset eivät kuitenkaan olleet kaikkein parhaita työllistäjiä. Näin aiemmin analyysissa käsitelty työllisyyteen liittyvä ristiriita näkyi myös rakennemuutoksen käsittelyssä.¹⁹⁶ Yleisesti Ollilan näkemys rakennemuutoksesta tiivistyy hyvin tässä sitaatissa:

Rakennemuutoksessa on kysymys elinkeinoelämämme rakenteen ja voimavarojen uudelleen suuntaamisesta siten, että jälleen päästäisiin kohtuulliseen kasvuvauhtiin ja saataisiin työtä useammille. Elinkeinoelämän rakenteen muuttumiseen tehtävät investointipäätökset tehdään viime kädessä yritysten sisällä kysynnän ja kannattavuuden perusteella. Suunnanmuutos merkitsee fyysisten investointien lisäksi uusia tuotteita, tuotantomenetelmiä ja markkinoita.¹⁹⁷

Ollila vaikuttaisi tarkoittavan rakennemuutoksella tässä yhteydessä markkinamekanismin mukaan ohjautuvaa taloudellista kehitystä, johon kuuluu myös innovaatioiden aiempaa korostuneempi merkitys. Tietyllä tavalla tämä tarkoittaa myös irtiottoa aiemmin vallalla olleesta yhteiskuntasuunnittelun ideasta sekä aluepolitiikassakin sovelletusta markkinamekanismin ohjaamisesta työllistämisperusteilla. Ollila korostikin useaan otteeseen rakennemuutoksen lähtevän pohjimmiltaan suoraan yritysten toiminnasta, eikä valtion ohjauksesta.¹⁹⁸ Hän totesi teollisuuden rakennemuutoksen paineen, johon suomalaisten yritystenkin tulisi sopeutua, levinneen Suomeen Länsi-Euroopasta. Ollila myös rinnasti valtion teollisuuspolitiikan muutoksen rakennemuutoksen tarpeeseen, ja toteaa, että aiemmin teollisuuden kasvua tavoitelleesta politiikasta oltiin siirtymässä tehokkuutta tavoittelevaan teollisuuspolitiikkaan.¹⁹⁹

Rakennemuutoksen käsittely edistyksellisenä tai neutraalina ilmiönä jäi vähemmälle vuoden 1978 jälkeen, kunnes Eino Petäjäniemi ja Veikko O. Vuorikari alkoivat käsitellä aihetta uudestaan vuonna 1986. Petäjäniemi liittää rakennemuutoksen teknologiaan ja henkiseen pääomaan tarvittavien investointien akuuttiin tarpeeseen. Petäjäniemi myös mielsi teollisuuden rakennemuutokseen fokuksen siirtymisen suurteollisuudesta pieniin

¹⁹⁵ Ollila 25.9.1978.

¹⁹⁶ Ollila 27.10.1978.

¹⁹⁷ Ollila 23.10.1978.

¹⁹⁸ esim. Ollila 4.9.1978; Ollila 28.8.1978.

¹⁹⁹ Ollila 23.10.1978; Ollila 27.10.1978.

ja innovatiivisiin yrityksiin.²⁰⁰ Vuorikari argumentoi rakennemuutoksen tarpeen olleen niin suuren, ettei sille käytännössä ole edes vaihtoehtoja:

Lähes ainoana keinona yhteiskuntamme elinkelpoisen kehityksen säilymiselle näen nopean rakennemuutoksen, joka alkaa toimivista yrityksistä ja jonka perusteella voidaan luoda uusia yrityksiä uusille sektoreille ja toimialoille sekä rakennemuutoksen, jossa heikosti menevät yritykset kurinalaisesti, järjestelmällisesti käännetään yhteiskuntamme kehitystä vastaavaan kehityssuuntaan niin, että nuo heikot yritykset saneerataan terveiksi.²⁰¹

Vuorikari ei pitänyt esimerkiksi työllisyyttä enää vuonna 1986 tärkeimpänä tavoitteena, vaan sitä tärkeämpiä tavoitteita olivat yritysten liiketaloudellinen kannattavuus ja kilpailukyky – hänhän esittää, että heikkojen yritysten saneeraaminen olisi yhteiskunnan kokonaisedun mukaista, vaikka on ilmiselvää, että sillä olisi negatiivinen vaikutus työllisyyteen. Vuorikari myös viittaa uusiin teknologiapainotteisiin toimialoihin ja sektoreihin rakennemuutoksen vetureina, esimerkiksi elektroniikkateollisuuteen.

Eino Petäjäniemi kuitenkin totesi samoihin aikoihin, että vaikka rakennemuutosta on edistettävä, ei julkisen rahoituksen tarkoituksena ole muuttaa jokaisen kunnan elinkeinorakennetta uudesta teknologiasta tai tietotekniikasta riippuvaiseksi. Hän ehdottaa maaseutualueille sopeuttavia julkisen rahoituksen toimenpiteitä.²⁰² Harri Holkerin hallituksen lanseeraama hallitun rakennemuutoksen käsite näkyi myös Eino Petäjäniemen puheissa vuonna 1987. Hänen mukaansa hallittu rakennemuutos tarkoittaisi Keran toiminnassa entistä enemmän mm. palvelualalla toimivien yritysten tukemista ja yritysten kehitysrahoituksen lisäämistä. Myös uusien yritysten perustamista piti hänen mukaansa edelleen helpottaa hallitun rakennemuutoksen edistämiseksi. Yrittäjyyteen valmentavalla koulutuksella ja yhteiskunnallisella asennemuutoksella olisi tässä toiminnassa oma roolinsa.²⁰³

Ongelmallisena ilmiönä rakennemuutosta pitivät lähinnä Jouko Loikkanen ja Esko Ollila. Siinä missä teollisuuden ja yritysten sisäiseen rakennemuutokseen liitettiin positiivisempia merkityksiä, liitettiin maataloudesta teollisuus- ja palveluyhteiskuntaan siirtymiseen negatiivisempia merkityksiä. Erityisesti Loikkanen maalaili rakennemuutoksesta hyvin synkkää kuvaa. Loikkasen rakennemuutosajattelua voi pitää

²⁰⁰ esim. Petäjäniemi 8.10.1986; Petäjäniemi 23.3.1987; Petäjäniemi 29.10.1987.

²⁰¹ Vuorikari 17.10.1986.

²⁰² Petäjäniemi 20.2.1987.

²⁰³ esim. Petäjäniemi 20.11.1987; Petäjäniemi 25.9.1987.

Pertti Haapalan kuvailemana tavallisen kansan näkökulmana, kuten tämä esimerkki osoittaa:

Tämä suuri yhteiskunnallinen muutos, josta voidaan oikeutetusti käyttää sanaa murros, toi Suomen lauluun mollisävelen, maisemaan alakuloisen ilmeen, kyliin ja maakuntiin ankean olon, maailmanlopun tunnelman. Monissa kylissä ja kunnissa poissiirtyminen sai pakokauhunomaisia piirteitä. Usko tuntui hävinneen ja alistunut alakuloisuus valtasi alaa. Laudat ilmestyivät ensiksi mökkien ja talojen oviin ja ikkunoihin, sen jälkeen koulut suljettiin ja parhaillaan on käynnissä syrjäseutujen kauppojen kuoleminen. Ehkä tällä tympeän vastenmielisellä tiellä saavutettiin eräänlainen pohjalukema 1960-1970 - lukujen taitteessa, jolloin peltojen paketointi, lehmien tappopalkkiot ja eräät muutkin toimenpiteet raatelivat ruoskan sivalluksin maaseudun pääväestön, maanviljelijöiden, hartioita.²⁰⁴

Loikkanen kuitenkin pohti jo tuossa vaiheessa pahimman olevan takanapäin, ja maaseudun tulevaisuuden hän näki parempana mm. Keran toiminnan alettua lupaavasti. On myös syytä huomauttaa, että samassa puheessa Joensuun osuuspankkiviikon avajaisissa hän puhui rakennemuutoksesta myös myönteiseen sävyyn, kun myönsi sen lisänsä taloudellista hyvinvointia.²⁰⁵ Loikkasen puheissa onkin ominaista retoristen keinojen värikkyyttä. Hän myös rinnasti rakennemuutoksen ikään kuin luonnonvoimaksi, jota ei voi pysäyttää:

Viime vuosikymmenien kuluessa elinkeinorakenteemme on muuttunut teollisuus- ja palveluelinkeinovaltaiseksi. Tämä kehitys alkoi tai aloitettiin Etelä-Suomessa ja se heilautti tasavallan tasapainon kaltevaksi, jolloin ihmis- ja raaka-aineriikaudet valuivat täältä kehitysalueilta etelään.²⁰⁶

Esko Ollila jatkoi jossain määrin Loikkasen kanssa samoilla linjoilla rakennemuutosta käsitellessään – hän esimerkiksi kuvailee Suomen 1960-luvun rakennemuutosta ”väkivaltaisen voimakkaaksi” ja poikkeuksellisen nopeaksi, joka aiheutti alueellisia vääristymiä.²⁰⁷ Ollila ehdottaa rakennemuutoksen ratkaisemiseksi sen hidastamista työttömyyden ehkäisemiseksi.²⁰⁸ Hieman myöhemmin Ollila suhtautui rakennemuutokseen pragmaattisemmin. Hän pohti vuonna 1979 rakennemuutoksen johtaneen tilanteeseen, jossa teollisuuteen luotavat uudet työpaikat ovat vähissä teknologisen muutoksen vuoksi.²⁰⁹

²⁰⁴ Loikkanen 17.10.1974.

²⁰⁵ *ibid.*

²⁰⁶ Loikkanen 12.1.1974.

²⁰⁷ Ollila 6.5.1975; Ollila 31.10.1975.

²⁰⁸ Ollila 1.10.1975.

²⁰⁹ Ollila 28.5.1979.

Veikko O. Vuorikari pohti vuonna 1978, että Suomen rahoitusmarkkinoiden kankeus oli yksi syy rakennemuutoksen voimakkuuteen. Jos yritysten kehittämistoimintoja olisi rahoitettu enemmän ja monipuolisemmin, olisi tämä helpottanut myös rakennemuutokseen sopeutumista:

Seurauksena on, että rahaa ei ole ollut käytettävissä henkisiin investointeihin kuten tuotekehitykseen, markkinointiin, koulutukseen ja konsultointiin, vaikka juuri näitä kohteita olisi pitänyt rahoittaa rakennemuutoksen ja sopeutumisen aikakaudella.²¹⁰

Rakennemuutoksen negatiiviset merkitykset jäivät 1970-luvun puolivälin jälkeen aineistossa hyvin vähälle. Erityisesti 1980-luvun puolivälissä Vuorikarin ja Petäjäniemen rakennemuutokseen liittämät merkitykset olivat neutraaleja tai siihen jokseenkin positiivisesti suhtautuvia – Vuorikari kuitenkin myöntää rakennemuutoksen vauhdin olevan niin kova, että siihen oli hyvin vaikea vaikuttaa:

Maassamme rakennemuutosten nopeutta voidaan sanoa tänä päivänä hirvittäväksi. Sen vaikutuksesta ovat pysyvien turvallisten työpaikkojen alueet muuttuneet epävakaiden ja korkean työttömyyden alueiksi. On ollut varsin vaikeaa jopa löytää sellaisia toimenpiteitä, joilla tällaista keskittymistä voitaisiin hidastaa.²¹¹

Elinkeino- tai tuotantorakenteen monipuolistaminen oli yksi Keran toiminnan tavoitteista koko tutkielman ajanjakson. Sille annetut merkitykset eivät juuri muuttuneet ajan kuluessa. Loikkanen ja Ollila pitivät tuotantorakenteen monipuolistamista tärkeänä esimerkiksi talouden suhdanneherkkyyden parantamiseksi ja työpaikkojen luomismahdollisuuksien lisäämiseksi. Pk-yritysten ajateltiin olevan elinkeinorakenteen monipuolistamisessa avainasemassa.²¹² Eino Petäjäniemi jatkoi samoilla linjoilla koko toimitusjohtajakaksensa ajan.²¹³

Rakennemuutoksen käsittelyssä Keran johtajien puheissa on mielestäni merkillepantavaa sen ajallinen ulottuvuus. Rakennemuutosta käsiteltiin kolmessa eri vaiheessa paljon, mutta niiden välillä ei käytännössä lainkaan. Nämä kolme vaihetta olivat 1970-luvun alkupuoli, vuodet 1978 ja 1979 sekä vuodet 1986 ja 1987. Ensimmäinen vaihe selittyy 1960-luvun lopun muuttoliikkeen ja elinkeinorakenteen muutoksen kautta, 1970-luvun loppuvuodet silloin vallinneen lamakauden ja työttömyyden kautta, ja 1986-87

²¹⁰ Vuorikari 22.11.1978.

²¹¹ Vuorikari 7.11.1986.

²¹² esim. Loikkanen 11.8.1972; Ollila 25.9.1978.

²¹³ esim. Petäjäniemi 4.4.1983; Petäjäniemi 29.3.1985.

rakennemuutos oli paljon esillä sen Harri Holkerin hallitusohjelman kautta saaneen huomion vuoksi.

5. Kehitysaluerahasto Oy:n johtajien suhtautuminen yrittäjyyteen

Tässä osuudessa pyrin selvittämään, minkälaisia merkityksiä Keran johtajat antoivat yrittäjyydelle ja miten yritysten kehittäminen ilmeni Keran toiminnassa. Kyse ei ollut vain Keran suhtautumisesta sen asiakkaisiin, vaan pohjimmiltaan yksi Keran toiminnan tarkoituksista oli edistää yrittäjyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa. Jaottelin yrittäjyydelle annetut merkitykset teemoihin, joista jokaisella on oma alalukunsa.

5.1. Yrittäjyys ja toimintaympäristö

Yleisesti ottaen yksi Keran merkittävimmistä tavoitteista oli luoda uusia työpaikkoja yrittäjyyteen kannustamisen kautta. Keran toiminnassa yrittäjämysteisen ilmapiirin luominen oli yksi olennaisimmista tavoista edistää yrittäjyyttä. Tämän vuoksi yrittäjyys esiintyy Keran johtajien puheissa usein positiivisessa valossa. Monien puheiden yleisö koostui yrittäjistä ja heihin liittyvistä tahoista, joten siinä mielessä positiivinen suhtautuminen yrittäjyyteen on ymmärrettävää.

Yrittäjyyden ihannointi tuli Keran johtajien puheissa esiin alusta lähtien. Jouko Loikkanen kutsui Suomen Työntantajain Keskusliiton yrittäjäpäivillä yrittäjiä ”talouselämän näytelmän sankareiksi”, mutta muistutti kuitenkin, että yrityksessä yhtä tärkeää on yrittäjän itsensä lisäksi yrityksessä työskentelevät työntekijät.²¹⁴ Tästä välittyy hyvin 1970 -luvun alun teollistavan kehitysaluepolitiikan henki. Kun päätavoitteena oli uusien yritysten perustamiseen rohkaisemisen sijasta olemassa olevien yritysten siirtyminen Etelä-Suomesta kehitysalueille, voitiin myös työntekijät nostaa yrittäjien rinnalle yhtä tärkeään asemaan. Tähän vaikuttivat toki myös muut ilmiöt, kuten ajan poliittinen ilmapiiri ja ainakin Etelä-Suomen teollisuusyrityksissä vallinnut työvoimapula. Koska teollistava kehitysaluepolitiikka ei vielä keskittynyt yrittäjyyteen ja uusien yritysten perustamiseen yhtä paljon kuin myöhempi alue- ja elinkeinopolitiikka, ei Jouko Loikkanenkaan käsitellyt yrittäjyyttä yhtä paljon kuin muut toimitusjohtajat.

²¹⁴ Loikkanen 14.9.1972.

Esko Ollila ei käyttänyt yleisesti yrittäjyyttä käsitellessään kovin värikkäitä ilmaisuja. Hän kuitenkin toteaa, että yrittäjien olemassaolo on aluepolitiikan onnistumisen ehdoton edellytys.²¹⁵ Eino Petäjäniemi käsitteli Keran johtajista eniten yrittäjyyttä yleisesti. Hän kuvailee yrittäjyyttä oman toimitusjohtajakautensa alkumetreillä loppuvuodesta 1979 seuraavasti:

Yritys on kansantaloutemme perusyksikkö, kiinteä aines yhteiskunnan monikerroksisessa kokonaisuudessa. Yritys on uutta luova tekijä yhteiskunnassa, josta johtuu, että kansantalouden kasvu riippuu merkittävästi yritystoiminnan kehityksestä. Yritys on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristöönsä ja viime kädessä koko yhteiskuntakokonaisuuteen. Yritystoiminnan mahdollisuudet ja esteet syntyvät tämän vuorovaikutuksen puitteissa.²¹⁶

Petäjäniemi kutsui moneen otteeseen yrityksiä yhteiskunnan perusyksiköiksi, ja liittää niiden toimintaan dynaamisuuden ja innovatiivisuuden kaltaisia arvoja. Hän myös totesi, että yhteiskunnan henkinen ja aineellinen kehitys nojaavat yritysten toimintaan.²¹⁷ Tällä perusteella Petäjäniemen käsityksessä yrittäjyydestä on Schumpeterilaisia elementtejä. Mielestäni Petäjäniemen puheista voi tulkita hänen pitävän yrittäjyyden olevan hyvin keskeisessä asemassa suomalaisen yhteiskunnan kehityksen kannalta. Myös Veikko O. Vuorikarin 1980-luvun loppupuolen yrittäjyysnäkemyksestä voi huomata Schumpeterin vaikutuksen:

Kysymys on yrittäjyydestä, sen määrästä ja laadusta. Ilman osaavia, rohkeita, innovaatiokykyisiä yrittäjiä ei synny uutta tuotantoa ja työpaikkoja.²¹⁸

Veikko O. Vuorikari käsitteli yrittäjyyttä 1970-luvulla vain vähän. Esimerkiksi vuonna 1975 hän pitää yritysten tärkeimpänä tehtävänä työpaikkojen tarjoamista työntekijöille ja toimihenkilöille, ja tätä kautta edesauttaa yhteiskunnan kehitystä.²¹⁹ Vaikuttaa kuitenkin siltä, että hänen asenteensa muuttuivat ajan myötä myönteisemmiksi yrittäjyyttä kohtaan. Tämä on linjassa 1970-luvun puolivälin jälkeen alkaneen sosiaalidemokraattien ja liike-elämän yhteistyön kanssa – SDP:n talouslinja alkoi muuttua yleisesti elinkeinoelämälle huomattavasti positiivisemmaksi.²²⁰ Mielestäni seuraavasta lainauksesta voi tulkita hänen itsensäkin tunnustavan asenteensa muutoksen:

²¹⁵ Ollila 17.1.1976.

²¹⁶ Petäjäniemi 10.12.1979.

²¹⁷ esim. Petäjäniemi 12.3.1980; Petäjäniemi 9.2.1982.

²¹⁸ Vuorikari 11.12.1986.

²¹⁹ Vuorikari 31.10.1975.

²²⁰ Wuokko 2016, 130–141.

Yrittäjisyys (sic.) on aloitteellista työntekoa ja työn järjestämistä. Asenteemme työtä kohtaan koskee sen vuoksi yrittäjyyttäkin. Kun yhtäältä arvostamme työtä ja toisaalta aloitteellisuutta, luovaa toimintaa, miksi emme arvostaisi yrittäjyyttä, joka ainakin parhaimmillaan edustaa luovaa työtä taloudellisen toiminnan alueella.²²¹

Rinnastamalla yrittäjyyden työhön ja työntekoon hän kytki yrittäjyyden sosiaalidemokraattiseen arvomaailmaan. Vuorikari oli myös aiemmin 1970-luvulla käsitellyt puheissaan lähinnä yksityiskohtaisemmalla tasolla rahoitus- ja tuotekehittämistoimintaa, mutta 1980-luvulla hän alkoi käsitellä myös yleisemmän tason aiheita, kuten juuri yrittäjyyttä.

Aineistosta voi päätellä muutoksia tapahtuneen myös yrittäjien toimintaympäristössä. Jouko Loikkanen joutui vakuuttelemaan kuulijoilleen, että yritysten on ylipäättänsä mahdollista toimia menestyksellisesti myös kehitysalueilla.²²² Keran toiminta yrittäjyyden edistämiseksi alkoi kantaa hiljalleen hedelmää, mistä on osoituksena tämä ote Eino Petäjäniemen puheesta 20.10.1986:

Yhteenvetona haluan todeta, että suomalaisen yritystoiminnan edistämiseksi tehdyt ratkaisut ovat olleet oikeansuuntaisia. Yhteiskunnan tukitoimia pitäisi edelleen kohdentaa ns. pehmeiden arvojen suuntaan.²²³

Tämän lisäksi Petäjäniemi totesi yrittämisen peruslähtökohtien olevan Suomessa kohtuullisen hyvällä tasolla vuonna 1987. Näillä toteamuksilla Petäjäniemi harjoitti myös itsereflektiota, ja piti Keran osuutta yrittäjyyden edistämisessä merkittävänä.²²⁴

Keran johtajat Jouko Loikkasta lukuun ottamatta tarkastelivat puheissaan yrittäjyyttä eniten silloin, kun he käsitelivät uusien yritysten perustamisen tarvetta kehitysalueiden työpaikkojen ja talouden turvaamiseksi. Esko Ollila aloitti uusien yritysten perustamisen puolesta puhumisen vuonna 1977. Hän nosti esiin alkaneen tarpeen keinojen keksimiseksi yrittäjyyteen rohkaisemiseksi ja korosti tämän tarpeen vain kasvavan tulevaisuudessa.²²⁵ Ollila korosti uusien yritysten olevan erityisen tärkeitä kehitysalueille, sillä siellä suhteellinen työttömyys oli pahinta. Olemassa olevien yritysten mahdollisuudet palkata uusia työntekijöitä Ollila tiedosti rajallisiksi meneillään olevan taantuman vuoksi, joka

²²¹ Vuorikari 23.9.1980.

²²² Loikkanen 8.11.1974.

²²³ Petäjäniemi 20.10.1986.

²²⁴ Petäjäniemi 11.5.1987

²²⁵ Ollila 30.11.1977; Ollila 17.4.1978.

selittää myös osittain uusien yritysten lisääntyntä tarvetta.²²⁶ Ollila myös näki uusien yritysten perustamisen olevan ainoa talouspoliittinen vaihtoehto jo aiemmin analyysissa käsiteltyyn työllisyyden ja kilpailukyvyn välisen tasapainon saavuttamiseen:

Ainoan jäljellejäävän mahdollisuuden samanaikaisesti parantaa työllisyyttä ja kansainvälistä kilpailukykyä tarjoaa talouden nopea kasvu ja uusien yritysten perustaminen. [...] Varsinaiseksi ongelmaksi voi kuitenkin muodostua uusien yrittäjien löytäminen. [...] Uusien yritysten perustamisen priorisoiminen merkitsee ennen kaikkea yrittämisen arvostamisen lisäämistä. [...] Yrittämisen arvostuksen kohentaminen ei saa kuitenkaan jäädä yhden kampanjan varaan, vaan yrittämisen esteitä on käytävä kaatamaan pitkäjänteisesti laajalla rintamalla.²²⁷

Tämä Ollilan puheenvuoro ilmentää varhaisia merkkejä siirtymästä suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan. Ollila tiedosti samalla uusien yritysten perustamisen olevan haasteellinen tehtävä, jonka saavuttaminen vaatii kokonaisvaltaista ja pitkäaikaista työtä. Käytännössä Ollila näillä sanoillaan legitimoii Keran voimavarojen mobilisoinnin yrittäjyyden edistämiseksi.

Eino Petäjäniemi ja Veikko O. Vuorikari käsitelivät 1980 -luvulla runsaasti uusien yritysten perustamisen tarvetta. He pohtivat mm. koulutusjärjestelmän puutteita yrittäjyyteen aktivoimisessa sekä suomalaisten ammattitaitoisten työntekijöiden ja korkeakoulutettujen haluttomuutta perustaa omia yrityksiä.²²⁸ Molemmat myös sanoutuivat irti aiemmasta yritysten houkuttelemisesta muualta Suomesta kehitysalueille – Petäjäniemen mukaan kannattavan uuden yritystoiminnan saaminen kehitysalueille lähtee vain alueiden omista lähtökohdista.²²⁹ Vuorikari totesi aiheesta seuraavasti vuonna 1986:

Pian aluepolitiikasta vastuulliset piirit huomasivat kuitenkin, ettei tällainen 0-summapeli ole enempää kehitysalueiden kuin koko Suomenkaan edun mukaista. Niinpä toimenpiteet kohdennettiin uusien yritysten perustamiseen ja uusien yritysten synnyttämiseen sekä olemassa olevien yritysten kehityksen varmentamiseen. Tämä suuntaus onkin osoittautunut kannattavaksi.²³⁰

Vuorikari siis yksiselitteisesti pitää aiemmin tapahtunutta linjanvaihtoa yritysten houkuttelusta muualta Suomesta uusien yritysten perustamisen kannustamiseen

²²⁶ Ollila 9.1.1978; Ollila 15.8.1978; Ollila 23.10.1978.

²²⁷ Ollila 25.9.1978.

²²⁸ Petäjäniemi 10.12.1979, Vuorikari 22.9.1980.

²²⁹ Petäjäniemi 14.1.1982

²³⁰ Vuorikari 7.11.1986

onnistuneena. Myös Petäjäniemi jatkoi Ollilan esittämää linjaa yrittäjyyden edistämiseksi pitkäjänteisesti toteamalla seuraavasti vuonna 1983:

Kera on aktiivinen rahoittaja, joka pyrkii omilla toimenpiteillään edistämään kokonaan uuden yritystoiminnan syntymistä kehitysalueille. On mahdoton sanallisesti konkretisoida tätä työtä. Kysymys on suurelta osin yleisestä asennemuokkauksesta, jota tapahtuu kautta linjan.²³¹

Petäjäniemi ilmaisi mielenkiintoisella tavalla, jopa salamyhkäisesti yrittäjyyden edistämiseksi tehdyn työn. Mielestäni Petäjäniemen ilmaus ”kautta linjan tapahtuva yleinen asennemuokkaus” paljastaa, että ainakin hänen itsensä mielestä Keran toiminta oli tässä vaiheessa jo kokonaisvaltaisesti valjastettu yrittäjyysmyönteisyyden edistämiseksi. On huomionarvoista, että Keran perinteinen aluepoliittinen rahoituksellinen rooli menetti merkitystään samaan aikaan. Yritysten kehittämisrahoituksen volyymi sen sijaan kasvoi koko 1980 -luvun. Pelkän rahoituksen merkityksen vähenemisestä Keran toiminnasta löytyy muitakin merkkejä Petäjäniemen puheissa. Hän esimerkiksi totesi, että on tärkeää pystyä löytämään kultakin alueelta potentiaaliset yrittäjät ja innovaatiot. Samalla hän peräänkuulutti menetelmien kehittämistä tämän tavoitteen onnistumiseksi.²³²

Yritysten kohtaama kansainvälinen kilpailu oli kestoaihe Keran johtajien puheissa koko tutkimusajanjakson ajan. Jo Jouko Loikkanen käsitteli kiristyvän kansainvälisen kilpailun vaikuttavan kehitysalueiden yritysten toimintaan 1970-luvun alussa.²³³ Esko Ollila ennusti kansainvälistymisen olevan muuttuvassa liiketoimintaympäristössä paljon olennaisempaa kuin aiemmin:

Uusi häiriörikas toimintaympäristö asettaa kovia vaatimuksia ja rautaisia haasteita niin nykyiselle kuin tulevallekin liikkeenjohtajapolville. Tärkeimpiä tehtäviämme tulee olemaan kansainvälistyminen, jolle heikko kielitaito ja impivaaralainen eristäytymistäipumus asettavat esteitä.²³⁴

Ollila vaikuttaa olleen tässä kannanotossaan jokseenkin pessimistinen suomalaisten yrittäjien asenteisiin kansainvälistymisen suhteen. Eino Petäjäniemikin ennusti 1980-luvun alussa samansuuntaisesti, kun hän piti kiristyvää kilpailua sekä kansainvälisillä että kotimaisilla markkinoilla tulevaa vuosikymmentä leimaavana piirteenä.²³⁵ Veikko

²³¹ Petäjäniemi 17.10.1983.

²³² esim. Petäjäniemi 23.3.1987; Petäjäniemi 25.9.1987; Petäjäniemi 29.10.1987.

²³³ Loikkanen 16.2.1973.

²³⁴ Ollila 24.4.1979.

²³⁵ Petäjäniemi 16.5.1980.

O. Vuorikari korosti uuden tilanteen mukanaan tuomia haasteita; koska Suomen talous oli nopeasti kansainvälistymässä 1980-luvun puolivälissä mm. rahoitusmarkkinoiden vapauttamisen vuoksi, altistuminen kansainväliselle kilpailulle kasvatti painetta myös yrityksissä. Samaan aikaan, kun uusien yritysten perustaminen oli talouden kehittämisessä avainasemassa, piti niiden totuttautua kansainväliseen kilpailuun alusta asti.²³⁶

Keran johtajat käsittelivät myös yleistä yrittäjyyden ilmapiiriä suomalaisessa yhteiskunnassa. Jouko Loikkanen piti olennaisena, että kehitysalueiden yritystoiminnan tukemisella oli takanaan yksimielinen eduskunnan ja hallituksen tuki. Myös Veikko O. Vuorikari korosti valtiovallan lisääntyntä kiinnostusta yritystoiminnan olosuhteiden parantamiseksi 1970-luvun alussa.²³⁷ Toimitusjohtajakautensa lopulla Loikkanen totesi, että henkinen ilmapiiri talouden kehitykselle ja kasvulle oli kehitysalueilla kohentunut huomattavasti muutamassa vuodessa.²³⁸

Esko Ollilan puheista välittyi hänen pitäneen julkisen sektorin roolia yritys- ja innovaatioystävällisen ilmapiirin synnyttämisessä olennaisena koko talouden kehityksen kannalta.²³⁹ Tässä mielessä hänen näkemyksensä vastaa hyvin pitkälti esimerkiksi Josh Lernerin ja Tuomas Takalon ajatuksia valtion roolista innovaatioiden luomisessa. Mazzucaton ajatus yrittäjähenkisestä valtiosta perustuu valtion voimallisempaan interventioon kuin pelkkään myönteisen ilmapiirin luomiseen, joten siinä suhteessa se ei vertaudu Keran toimintaan yhtä hyvin.

Keran johtajista ylivoimaisesti eniten yrittäjyyden ilmapiiriä käsitteli Eino Petäjäniemi. Toimitusjohtajakautensa alussa 1980 hän toteaa moneen otteeseen, että yritystoimintaa tukevalla aluepolitiikalla on kyetty vaikuttamaan positiivisesti yritysmyönteisen ilmapiirin luomiseen.²⁴⁰ Hän myös uskoι Keran toiminnalla olleen yrittäjämyönteisyyden lisääntymiseen merkittävä vaikutus.²⁴¹ Petäjäniemi piti eräänlaisena käännekohtana yrittäjämyönteisyyden lisääntymisessä 1970-luvun lopun taloudellista lamaa:

²³⁶ Vuorikari 17.10.1986.

²³⁷ Loikkanen 11.9.1973; Vuorikari 31.10.1975.

²³⁸ Loikkanen 17.10.1974.

²³⁹ Ollila 12.8.1978.

²⁴⁰ Petäjäniemi 12.3.1980; Petäjäniemi 3.6.1980; Petäjäniemi 10.10.1980.

²⁴¹ Petäjäniemi 1.12.1983.

Alueellisen kehityksen kannalta, samoin kuin koko yhteiskunnan kehityksen kannalta, on ollut myönteistä yleisesti havaittava asennemuutos suhtautumisessa yrittäjiin ja yrittämiseen. Yrittämisen merkitys ja yrittäjien rooli tulivat painokkaina esille 1970-luvun loppupuolen laskusuhdanteen aikana ja sitä seuranneessa taloudellisessa elpymisvaiheessa.²⁴²

Toisaalta Liikkeenjohdon Instituutin LIFIMin Venture Capital -seminaarissa kaksi vuotta myöhemmin Petäjäniemi ajoittaa suomalaisen yhteiskunnan yritysmyönteisen asennemuutoksen tapahtuneen jo 1970-luvun puolivälin jälkeen. Tämän asennemuutoksen seurauksena uusien yritysten perustaminen lisääntyi huomattavasti. Yrittäjyydestä oli tullut yhteiskunnallisesti arvostettu ammatti muiden joukossa.²⁴³ 1970-luvun loppupuoli näyttäytyy tällä perusteella joka tapauksessa eräänlaisena yhteiskunnallisen muutoksen käännekohtana myös yrittäjyyteen suhtautumisessa.

Petäjäniemi piti tärkeänä saavutetun yrittäjyysmyönteisen ilmapiirin säilyttämistä, ja hän peräänkuulutti tätä tavoitetta monta kertaa.²⁴⁴ Hän ei kuitenkaan ollut pelkästään tyytyväinen tilanteeseen, vaan esitti myös ongelmakohtia:

Mielestäni tämä myönteinen kehitys johtuu etupäässä siitä, että yritystoimintaa lähellä olevat sidosryhmät ovat jaksaneet puhua pitkään yrittäjyyden puolesta. [...] Kehityskulun vauhdittamiseksi olisi kuitenkin paljon tehtävää. Päällimmäisinä esteinä yrittäjyyden elvyttämiseksi näyttää eri selvitysten mukaan nousevan rahoitusvaikeudet, verotus, paperisota ja väestöpohjan kapeus eli asiakaspula. [...] Suomalainen yrittäjä on asenteiltaan itsekäs ja itsetietoinen. Halukkuus itsensä kehittämiseen ja ulkopuolisen asiantuntemuksen käyttämiseen on edelleenkin varsin vaatimatonta.²⁴⁵

Petäjäniemi siirsi siis vastuuta paitsi julkisille toimijoille ja politiikalle, myös yrittäjille itselleen. Hän myös kritisoi suomalaisia yrittäjiä uppiniskaisuudesta, ylpeydestä ja itsekeskeisyydestä. Petäjäniemen puheissa yrittäjyyden ilmapiirin käsittely jatkui hyvin pitkälti samoin ilmaisin.²⁴⁶ Hän esimerkiksi toteaa, että paras todiste yritysilmaston myönteisestä kehityksestä ovat Keran uusien asiakasyritysten määrät, jotka 1980-luvun puolivälissä olivat vuosittain 400-500 yrityksen luokkaa.²⁴⁷

²⁴² Petäjäniemi 9.2.1982.

²⁴³ Petäjäniemi 29.10.1984.

²⁴⁴ Petäjäniemi 12.2.1983; Petäjäniemi 21.2.1983; Petäjäniemi 4.4.1983; Petäjäniemi 12.11.1984.

²⁴⁵ Petäjäniemi 26.10.1984.

²⁴⁶ Petäjäniemi 10.3.1986; Petäjäniemi 19.8.1986.

²⁴⁷ Petäjäniemi 20.9.1985.

Keran johtajien havainnot suomalaisen yhteiskunnan yrittäjämysteisyyden merkittävästä parantumisesta 1980-luvulla ovat linjassa Elinkeinoelämän valtuuskunnan havaintojen kanssa. Myös EVAn Kauko Sipponen luonnehti vuonna 1987 asenneilmaston olleen Suomessa täynnä yritysmyönteisyyttä.²⁴⁸ Näin ollen Keran toiminta rinnastuu muiden yrittäjyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa edistäneiden tahojen toimintaan. Keran toiminnassa kuitenkin korostui aluepoliittisten tavoitteiden kautta pk-yritysten ja työllisyysvaikutusten korostuminen yrittäjyydessä, mikä erotti sen muista yrittäjyyttä edistäneistä tahoista.

5.2. Hyvän yrittäjän ja yritysjohtajan ominaisuudet

Keran johtajista Jouko Loikkanen ei esittänyt näkemyksiä hyvän yrittäjän tai yritysjohtajan ominaisuuksista. Esko Ollila sen sijaan oli tässä suhteessa aktiivinen. Ollila tiedosti yrittämisen vaativuuden, ja piti epätodennäköisenä, että yhdellä ihmisellä voisi olla luonnostaan kaikki yrittäjän ihanteelliset ominaisuudet – hän käytti tätä argumenttina yritysten kehittämistoimintojen ja koulutuksen tukemiselle. Kuitenkaan pelkkä koulutus ei riittänyt menestyvään yrittäjyyteen, vaan yrittäjällä kuului olla oikeanlaiset ominaisuudet.²⁴⁹ Ollila esitti tulkintansa suomalaisen teollisuuden kehittämiseksi teollisuuspoliittisessa konferenssissa Hyvinkäällä vuonna 1978:

Paras tae yrityksen menestymisestä on sittenkin pätevä yritysjohto. Ongelmana tänä päivänä on löytää teollisuuteemme nämä kyvykkäät, luovat ja tarmokkaat uudistajat ja yrittäjät. Kysymys on paitsi koulutuksesta myös niistä kiihokkeista, joilla nämä ihmiset saadaan motivoituksi tehtävänsä.²⁵⁰

Ollilan mielestä siis yritysjohtamisen kehittäminen schumpeterilaisen ihanteen suuntaan voisi ratkaista suomalaisen teollisuuden ongelmia. Ollilan näkemyksessä yritysjohtossa ja yrittäjyydessä olennaisia ominaisuuksia ovat juuri luovuus ja uudistuskyky. On mielenkiintoista, että Ollila viittaa tutkimustietoon esittäessään vuonna 1979, että maanviljelijöiden ja yrittäjien lapset ovat alttiimpia perustamaan oman yrityksen. Hän piti tätä merkinä paitsi yhteiskunnan rakennemuutoksesta, myös siitä, että yrittämisen malli ja ihanne saadaan jo nuorena.²⁵¹ Vielä toimitusjohtajakautensa loppuvaiheessa Ollila visioi 1980-luvun aluepolitiikasta ”innovoivana aluepolitiikkana”. Tässä visiossa yksi

²⁴⁸ Wuokko 2016, 267.

²⁴⁹ Ollila 8.3.1975; Ollila 11.7.1975; Ollila 27.10.1975.

²⁵⁰ Ollila 28.8.1978.

²⁵¹ Ollila 1.10.1979.

tärkeimmistä tavoitteista olisi saada nuoria ja innostuneita ihmisiä yrittäjiksi ja yritysjohtajiksi – Ollilan mielestä yrittäjyyden pitäisi olla yhteiskunnassa niin arvostetussa asemassa, että vain tarmokkaimmat, lahjakkaimmat ja parhaiten koulutetut henkilöt valikoituisivat yritysten johtoon.²⁵² Ollilan tulkinnassa siis lisääntyvä kilpailu myös yrittäjyyden statuksesta parantaisi yritysjohtajien ominaisuuksia, ja siten yrityksiä ja taloutta kokonaisuudessaan.

Eino Petäjäniemi käsitteli yrittäjän ominaisuuksia vain vähän. Hän kuitenkin totesi, että yrittämisessä on kyse jatkuvasta itsensä kehittämisestä, ja että suomalaisten yrittäjien koulutusinnosta päätellen yrittäjät ovat tämän ymmärtäneet.²⁵³ Veikko O. Vuorikari käsitteli Ollilan tavoin hyvän yrittäjän ominaisuuksia melko paljon. Tässä esimerkissä hän perkaa yhteiskunnan yrittäjyydelle asettamia vaatimuksia:

Yrittäjälle asetetaan tällä hetkellä monissa tapauksissa lähes yli-inhimilliset vaatimukset. Hänen täytyy osata kaikki hyvin. Hänen tulee olla maailman paras ammattimies alallaan; sorvaaja, veneenrakentaja, talontekijä. Samalla hänen tulee omata liikkeenjohdolliset kyvyt, tuntee lainsäädäntö ja ennen kaikkea olla jatkuvasti valmis tekemään päätöksiä mitä hankalimmissa olosuhteissa erittäin vähäisin perustiedoin. Tämä kaikki lähes kokonaan ilman liikkeenjohdollista koulutusta.²⁵⁴

Kuten Ollila, myös Vuorikari käytti tätä argumenttia vaatiessaan yritysten kehittämistoimintoihin lisää panostuksia. Samalla hän sivuaa kehitysalueiden yrittäjien perusongelmaa, eli vähäistä koulutusta erityisesti varsinaisessa liikkeenjohdossa. Vuorikarin vuonna 1987 laatimassa liiketoimintasuunnitelman ohjeessa hän käsittelee myös yrittäjyyttä ja siihen vaadittavia ominaisuuksia:

Tähän tarvitaan yrittäjän sitoutumista, uhrautuvaa työtä, luottamusta itseensä sekä työtovereihinsa sekä halukkuutta tehdä asiat toisin ja puolustaa näkemystään. Tätä kaikkea, sekä halua menestyä, voitaisiin yhteisellä nimellä kutsua yrittäjyydeksi. Yrittäjän tulee voida aina nähdä ratkaisu tilanteeseen. Sitähän rahoittajat kunnioittavat tiettyyn rajaan saakka. Sen jälkeen se muuttuu tyhmänrohkeaksi yrittäjyydeksi ja jääräpäisyydeksi.²⁵⁵

Ohjeessa hän käsitteli myös yrittäjyyteen vaadittavaa tuoteideaa ja muita yrittäjyyden käytännön ominaisuuksia.²⁵⁶ Tällä perusteella Vuorikarin näkemys ihanteellisesta yrittäjästä on varsin monipuolinen. Tulkitsisin Mark Cassonin esittelemän harkitun

²⁵² Ollila 29.10.1979.

²⁵³ Petäjäniemi 3.12.1982.

²⁵⁴ Vuorikari 7.8.1979.

²⁵⁵ Vuorikari 12.10.1987.

²⁵⁶ *ibid.*

päättöksenteon osaksi Vuorikarin yrittäjän ideaalia. On ehkä hieman yllättävää, että vaikka Vuorikari oli kaikista Keran johtajista selkeimmin perillä schumpeterilaisesta ajattelusta, ei hän suoraan yhdistä Schumpeterin yrittäjyyšnäkemykseen kuuluvaa innovatiivisuutta ja aggressiivisuutta markkinoilla omaan näkemykseensä yrittäjyyden ihanteesta.

5.3. Pienet ja keskisuuret yritykset

Kera oli leimallisesti pienten ja keskisuurten yritysten rahoittaja. Kerassa käytiin sisäistä kiistelyä, oliko Keran fokus aluepolitiikassa vai pk-yritysten tukemisessa.²⁵⁷ Tämä näkyy selkeästi myös Keran johtajien puheissa yrittäjyydestä. Käytännössä yrittäjyydessä on Keran johtajien mielestä kyse juuri pk-yrittäjyydestä. Jouko Loikkanen kuitenkin erottui puheissaan jälleen muista toimitusjohtajista. Loikkanen ei ennustanut vuonna 1973 pk-yrityksille hyvää tulevaisuutta:

Eräs piirre yritystoiminnan tulevaisuuden näkymissä on varsin selvästi havaittavissa oleva kehitys kulkemisesta kohti suurempia yritysyksiköjä. [...] pienet yritykset uhkaavat joutua ylitsepääsemättömiin vaikeuksiin, ja liittymistä suurempiin kokonaisuuksiin tapahtuu. [...] Lienee mahdotonta sanoa, onko pienten yritysten häviäminen ja liittyminen suurempiin ja näiden kasvaminen hyvä vai paha asia; riittänee kun totean, että näin joka tapauksessa tapahtuu [...].²⁵⁸

Tästä ei toki käy ilmi puhtaasti Loikkasen oma näkemys, kun kyseessä on hänen omasta toiminnastaan riippumaton ennustus, jonka lopputulokseenkaan hän ei ota kantaa. Hän kuitenkin pitää pk-yritysten liittymistä suurempiin yrityksiin tulevaisuudessa varmana asiana. Tämä ennustus on voimakkaasti ristiriidassa muiden toimitusjohtajien puheiden sisällön kanssa.

Pienten ja keskisuurten yritysten kyky mukautua paremmin talouden muutoksiin korostuu muiden johtajien puheissa. Esko Ollila totesi juuri tämän vuoksi sekä niiden työllistävän vaikutuksen ansiosta pk-yritysten roolin korostuvan aluepoliittisen toiminnan keskeisinä kohteina.²⁵⁹ Ollila uskoi pk-yritysten sopivan kehitysalueille myös niiden parempien uuden teknologian sovellutusmahdollisuuksien vuoksi.²⁶⁰ Vastapainoksi näille ajatuksille Ollila esitti myös kriittisemmin pk-yrityksiä arvioivan näkökulman:

²⁵⁷ Metsämäki & Siukosaari 1996.

²⁵⁸ Loikkanen 16.2.1973.

²⁵⁹ Ollila 31.8.1977; Ollila 3.11.1977; Ollila 8.11.1977.

²⁶⁰ Ollila 29.10.1979.

Toisaalta tänä päivänä on ehkä tarpeen lausua varoituksen sana pk-yritysten liiasta romantisoinnista. Pk-yritysten mahdollisuudet ovat rajalliset, eikä maamme taloutta voida kehittää ilman perusteellisuudesta vastaavien suuryritysten samanaikaista kehittämistä. Tästä huolimatta on luultavaa, että pk-yritysten merkitys on tulevassa rakennemuutoksessa entistä suurempi.²⁶¹

Viimeisessä lauseessa Ollila osui oikeaan. Päättellen Eino Petäjäniemen pk-yrityksiä sivuavien puheiden määrästä ja sisällöstä, niiden merkitys lisääntyi 1980-luvulla. Ollilan tavoin myös Petäjäniemi korosti pk-yritysten mukautumiskykyä ja työpaikkojen luomista niiden ehkä tärkeimpinä ominaisuuksina.²⁶² Toisaalta Petäjäniemi käsitteli pk-yritysten haasteita ja heikkouksia. Hän ei ollut tyytyväinen pk-yritysten omaan aktiivisuuteen esimerkiksi Keran tarjoamien kehittämistoimintojen hyödyntämisessä. Rahoituksen lisäksi Petäjäniemi piti olennaisena pk-yritysten neuvontaa ja opastusta, johon vastuuta voisi Keran lisäksi ottaa kauppa- ja teollisuusministeriö.²⁶³ Petäjäniemi piti tärkeänä myös pk-yritysten innovatiivisuutta. Aluepolitiikan näkökulmasta pk-yritysten piti kuitenkin perustua alueiden omiin lähtökohtiin, eli mitä tahansa yritystoimintaa ei ollut sopivaa tukea missä tahansa:

Pienet ja keskisuuret yritykset muodostavat aluepolitiikan rahoituksen selkeän kohderyhmän. Näissä yrityksissä voidaan aikaansaada uusia työtilaisuuksia ja uusia innovaatioita. [...] Aluepolitiikassa odotukset ovat entistä voimakkaammin kohdistettava pk-yritystoimintaan. Pienen ja keskisuuren yritystoiminnan kehittämisessä on lähdettävä liikkeelle kunkin alueen omista luontaisista edellytyksistä.²⁶⁴

Yleisesti Petäjäniemi liitti pk-yrittäjyyden lisääntymisen ja yrittäjyyden yleisen arvostuksen parantumisen kansainväliseksi ilmiöksi, joka siis heijastui myös Suomeen.²⁶⁵ Petäjäniemen ennustus pienen ja keskisuuren yritystoiminnan tulevaisuudesta oli vuonna 1987 aivan päinvastainen kuin Loikkasella 15 vuotta aiemmin; Petäjäniemi piti selvänä, että yritystoiminta tulee jatkuvasti pienyritysvaltaistumaan.²⁶⁶

5.4. Yritysten kehittäminen yleisesti

²⁶¹ Ollila 25.9.1978.

²⁶² Petäjäniemi 17.3.1980; Petäjäniemi 10.10.1980; Petäjäniemi 1.11.1982.

²⁶³ Petäjäniemi 31.8.1982.

²⁶⁴ Petäjäniemi 29.3.1985.

²⁶⁵ Petäjäniemi 11.4.1985.

²⁶⁶ Petäjäniemi 11.5.1987; Petäjäniemi 25.9.1987; Petäjäniemi 24.10.1987.

Yleisellä tasolla kehitysalueiden yritysten kehittäminen sekä rahoituksen että neuvonnan avulla oli tärkeä osa Keran toimintaa alusta asti. Sen merkitys kasvoi kuitenkin tasaisesti koko tutkimusajanjakson ajan. Teknologia ei ollut vielä 1970-luvulla juuri minkäänlaisessa roolissa Keran johtajien puheissa, mutta 1980-luvulla sen merkitys kasvoi hyvin voimakkaasti.

Toimintansa alusta lähtien Keran toimintaan kuului paitsi kehitysalueiden yleisen ilmapiirin luominen yrittäjyysmyönteisemmäksi, myös suoraan kehitysalueiden yritysten keskuudessa asenteiden muokkaaminen suopeammiksi yritysten kehittämistä kohtaan. Jouko Loikkanen piti tätä työtä erittäin tärkeänä ja kannattavana:

Me olemme Kehitysaluerahastossa todenneet suurella tyydytyksellä sen, että myös kehitysalueiden pienempienkin yritysten keskuudessa on alettu tuntea ilmeisesti Keran informaation vaikutuksesta mielenkiintoa näitä välttämättömän tärkeitä yritystoimintoja kohtaan. Tuskin missään valtiokoneiston toiminnassa varoja uhrataan kannattavampaan toimintaan kuin tässä.²⁶⁷

Kehitysalueyritysten kehittämistoiminnan ilmeisestä kannattavuudesta huolimatta Loikkanen harmitteli valtion vähäistä tukea tälle toiminnalle. Vielä tässä vaiheessa Keran alkuvuosina yritysten kehittämisavustukset osoitettiin Keralle suoraan valtion budjetista, eikä tämän rahan määrä ollut selvästikään riittävää. Vuonna 1974 tähän tuli kuitenkin muutos, kun Kera alkoi jakamaan kehittämisavustuksia suoraan omista voittovaroistaan.²⁶⁸

Aloitettuaan Keran toimitusjohtajana vuonna 1975 Esko Ollila oikoi virheellisiä käsityksiä siitä, että aluepolitiikassa olisi kyse vain rahan pumppaamisesta kehitysalueille; Ollila piti yritysten kehittämistoimintojen tukemista yhtä tärkeänä osana aluepolitiikkaa.²⁶⁹ Puhtaan rahoituksen rinnalle Ollila hahmotteli Keran kehittämistoiminnan olevan jatkossa neuvonta- ja tukipalveluita kehitysalueiden yrittäjille:

Näen suurena haasteena Keran toiminnan kehittämisen siihen suuntaan, että se voisi rahan lisäksi tarjota myöskin kehitysalueiden yrittäjille tietoa ja henkistä apua ja toimia rahoitustehtävänsä lisäksi yrittäjien tietopankkina.²⁷⁰

²⁶⁷ Loikkanen 17.9.1972.

²⁶⁸ Loikkanen 11.9.1973; Loikkanen 23.5.1974.

²⁶⁹ Ollila 27.10.1975.

²⁷⁰ Ollila 8.3.1975.

Ollila havainnollisti keskimääräisen kehitysalueen yrityksen tilannetta niin, että alkuvaiheen jälkeen yritys sai yleensä rahoitustilanteensa järjestykseen, mutta yrityksen henkinen pääoma eli liikkeenjohtotaito sekä kyky uudistua ja kehittyä jäi tärkeimmäksi sen toimintaa rajoittavaksi tekijäksi.²⁷¹ Tämän vuoksi hän esittää, että yritysten kehittämisen pitäisi olla jatkuvaa ja dynaamista, eikä vain hätätapauksia varten:

Sen sijaan, että yritysten kehittäminen olisi sairaanhoitoa pitäisi sen olla toimiviin yrityksiin kohdistuvaa terveydenhoitoa, todellista ennaltaehkäisevää kansanterveystyötä.²⁷²

Eino Petäjäniemi peräänkuulutti erityisesti hyvien ideoiden merkitystä kehitysalueyrityksille. Yritysten kehittämisen edellytyksenä oli niiden omasta osaamisesta peräisin olevien ideoiden syntyminen.²⁷³ Hän myös totesi, että yritysten kehittämistoiminta oli paljon tärkeämpää 1980-luvun alussa kuin kymmenen vuotta aiemmin.²⁷⁴ Jos mittarina käytetään sitä, kuinka paljon Keran johtajat käsittelivät yritysten kehittämistoimintaa eri aikoina, oli Petäjäniemi tässä väitteessään oikeassa. Hän myös muistuttaa Keran oman toiminnan kannalta käytännönläheisen syyn sille, miksi Keran asiakasyritysten kehittäminen koettiin tärkeäksi:

Keran kannalta yritysten kehittäminen voidaan nähdä riskirahoitusta tukevana toimintana. Panostamalla yrityksen kehittämiseen varmistamme sitä, että yritykseen sijoitettu lainaraha maksetaan aikanaan takaisin. Laajemmin ottaen yritysten kehittämisessä on kysymys koko aluepolitiikan perimmäisistä asioista, kehitysalueiden tulevaisuudesta. Vain kohottamalla henkisiä resursseja siten yritysten kilpailukykyä kiristävissä kansainvälisessä kilpailutilanteessa voidaan varmistaa sitä, että tuotannollinen toiminta kehitysalueilla ylipäättänsä kannattaa vastaisuudessakin.²⁷⁵

Tästä käy ilmi, että Keran oma toiminta oli sidottu sen asiakasyritysten kannattavuuteen, ja pohjimmiltaan luonnollisesti siihen, oliko Suomen kehitysalueilla ylipäättänsä mahdollista harjoittaa liiketaloudellisesti kannattavaa yritystoimintaa.

Petäjäniemen teknologiaa käsittelevissä kannanotoissa voi havaita hänen halunsa hillitä ilmeisesti tuolloin voimakkaana vallinnutta teknologiauskoa, ja teknologian pitämistä ratkaisuna kaikkiin ongelmiin. Vaikkei Petäjäniemi teknologian merkitystä vähättelekään, oli hän selvästi pessimistinen suhtautumisessaan teknologiaan ratkaisuna

²⁷¹ Ollila 25.3.1976.

²⁷² Ollila 12.8.1978

²⁷³ esim. Petäjäniemi 28.1.1980; Petäjäniemi 14.4.1980; Petäjäniemi 14.10.1980.

²⁷⁴ Petäjäniemi 4.6.1982.

²⁷⁵ Petäjäniemi 4.5.1984

aluepolitiikan ja alueiden kohtaamiin ongelmiin. Sen sijaan Petäjäniemi korosti alueiden luontaisia edellytyksiä niiden kehittämisen perustana.²⁷⁶ Kuitenkin hän tunnusti teknologian merkityksen tulevan olemaan varsinkin kehitysalueiden pk-yrityksille todella suuri:

Suhtautuminen uuteen teknologiaan on keskeisimpiä niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat kehitysalueiden pk-yritysten tulevaisuuden kehitykseen. Asiaa pidetään pk-yrityksissä usein liian vaikeana, sellaisena johon ei ole uskallusta tarttua. On hyvin tavallista, että muutosvastarintaa esiintyy yrityksessä kaikilla tasoilla. Tämän vuoksi olisikin tärkeää, että yritysjohtajat asennoituisivat uuteen teknologiaan ennakkoluulottomasti, vilpittömän kiinnostuneesti ja realistisesti.²⁷⁷

Veikko O. Vuorikari oli pitkälti samoilla linjoilla Petäjäniemen kanssa teknologian suhteen. Vaikka teknologiapainotteisten yritysten syntymistä myös kehitysalueille pidettiin yleisesti myönteisenä, muistutti Vuorikari, että myös tällaiset yritykset tarvitsivat resursseja toimintansa kehittämiseen muillakin sektoreilla, kuten yritysjohtoon koulutukseen ja markkinointiin.²⁷⁸ On mielestäni huomionarvoista, miten Vuorikari kuvaa Keran kehittämisrahoituksen toimintaa vuorovaikutussuhteena tässä lainauksessa:

Kehittämistyöhön on varsin helppo liittää eritasoista byrokratiaa. Yrittäjälähtöinen kehittämisrahoitus on tuonut Keraan ainoan annoksen yrittäjyyden arvostusta ja kunnioitusta. Me autamme – he tekevät.²⁷⁹

Tästä käy mielestäni hyvin ilmi, millaisena Kera ainakin tutkimusajanjakson loppuvaiheessa jäsensi toimintansa; toimimalla mahdollisimman yrittäjälähtöisesti voitiin tukea yrittäjyyttä parhaalla tavalla. Jos Keran itsensä pyrkimyksenä oli muokata kehitysalueiden ilmapiiriä yrittäjyysmyönteisemmäksi, niin Keran ja sen asiakasyritysten vuorovaikutussuhde saattoi toimia toisinkin päin.

5.5. Yritysten kehittäminen: tuotekehitys, innovaatiot ja markkinointi

Yritysten kehittämistoimintaa käsiteltiin koko tutkielman ajanjakson hyvin paljon. Keran yrityksiin kohdistunut kehittämistoiminta tarkoitti tuotekehitystä, markkinointia, konsultointia, liikkeenjohtoon koulutusta, ja muita hallinnollisia tukipalveluja. Keran johtajien puheissa innovaatiotoiminta rinnastui erityisesti tuotekehitykseen ja

²⁷⁶ esim. Petäjäniemi 29.8.1985; Petäjäniemi 10.3.1986; Petäjäniemi 19.8.1986.

²⁷⁷ Petäjäniemi 14.1.1986.

²⁷⁸ Vuorikari 12.3.1986.

²⁷⁹ Vuorikari 20.10.1986.

markkinointiin. Keran toiminnan alusta asti he peräänkuuluttivat näihin toimintoihin panostusta, ja niiden merkityksen korostumista tulevaisuudessa.

Tuotekehityksen ja innovaatioiden puolestapuhujana kunnostautui koko tutkielman ajanjakson aikana erityisesti Veikko O. Vuorikari. Hän tiivistää Keran alkuvaiheen ongelmat yritysten kehittämistoimintojen edistämisessä tässä päivämäärättömässä puheessaan vuodelta 1971:

Näin ollen rahaston tehtävänä on ohjata yritystoimintaa terveille pohjalle, tehostaa tuotekehitys-, tutkimus-, markkinointi-, koulutus- ja neuvontatoimintaa. Tämä onkin erittäin tärkeää, koska kehitysalueet ovat agraarivaltaisia sekä toiminnaltaan, että ajattelutavaltaan. Teollisuuden investointitoimintaa ja yritystoimintaa on tällöin vaikea ymmärtää. Näin ollen Kehitysalue-rahastolla on laaja tehtäväkenttä yrittäessään muuttaa kehitysalueella toimivien organisaatioiden, kuten kuntien ja järjestöjen asenteita myönteisiksi yritystoiminnalle.²⁸⁰

Keran tehtävistä teki Vuorikarin mukaan haastavan kehitysalueiden agraarivaltainen ilmapiiri, johon ei suoraan sopinut nykyaikaisen yrittäjyyden toimintatapa. Näin käy siis ilmi, että yritysten kehittämistoiminnan yksi tarkoitus oli paitsi tehostaa yritysten toimintaa ja parantaa sitä kautta talouden ja työllisyyden kasvua, myös muokata kehitysalueiden ihmisten ja organisaatioiden asenteita myönteisemmiksi yrittäjyyttä kohtaan. Hieman myöhemmin Vuorikari korosti, että henkisten, eli kehittämistoimintoja edistävien investointien ja fyysisten eli koneisiin, laitteisiin ja toimitiloihin kohdistuvien investointien tulisi olla samanarvoisia. Tätä hän perusteli sillä, että juuri kehitysalueiden yrityksillä oli erityisen suuri tarve kehittämistoimintoihin. Keran toiminnan alkuvuosina yritysten kehittämisrahoituksesta olikin krooninen pula.²⁸¹ Kahta vuotta myöhemmin Vuorikari kuitenkin jo totesi, että Keran yrityksille kohdistamat kehittämistoimenpiteet olivat merkittävästi lisääntymässä.²⁸²

Jouko Loikkanen käsitteli myös tuotekehitys- ja markkinointiasioita jonkin verran. Hän nosti esiin Keran erityislaatuisuuden sen yritysten kehittämistoiminnoissa; esimerkiksi tuotekehitysprojektin epäonnistuessa Keran antama kehittämislaina voitiin muuntaa avustukseksi. Tällaista joustavuutta muut rahoituslaitokset eivät tarjonneet.²⁸³ Loikkanen myös esitteli idean kehitysalueiden pk-yrityksiä palvelevasta tuotekehityskeskuksesta.²⁸⁴

²⁸⁰ Vuorikari 1971, päivämäärätön. Sivun lisätty käsinkirjoitettu huomio ”kevällä (?) 1971”.

²⁸¹ Vuorikari 26.1.1972; Vuorikari 7.2.1972; Vuorikari 30.7.1972.

²⁸² Vuorikari 21.1.1974.

²⁸³ Loikkanen 1.10.1974.

²⁸⁴ Loikkanen 24.9.1973.

Tämä ei toteutunut Loikkasen esittämässä muodossa, mutta esimerkiksi kymmenen vuotta myöhemmin perustetun Tekesin toiminnasta voi löytää Loikkasen visioiman tuotekehityskeskuksen piirteitä. Loikkasen yleinen mielipide kehittämistoimintojen tärkeydestä tulee hyviin tässä sitaatissa:

Yksi asia on ilmeisen selvä, ja se on se, että ilman jatkuvaa tuotekehittelyä, ilman jatkuvia markkinointiponnistuksia, ilman jatkuvaa koulutusta eivät pienetkään yritykset pärjää.²⁸⁵

Keran johtajat pitivät siis alusta asti tärkeänä edistää kehitysalueyritysten tuotekehitystä ja markkinointia, ja sitä kautta innovaatioiden syntymistä, vaikka 1970 -luvun alkupuolella innovaation käsite ei ollut vielä sellaisenaan käytössä. Esko Ollila alkoi korostaa myös innovaatioiden merkitystä omalla toimitusjohtajakaudellaan 1970-luvun loppupuolella. Ollila piti olennaisena, että Kera voi avustaa yrityksiä niiden kehittämistoiminnoissa suoraan, ilman vastikkeita.²⁸⁶ Keran asiakasyritystensä kehittämistoimintoihin antamien avustusten määrät riippuivat sen oman toiminnan tuloksesta, joka taas oli suoraan riippuvainen sen asiakasyritysten menestyksestä – esimerkiksi asiakasyritysten konkurssit aiheuttivat Keralle luottotappioita. Tämän vuoksi Keran kehittämisavustukset olivat absoluuttisessa määrässä melko pieniä vielä 1970-luvun loppupuolellakin. Sen sijaan kehittämistoimintoihin annettujen lainojen määrä kasvoi jatkuvasti, mihin Ollila suhtautui erittäin positiivisesti.²⁸⁷ Innovaatioiden kannalta olennaisena tekijänä Ollila piti pk-yrityksiä, mikä käy ilmi tässä lainauksessa Pienteollisuuden keskusliiton liittokokouksesta vuonna 1977:

[...] haluan korostaa tuotekehittelyn ja yleensä innovaatiokyvyn merkitystä taloutemme elvyttämisessä. Sekä kansallisen että kansainvälisen kokemuksen mukaan pienyritykset ovat innovaatioiden tekijöinä avainasemassa siinä mielessä, että valtaosa uusista ratkaisuista ja uusista keksinnöistä tulee juuri pienyrityksistä. On tieteellisesti osoitettu, että tutkijaa ja vuotta kohden suuret yritykset ja niiden laboratoriot tuottavat huomattavasti vähemmän innovaatioita kuin pienet yritykset. Kun kysymys on todella käänteentekevästä, historiaa luovista innovaatioista, syntypaikkana on poikkeuksetta ollut pieni yritys.²⁸⁸

Ollila kuitenkin tunnusti seuraavana vuonna, että pienyritysten innovaatioita hidastivat niiden kohtaamat ongelmat. Tuotekehitys vaati yrityksiltä paljon resursseja minkä lisäksi se oli erittäin riskialtista toimintaa, ja kehitysalueiden pk-yrityksillä

²⁸⁵ Loikkanen 16.2.1973.

²⁸⁶ esim. Ollila 5.9.1977; Ollila 8.11.1977; Ollila 30.11.1977.

²⁸⁷ Ollila 15.6.1976.

²⁸⁸ Ollila 31.8.1977.

kehittämisrahoituksen ja ulkopuolisen asiantuntija-avun saatavuus olivat Keran niitä edistäneestä toiminnasta huolimatta edelleen tiukassa.²⁸⁹

Ollilan mielestä julkisen vallan tehtävä olisi luoda edellytyksiä yritysten kehitystoiminnalle; tällaiselle optimaaliselle innovaatioiden valintaympäristölle olisi edellytyksenä yritys- ja innovaatioystävällisen ilmapiirin luominen.²⁹⁰ Ollila esitteli Liikkeenjohdon Instituutin LIFIMin tilaisuudessa 1978 eräänlaisen jalostetun version jo Loikkasen esittämästä ideasta kehitysalueyritysten tuotekehityskeskuksesta:

Tarvitaan lisää sekä elinkeinoelämän omia, että valtion perustamia yksiköitä, joiden tehtävänä on tuoteideoiden välitys ja kehitys, innovaatioketjun kaikki vaiheet kattavan pitkäaikaisen ja -jänteen kehitystyön suorittaminen. [...] Uuden talousroolin omaksuminen merkitsee idearikkauden ja innovatiivisuuden entistä painokkaampaa korostumista tulevien liikkeenjohtajien ominaisuuksina.²⁹¹

On huomionarvoista, että myös Mariana Mazzucato ja Gregor Semieniuk esittivät yhdeksi yrittäjähenkisen valtion ominaisuudeksi koko innovaatioketjun tukemista.²⁹² Ollilan näkemyksessä valtio ja elinkeinoelämä tekisivät yhteistyötä sellaisen institutionaalisen kehikon luomiseksi, joka tukisi innovaatioiden syntyä entistä paremmin. Tässä on yksi yhteys Keran toiminnan ja Mazzucaton esittelemän yrittäjähenkisen valtion välillä. Ollila myös selkeästi tähdentää schumpeterilaisen koulukunnan hengessä entistä innovaatiopainotteisempaa yritysjohtamista. Hän ennustaa Keran toimitusjohtajuudesta luopuessaan vuonna 1979, että 1980-luvun aluepolitiikassa innovatiivisuuden ja yritysten henkisen pääoman kehittämisen olevan ratkaisevassa asemassa.²⁹³

1970-luvun loppupuoliskolla Veikko O. Vuorikari jatkoi kehitysalueyritysten kehittämistoiminnan puolesta puhumista. Markkinointi-Myyntimiehet -lehteen kirjoittamassaan artikkelissa Vuorikari arvioi teollisuuden rakennemuutoksen tarkoittavan investointien tarpeen siirtymistä kehittämistoimintojen ja uuden teknologian suuntaan. Ongelmallista tässä oli suomalaisten rahoitusmarkkinoiden kyvyttömyys

²⁸⁹ Ollila 25.9.1978.

²⁹⁰ Ollila 12.8.1978.

²⁹¹ Ollila 25.9.1978.

²⁹² Mazzucato & Semieniuk 2017, 27–29.

²⁹³ Ollila 29.10.1979.

toteuttaa riskirahoitusta tätä tarvetta tukien.²⁹⁴ Kokonaisuudessaan Vuorikari arvioi kehitysalueyritysten tilaa seuraavasti:

Kuitenkin yhä selvemmin on nähtävissä, että ongelmat eivät enää ole tottumattoman työvoiman koulutuksessa, kylmän ilman rakentamisessa, pitkissä kuljetusetäisyyksissä kuten asiat nähtiin 1970 -luvulla, vaan tällä hetkellä nähdään pullonkaulat yritysjohtajan koulutuksen ja neuvonnan puutteena, tuotekehityksen, markkinoinnin, tuotantomenetelmien kehittämisen puutteena ja laiminlyöntinä tai markkinointiponnistelujen vähäisyytenä.²⁹⁵

Vaikka yritysten kehittämistoimintojen ja innovaatioiden merkitystä oli pidetty melko suurena jo aiemmin, on juuri Vuorikarin ilmaisussa havaittavissa selviä merkkejä siitä, että 1970-luvun loppuvuosina tapahtui selvä muutos näihin toimintoihin suhtautumisessa. Tässä lainauksessa välittyvät paitsi Vuorikarin omat näkemykset innovaatioista, myös käytännöllisemmällä tasolla Keran rahoitusperiaatteet yritysten kehittämis- ja innovaatiotoimintaan:

Uusien tuotteiden kehittäminen on markkinoiden ja teknologian yhteistyön symbioosi. [...] Vasta viime aikoina tuotekehitykseen on laskettu mukaan Schumpeterin ajatusmallin mukaiset uudet innovaatiot ja pyritty niitä rahoittamaan sekä tuotekehityksen että markkinoinnin osalta samasta pisteestä. [...] Näin Kerassa on lähestytty innovaation rahoitusta niin, että innovaation kehittämiseen liittyvät eri tukiosuudet yhdistetään yhdeksi kokonaisuudeksi. [...] Kehitysaluerahasto Oy:n toimintapolitiikka on muuttunut siten, että aikaisemmin rahoitimme ainoastaan korkean innovaatioasteen hankkeita avustusrahoituksella. Nyt rahoitamme yritysten kaikkia kehityshankkeita ja käytössämme on koko rahoitusarsenaali; käyttöpääomalainat, kehittämislainat ja avustukset.²⁹⁶

Vuorikarinkin näkemyksessä julkisessa innovaatiotoiminnan tukemisessa olennaista on koko innovaatiocyklin tukeminen. Myöskin Schumpeterin ajatusten vaikutteet Keran toimintaan olivat niin merkittäviä, että Vuorikari mainitsee hänet nimeltä. Uutta oli myös tuotekehityksen ja markkinoinnin mieltäminen yhtenä kokonaisuutena, sillä aiemmin ne oli hahmotettu toisistaan erillisinä osa-alueina esimerkiksi rahoituksessa. Voidaan pohtia, johtiko vuoden 1978 työttömyyskriisi ja teollisuuden rakennemuutos kehittämistoimintojen ja innovaatioiden lisääntyneeseen arvostukseen sekä Keran toiminnassa, että yhteiskunnassa muutenkin.

Eino Petäjäniemi piti samoin tärkeänä yritysten kehittämis- ja innovaatiotoimintojen tukemista. Kuten Vuorikari, myös hän korosti markkinoinnin ja tuotekehityksen

²⁹⁴ Vuorikari 7.8.1979.

²⁹⁵ ibid.

²⁹⁶ Vuorikari 27.8.1979.

sympioosia erotuksena aiempiin käytäntöihin.²⁹⁷ Ollilan aiemmin toivoman koko innovaatioketjun tukemisen Petäjäniemi esittää jo osana Keran toimintaa vuonna 1982:

Keran tärkeä erityispiirre yritysten rahoittajana on sen mahdollisuus rahoittaa tuotannollista prosessia yrityksessä kokonaisuudessaan alkaen tuotekehityksestä ja markkinaselvityksestä ja päätyen investoinnin ja käyttöpääoman tarpeen rahoittamiseen. Vastaisuudessa erityisen tärkeää on pyrkiä nostamaan kehitysalueyritysten teknologian tasoa ja lisäämään osaamista vientimarkkinoinnin kohdalla.²⁹⁸

Tämä on yksi selkeä linkki Mazzucaton ajatusten ja Keran toiminnan välillä. Kun Keran asiakasyritys sai kaiken innovaatiotoimintaan tarvitsemansa rahoituksen ja neuvonnan samasta paikasta, tämän uskottiin kehittävän innovaatioita synnyttävää valintaympäristöä. Tätä Petäjäniemi piti kokonaisuudessaan tärkeänä, sillä hän käsitteli koko innovaatioketjun rahoitusta monta kertaa.²⁹⁹ Petäjäniemi toteaa julkisen rahoitustuen tarkoituksena olleen aktivoida yritysten tutkimus- ja tuotekehitystoimintaa, ja kantaa osittain siitä aiheutuvat riskit. Tämä on toinen näkökulma innovaatioiden valintaympäristön parantamiseen.³⁰⁰ On mielenkiintoista, että myös Eino Petäjäniemi esitti Loikkasen ja Ollilan tapaan kehitysalueiden yritysten keskuuteen innovaatioita edistävän instituution perustamista:

Yritysten toimintaedellytyksiä voidaan siten parantaa myös edistämällä teknologian ja ideoiden välitystä. Keran tekemän selvityksen mukaan Suomesta puuttuu tällä hetkellä tehokas tuotteiden ja teknologian välityskanava. Tähän perustuen on Kera käynnistänyt toimenpiteitä kotimaisen ja ulkomaisen teknologian siirtämiseksi kehitysalueiden yritysten käyttöön.³⁰¹

Tutkimusajankohdan loppuvaiheessa kansainvälistyminen lisäsi edelleen paineita yritysten kehittämis- ja innovaatiotoiminnan tukemista kohtaan. Tämä käy hyvin ilmi Petäjäniemen puheesta Kemijärven teollisuuskyläpäivillä 1987:

Kiristyvässä kilpailussa ongelmaksi muodostuu, miten kehitystyötä nopeutetaan, miten onnistumismahdollisuuksia parannetaan, miten tuote saadaan nopeasti tuotantoon ja markkinoille. Vastaus on nähdäkseni hyvin yksiselitteinen: Kehittämiseen ja innovaatioiden syntymiseen on panostettava. Tarvitaan enemmän henkilöitä, enemmän laitteita ja enemmän kehitystyötä.³⁰²

²⁹⁷ esim. Petäjäniemi 12.3.1980; Petäjäniemi 4.9.1980; Petäjäniemi 20.10.1980.

²⁹⁸ Petäjäniemi 24.5.1982.

²⁹⁹ esim. Petäjäniemi 11.2.1982; Petäjäniemi 23.3.1982; Petäjäniemi 4.5.1984.

³⁰⁰ Petäjäniemi 12.5.1981.

³⁰¹ Petäjäniemi 12.5.1981.

³⁰² Petäjäniemi 23.3.1987.

Kansainvälinen kilpailu pakotti yritykset lisäämään kehitystoimintaansa jo pelkästään kotimarkkinoilla, kansainvälisistä markkinoista puhumattakaan. Tämän Petäjäniemi otti esiin, kuten myös uusien ideoiden ja innovaatioiden merkityksen – Kera alkoi 1980 -luvun puolivälissä esimerkiksi järjestää erilaisia tuotekehitystä ja innovaatioita tukevia kilpailuja asiakasyrityksilleen.³⁰³ Veikko O. Vuorikarin ajatusmaailmassa schumpeterilaisuus vaikutti korostuvan 1980-luvulla yhä enenevässä määrin:

Tuotekehitys tulisi ymmärtää innovaatioiden kehittämiseksi tai uusien tuotteiden ja tuotantomenetelmien kehittämiseksi. Sana tuotekehitys tuo tällä hetkellä liian useasti mieleen teknisen tuotteen kehittämisen ja parantamisen, aivan kuin aina olisi kysymys hilavitkuttimen keksimisestä. Ehkä voin laajentaa tuotekehitys -sanana innovaatioiden edelleenkehittämiseksi ja siten lähestyä asiaa kuuluisan filosofi Schumpeterin ajatusmallin mukaan. Tällöin innovaation osatekijöinä voidaan luetella uuden tuotteen tai ominaisuuksiltaan uuden tuotteen käyttöönotto, uuden tuotantomenetelmän käyttöönotto, uusien markkinoiden avaaminen, uusien raaka-aineiden tai puolivalmisteiden tarjontalähteen valtaaminen tai minkä tahansa uuden organisaatiomuodon täytäntöönpano.³⁰⁴

Kun Vuorikari vastasi varatoimitusjohtajana Keran kehittämistoiminnoista ja innovaatioiden tukemisesta, on ymmärrettävää että hän käyttää Schumpeterin ajatuksia apunaan. Tästä nousee esiin kysymys, onko Vuorikarin edustaman SDP:n konsensuspolitiikan ja samaan aikaan kansainvälisesti uusliberalististen tahojen suosiman Schumpeterin ajatusten välillä yhteyttä, vai hyödynsikö Vuorikari schumpeterilaisia oppeja puhtaasti Keran asiakasyritysten kehitystä edistääkseen.

Keran johtajat käsittelivät markkinointia vähemmän kuin tuotekehitystä. Markkinoinnin suhteen heillä kaikilla oli kuitenkin selkeä ja samansuuntainen linja – sitä tarvittaisiin enemmän kehitysalueyritysten keskuudessa. Heidän markkinointinäkemyksissään toistuu ajatus, että ilman riittävää markkinointia hyvin tehty tuotekehitystoimintakin on turhaa. Kuten tuotekehityksen suhteen, myös markkinoinnin kohdalla on havaittavissa, että Kera jakoi lainoja ja avustuksia siihen yhä enemmän tutkimusajanjakson loppua kohden tultaessa.³⁰⁵ Vaikka markkinoinnin käsittely jäi tuotekehitykseen verrattuna jonkin verran vähemmälle, voi tästä Eino Petäjäniemen kannanotosta päätellä, että ainakin tutkielman ajanjakson loppuvaiheessa markkinointia pidettiin jo hyvin tärkeänä:

Mielestäni yritystoiminnan kehittämistä on korostettu liian kapea-alaisesti. Uskotaan ja kuvitellaan, että lisäämällä voimakkaasti ilmaista rahoitusta tuotekehitykseen ja

³⁰³ Petäjäniemi 11.4.1985; Petäjäniemi 23.6.1987.

³⁰⁴ Vuorikari 7.5.1982.

³⁰⁵ esim. Loikkanen 11.10.1973; Ollila 31.8.1977; Petäjäniemi 5.5.1980; Petäjäniemi 6.8.1985.

tavoitetutkimukseen ongelmat on ratkaistu. Tämä ei voi pitää paikkaansa. Yritystoiminnan kehittäminen kaipaa muutakin kuin tuotekehitystä. Yhtä tärkeätä kuin tuotekehitys, ellei tärkeämpääkin, on se, että markkinoinnin osaamista ja liikkeenjohdollisia valmiuksia lisätään yrityksissä. Markkinoinnin merkitys korostuu sitä mukaa mitä merkittävemmän teknologisen innovaation hyödyntämisestä on kyse.³⁰⁶

5.6. Yritysten kehittäminen: kilpailukyky

On esitetty näkökulmia, että 1970-1980-lukujen Suomessa oli käytössä kaksi erilaista kilpailukyvyn käsitettä: perinteinen hintakilpailukyvyn käsite, joka viittasi suomalaisten yritysten myymien tuotteiden suhteelliseen hintatasoon ja laatuun kansainvälisillä markkinoilla, sekä uudempi schumpeterilainen kilpailukyvyn käsite, jossa kansakuntien kyky luoda innovaatioita ja soveltaa uutta teknologiaa oli kansakuntien välisen taloudellisen kilpailun ytimessä. Hintakilpailukyvyn käsite rinnastuu ”kansainväliseen kilpailukykyyn”, ja schumpeterilainen kilpailukyky vastaavasti ”kansalliseen kilpailukykyyn”.³⁰⁷ Tässä alaluvussa tarkastelen, millä tavoin Keran johtajien puheissa yritysten kehittäminen rinnastui kilpailukyvyn käsitteeseen, ja mitä Keran johtajat hahmottivat kilpailukyvyn tarkoittavan.

Jouko Loikkasen näkemys kilpailukyvystä vastasi melko lailla perinteistä ajatusta suomalaisten vientiyritysten kansainvälisestä hintakilpailukyvystä. Loikkanen esittää mielenkiintoisesti, että kehitysalueiden yritystoiminnan kehittämistoimintaan satsaamalla voidaan parantaa niiden kilpailukykyä ulkomaisiin yrityksiin nähden. Mikä parasta, tämä toiminta maksaisi itsensä takaisin monikymmenkertaisesti:

Antamalla kehittämisoperaatioihin miljoona markkaa avustusta me varmistamme kymmenien miljoonien markkojen takaisintulon sekä ennen kaikkea edesautamme suomalaisen yritystoiminnan, myös pienyritystoiminnan, kilpailukyvyn säilymistä kehitysalueella ulkomaisiin ja suuriin kilpailijoihin verrattuna.³⁰⁸

Loikkanen ei kuitenkaan käsitellyt kehitysalueyritysten kilpailukykyä kovin montaa kertaa. Esko Ollila kyllä tarkasteli yritysten kilpailukykyä melko paljon, mutta lopulta varsin yksipuolisesti. Hänen näkemyksensä tiivistyy hyvin tässä otteessa vuodelta 1979:

³⁰⁶ Petäjäniemi 31.5.1985.

³⁰⁷ Houni 2017, 6–11.

³⁰⁸ Loikkanen 23.5.1974.

Yritysten tuotteita, tuotantomenetelmiä, markkinointia ja johtamista on muutettava niin, että yrityksemme pystyvät kilpailukykyisesti ja kannattavasti jatkamaan toimintaansa.³⁰⁹

Yleisesti Ollila jäsensi kilpailukyvyn ja kehittämistoimintoihin panostamisen olevan riippuvuussuhteessa keskenään. Ollila tuo esiin, että kehittämistoimintoihin tarvitaan lisää resursseja yritysten kansainvälisen kilpailukyvyn varmistamiseksi.³¹⁰ Ollilan näkemyksiä kilpailukyvystä pidän eräänlaisena - kuitenkin hintakilpailukyvyn käsitteeseen kalleellaan olevana - välimuotona perinteisen hintakilpailukyvyn ja schumpeterilaisen kansallisen kilpailukyvyn välillä, sillä Ollilan puheissa on havaittavissa elementtejä näistä molemmista.

Myös Eino Petäjäniemi rinnasti yritysten kehittämistoiminnan ja kilpailukyvyn samaksi kokonaisuudeksi.³¹¹ Tämä käy hyvin ilmi Petäjäniemen puheessa vuonna 1980:

Mahdollisuus kehittämisrahoituksen myöntämiseen on mielestämme erittäin tärkeä siksi, että kiristyneen kotimaisen ja kansainvälisen kilpailutilanteen myötä kehittämistoimintojen merkitys yritysten kilpailukyvyn ylläpitämisessä on entisestään korostunut. Yrityksiltä vaaditaan aikaisempaa enemmän osaamista, jotta ne voisivat pysyä mukana markkinoilla ja laajentaa toimintaansa. Erityisen tärkeitä nämä asiat ovat tänä päivänä kehitysalueiden pienten ja keskisuurten yritysten kohdalla.³¹²

Petäjäniemi piti kilpailukyvyn parantamista suorastaan elintärkeänä suomalaisille yrityksille, ja koska kehitysalueiden pk-yritykset olivat tässä suhteessa huonoimmassa asemassa jo lähtötasoltaan, oli kehittämispanostusten peräänkuuluttaminen kilpailukyvyn nimissä varmasti hyvin perusteltua. Petäjäniemi puki tämän sanoiksi muotoon ”kilpailussa mukana pysyminen”. Vaikean tilanteen aiheuttivat kilpailukyvyn kannalta välttämättömät investoinnit laitteisiin ja teknologiaan (Petäjäniemi käyttää termiä rationalisointi-investoinnit), jonka seurauksena työpaikkoja katosi. Petäjäniemi piti tätä kuitenkin välttämättömänä.³¹³ Tutkimusajanjakson loppua kohti Petäjäniemen näkemykset kilpailukyvystä pysyivät hyvin samankaltaisina. Teknologian kehitys vaikutti hänen mukaansa myös kilpailukykyyn, sillä vain teknologiaa onnistuneesti soveltaneet yritykset saattoivat menestyä. Petäjäniemen mukaan vuonna 1986 tietotekniikan soveltaminen yritystoimintaan oli jo välttämätöntä.³¹⁴ Kuten Ollilalla,

³⁰⁹ Ollila 29.10.1979.

³¹⁰ esim. Ollila 1.10.1976; Ollila 15.8.1978; Ollila 13.11.1978.

³¹¹ Petäjäniemi 12.11.1984.

³¹² Petäjäniemi 14.4.1980.

³¹³ Petäjäniemi 16.5.1980.

³¹⁴ Petäjäniemi 27.10.1983; Petäjäniemi 19.8.1986.

myös Petäjäniemen kilpailukykykemystä voi mielestäni pitää sekoituksena hintakilpailukyvyn ja schumpeterilaisen kilpailukyvyn välillä, mutta hieman tasaisemmassa suhteessa kuin Ollilalla.

Veikko O. Vuorikari ei juuri muuten käsitellyt kilpailukykyä, mutta vuonna 1987 hän aktivoitui tässä suhteessa. Koska Suomen talous kasvoi nopeasti ja avautui kansainväliselle kilpailulle, kiinnitti Vuorikari huomiota suomalaisen teollisuuden kilpailukykyyn. Vuorikarille kilpailukyky hahmottui jo varsin schumpeterilaisessa merkityksessä; kilpailu ei ole vain hinnoissa tai tuotteen laadussa, vaan kilpailu on kiinteä osa yrityksen jokapäiväistä toimintaa ja strategiaa. Vuorikari esitti, että kansainvälinen kilpailu tempaisee yrityksen mukaansa – jos kilpailua vastusteli, ei yrityksellä ollut elinmahdollisuuksia:

Tässä nykyisessä kilpailutilanteessa pysähtyminen merkitsee tappiota, jälkeen jäämistä kehityksestä ja väijäämättömästi sen tien valintaa, jonka loppupää on joko konkurssi tai toiminnan lopettaminen.³¹⁵

Kaikkiaan Keran johtajien puheissa kilpailukykypuhe rinnastuu ajatukseen jatkuvasti kiristyvistä kansainvälisestä kilpailusta, jonka ulkopuolelle jättäytyminen ei ole mahdollista. Tässä mielessä on havaittavissa yhteys uusliberalistien käyttämään välttämättömyyden retoriikkaan. Mielestäni ei kuitenkaan ole ainakaan selviä merkkejä siitä, että esimerkiksi Pertti Alasuutarin ja Risto Heiskalan esittelemä valtiomuutos suunnittelutaloudesta kilpailuvaltioon³¹⁶ näkyisi Keran johtajien kilpailukyvyn käsittelyssä täysipainoisesti. Keraa ei liene syytä pitää tässä suhteessa edelläkävijänä suomalaisessa kontekstissa, mutta joitakin elementtejä kilpailuvaltion käsitteestä on kuitenkin havaittavissa.

³¹⁵ Vuorikari 21.9.1987.

³¹⁶ Alasuutari 2004, 3-16; Heiskala 2006.

6. Pohdintaa

Tutkimuskysymysteni jakaminen kahteen osaan, eli aluepolitiikkaan ja yrittäjyyteen kuvastaa myös Kehitysaluerahasto Oy:n toiminnan kaksisuuntaisuutta; yrittäjyyden edistäminen oli tavallaan aluepoliittisille tavoitteille alisteista, mutta sen merkitys lisääntyi koko tutkielman ajanjakson ajan. Vahvasti yleistäen, mutta kuitenkin perustellusti voi mielestäni sanoa, että Keran toiminnassa 1970-luvulla aluepolitiikan yleinen merkitys oli suurempi, ja yrittäjyyden edistäminen oli vain yksi aluepoliittinen keino muiden joukossa; 1980-luvulla yrittäjyyden merkitys korostui vahvasti siinä missä aluepoliittiset tavoitteet jäivät enemmän taka-alalle. Aluepolitiikalla oli edelleen rooli Keran toiminnassa 1980-luvulla, mutta esimerkiksi alueellisen tasa-arvon tavoittelemista ei enää ainakaan lausuttu ääneen. Yksi syy tähän voi toki olla se, että aluepoliittisten tavoitteiden toteutuminen melko hyvin jo 1970-luvulla vähensi niihin alun perin kohdistunutta painetta, ja niitä alettiin pitää ikään kuin itsestäänselvyyksinä. Ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuneet asenteiden muutokset yrittäjyydelle suopeammiksi vaikuttivat myös todennäköisesti yrittäjyyden merkityksen korostumiseen.

Tästä nouseekin esiin kysymys, oliko Keran toiminnalla vaikutusta yleisen ilmapiirin muuttumiseen yrittäjyysmyönteisemmäksi ainakin kehitysalueilla, ja toisaalta, oliko yhteiskunnassa Keran toiminnasta riippumatta tapahtuneella yrittäjyysmyönteisyyden lisääntymisellä vaikutusta Keran toimintaan. Tutkielman aineisto ei anna tähän suoraa vastausta. Vaikuttaa kuitenkin mielestäni todennäköiseltä, että Keran toiminnalla oli huomattava vaikutus kehitysalueiden yrittäjyysmyönteisyyden edistämässä. Tämä tapahtui sekä käytännön tasolla yrittäjyyden toimintaedellytysten helpottamisessa, että järjestelmällisellä asenteiden muokkaamisella, mikä tuli Keran johtajien puheissa esiin yrittäjyyden merkityksen jatkuvana korostamisena ja arvostamisena. Vaikeampi kysymys on, oliko yleisesti suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneella yrittäjyysmyönteisyyden lisääntymisellä vaikutusta Keran toimintaan. Oma päätelmäni tästä on, että Kera toteutti yrittäjyyden edistämiseen tähtäävää toimintaansa yritysten kehittämisen kautta, ja vaikka Keran omistajana Suomen valtio ei suoraan yrittäjyyden ilmapiirin edistämistehtävää Keralle antanutkaan, ei se pyrkinyt myöskään millään tavoin estämään Keran toimintaa

yrittäjyysmyönteisyyden edistämiseksi. Koska Keran toimintaa ohjanneessa hallintoneuvostossa oli myös poliitikkoja, olisi yrittäjyyden ilmapiirin edistämistoiminta kyetty estämään, jos näin olisi haluttu. Osana suomalaista yhteiskuntaa Kera oli jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa muiden toimijoiden kanssa, ja täten altis vaikutteille, joten voidaan pitää mielestäni todennäköisenä, että yleinen ilmapiirin muuttuminen yrittäjyysmyönteisemmäksi lisäsi sen painoarvoa myös Keran toiminnassa.

Pohdittaessa tämän tutkielman analyysin aluepoliittisen osuuden tuloksia aluepolitiikan aiempaan tutkimukseen, ei esiin tule suuria yllätyksiä tai ristiriitoja. Tämän tutkielman aikarajausta, varsinkin vuodesta 1975 eteenpäin on pidetty monessa aiemmassa aluepolitiikan tutkimuksessa eräänlaisena tasaisuuden ajanjaksona tai suvantovaiheena.³¹⁷ Valtakunnallisella tasolla ja lakien valossa näin saattaa ollakin. Kuitenkin Keran toiminnan näkökulmasta en pitäisi ajanjaksoa 1975-1987 ollenkaan tasaisena. Erityisesti 1970-luvun loppupuolella tapahtunut muutos talouden kilpailukyvyn ja tehokkuuden korostamisessa esimerkiksi työllisyyden kustannuksella on mielestäni merkillepantavaa. Myös aluepoliittisten perustelujen jääminen esimerkiksi kansainvälistymisen, kilpailukyvyn ja innovaatioiden käsittelyn varjoon on mielestäni selkeä merkki muutoksesta Keran toiminnassa. Mikään uusi havainto tämä ei kuitenkaan ole. Aluepolitiikan tutkimuksessa on yleinen käsitys siitä, että vaikka aluepolitiikka ei lakien suhteen muuttunut merkittävästi ennen 1980-luvun loppua, uudet aluepoliittiset ajatukset kuitenkin saivat jalansijaa koko vuosikymmenen ajan, mikä johti 1990-luvun alussa nopeasti tapahtuneisiin perusteellisiin muutoksiin koko aluepolitiikan toiminnassa.

Innovaatiopolitiikan toteuttajana Keran rooli oli selkeästi edistää kehitysalueyritysten tuotekehitystä ja markkinointia sekä toimia yhtenä teknologian ja uusien ajattelumallien välittäjänä. Näiden toimintojen osalta Keran resurssit olivat kuitenkin pienehköjä verrattuna sektorin suurempiin toimijoihin kuten Sitraan ja Tekesiin. Tässä mielessä aiemman innovaatiopolitiikan tutkimuksessa Kera on jäänyt sivurooliin, ja puhtaasti resurssien määrässä mitattuna se on ollutkin perusteltua. Suhteellisen pienistä resursseistaan huolimatta Keran innovaatiopoliittinen painoarvo oli todennäköisesti huomattava, sillä kehitysalueyritysten lähtötason ollessa näiden toimintojen osalta hyvin matalalla, jo pienillä panostuksilla pystyttiin saamaan aikaan merkittäviä tuloksia.

³¹⁷ esim. Eskelinen 2001.

Entä missä määrin kehitysvaltion tai yrittäjähenkisen valtion teorioita voidaan soveltaa Keran toimintaan? Kokonaisvaltaisesti kumpakaan teoriaa ei voi mielestäni soveltaa Keran kontekstiin. Kehitysvaltion mallissa valtion ja yritysten yhteistoiminnassa Keran rooli näiden kahden välissä voi makrotasolla pitää jokseenkin paikkansa. Aasialaisissa kehitysvaltioissa valtiotoimijaa edusti suoraan valtionhallinto, kuten ministeriö; yritykset sen sijaan olivat järjestään suuria yrityksiä. Kehitysvaltion eurooppalainen, ns. verkostohenkinen malli vastaa paremmin Keran toimintaa. Kera ei valtiomisteisuudestaan huolimatta edustanut valtiotoimijaa kuin välillisesti – näin sen toiminta oli joustavampaa, ja se kykeni paremmin toimimaan yhteistyössä yritystoimijoiden kanssa, jotka olivat Keran tapauksessa lähes pelkästään pk-yrityksiä. Tässä mielessä Kera voidaan löyhästi sovittaa osaksi Suomen taloushistoriaan kehitysvaltion eurooppalaista, verkostohenkistä mallia, jos Suomen talouskehitys mielletään tämän mallin mukaisesti.

Yrittäjähenkinen valtio on mielestäni hieman heikommin sovitettavissa Keran kontekstiin. Jos Suomen valtio hahmotetaan yrittäjähenkiseksi valtioksi, ja Kera tässä yhteydessä yhdeksi valtion työkaluksi, voidaan Keran toiminnasta löytää joitakin yrittäjähenkisen valtion elementtejä. Tällaisia ovat esimerkiksi koko innovaationsyklin tukeminen ja jossakin määrin missio-orientoituneisuus, jos aluepolitiikka hahmotetaan yhteiskunnallisena haasteena. Kuitenkin Keran innovaatiopoliittinen toiminta vastasi sen johtajien puheiden perusteella mielestäni hyvin pitkälti taloustieteilijöiden keskuudessa yleisemmin hyväksyttyjä valtiointervention oikeutuksia, kuten esimerkiksi innovaatiomyönteisen ilmapiirin tukemista ja täydennysrahoittajana toimimista yhdessä yksityisen pääoman kanssa.

Uusliberalististen ajatusten nouseminen yhteiskunnallisesti merkittävämpään asemaan ei ole yksiselitteisen selkeästi havaittavissa Keran johtajien puheiden perusteella. Eräänlaisia vihjeitä tästä on havaittavissa, kuten kilpailukykydiskurssin korostuminen hiljalleen, sekä kansainvälistymisen merkityksen lisääntyminen. Nämä molemmat ilmiöt esiintyvät aineistossa ns. välttämättömyyksinä, eli ainoana vaihtoehtona esitetään niihin sopeutuminen. Samoin markkinamekanismin häiriöiden kritisointi hiipui tutkielman ajanjakson loppua kohti käytännössä olemattomiin, vaikka vielä 1970-luvun alkupuolella Keran johtajat esittivät sen syyksi monille yhteiskunnallisille ongelmille. Myös yrittäjyysmyönteisyyden edistämisen, joka sai Keran toiminnassa yhä korostuneemman

aseman tutkielman ajanjakson edetessä, voi tulkita olevan ainakin jossain määrin kytköksissä uusliberalistisiin ihanteisiin, kuten yksilökeskeisyyden korostumiseen ja kilpailun lisääntymiseen. Vaikka rahoitusmarkkinoiden vapautuminen näkyi toki Keran rahoitustoiminnassa 1980-luvun puolivälistä eteenpäin, ei sen yhteyteen ole mielestäni erityisen selkeästi liitettävissä uusliberalistisia arvoja; ehkä rahoituksellisen riskinoton jonkinasteinen lisääntyminen rahoitusmarkkinoiden sääntelyn vähenemisen jälkeen voidaan varovaisesti tulkita tällaiseksi. Kaikkiaan valtiomuutos suunnitteluvaltiosta kilpailuvaltioon on jollakin tasolla havaittavissa myös Keran toiminnassa erityisesti 1980-luvulla, mutta sen hahmottaminen aineistosta ei ole täysin selkeää, ja vaatii jonkin verran tulkintaa.

7. Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää tarkemmin Kehitysaluerahasto Oy:n (Keran) roolia aluepoliittisena toimijana ja yrittäjyyden edistäjänä Suomen kehitysalueilla 1971–1987. Keran aluepoliittinen rooli vastaa tutkielman analyysin perusteella hyvin pitkälti aiemmissa tutkimuksissa esitettyjä havaintoja. Aluepolitiikan tutkimuksessa Kera ei ollut täysin käsittelemätön aihe, mutta kuitenkin mielestäni puutteellisesti tutkittu ottaen huomioon sen suhteellisen suuren painoarvon aluepolitiikan käytännön toteutuksessa 1970–1980-luvuilla. Yrittäjyyden ja aluepolitiikan tutkimuksen yhdistämistä on hyvin vähän sovellettu aiemmassa tutkimuksessa, joten tämän tutkimuksen tarkoituksena oli paikata tätä tutkimuksellista aukkoa.

Tutkielman keskeisinä tuloksina voidaan pitää kolmea havaintoa. Ensimmäinen on Keran toiminnassa korostuva rooli yrittäjämönteisen ilmapiirin luomisessa Suomen kehitysalueilla. Tämä ei ole täysin uusi havainto, mutta tutkielman analyysin perusteella tulkitsen, että Keran toiminta yrittäjämönteisyyden yhteiskunnallisessa edistämisessä ei ole aiemmin tullut tarpeeksi esille. Toinen havainto on Keran innovaatiopoliittisen toiminnan odotettua suurempi merkitys. Tämäkään havainto ei ole täysin uusi, sillä se on todettu myös aiemmassa tutkimuksessa. Analyysin perusteella pidän todennäköisenä, että Keran rooli innovaatiopoliitiikan toimijana oli käytännössä sen resurssien suhteellista osuutta suurempi. Kolmas havainto on 1970-luvun loppupuolen nouseminen esiin yhteiskunnallisena käännekohtana. Aiemmassa aluepolitiikan tutkimuksessa tasaisuuden on tulkittu jatkuneen vallitsevana tavoitteena pitkälle 1980-luvulle; Keran toiminnassa

tehokkuustavoitteen merkitys alkaa kuitenkin kasvaa jo 1970-luvun loppuvuosina. Samaan aikaan innovaatioiden, teknologian ja kilpailukydydiskurssin merkitykset alkoivat nousta aluepoliittisten tavoitteiden rinnalle Keran toiminnassa, ja mahdollisesti 1980-luvun aikana jo niitä merkittävämmiksi. Käytännössä tämä näkyy aineistossa ”jatkuvasti kiristyvänä kansainvälisenä kilpailuna”, jossa mukana pysyminen peitti vähitellen alleen Keran toiminnassa muut tavoitteet, vaikkei niitä täysin mitätöinytkään.

Tutkielman tarkoituksena ei ollut esittää yleiskuvausta Keran toiminnasta ja toiminnan tuloksista, sillä tämä on tehty jo kahdessa aiemmassa Kerasta tehdyssä yrityshistoriikissa. Niihin verrattuna tässä tutkielmassa ei tullut esiin merkittäviä ristiriitoja tai eriäviä havaintoja. Sen sijaan tässä tutkielmassa pyrittiin esittämään uusia näkökulmia ja painotuksia Keran toimintaan, eli täydentämään aiempaa tutkimusta. Tämän tutkielman aineiston luonteesta johtuen johtopäätökset ja tulokset ovat melko yleisluontoisia, eivätkä erityisen tarkkoja, joten niihin tulee suhtautua tietyllä varauksella. Tulokset kuvastavat Kehitysaluerahasto Oy:n johtajien puheissa ilmenevää todellisuutta, joka täytyy ottaa huomioon niitä arvioitaessa. Aineisto oli kuitenkin siinä mielessä antoisaa, että sitä ei ole aikaisemmin juurikaan tutkittu, eikä ainakaan samoista näkökulmista kuin tässä tutkielmassa.

Kehitysaluerahasto Oy:n toiminnassa olisi hyvin aiheita jatkotutkimuksille. Esimerkiksi kvantitatiivinen tarkastelu Keran toiminnallaan avustamista uusista aloittaneista yrityksistä tämän tutkielman kanssa samalla ajanjaksolla voisi olla yksi kiinnostava aihe. Tässä tutkielmassa käytetty aineisto sopisi hyvin myös kielelliseen tarkasteluun, esimerkiksi diskurssianalyysiin. Tämä kuitenkin edellyttäisi aineiston tarkempaa rajaamista ja täten tarkasteltavan aineiston kokonaismäärän merkittävää vähentämistä. Esimerkiksi 1970–1980-lukujen vaihteen muutos kilpailukyvyyn ja innovaatioiden korostumisen suhteen voisi olla kiinnostava aihe kielellisten merkitysten tarkasteluun. Samoin Keran rooli 1990-luvun lamassa olisi kiinnostava tutkimusaihe sekä kvalitatiiviseen että kvantitatiiviseen tarkasteluun.

8. Lähteet

8.1. Arkistolähteet

Finnvera Oy, Kehitysaluerahasto Oy:n arkisto:

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Loikkanen

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Loikkanen, Heikkilä

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Ollila

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Ollila 1975

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Ollila 1976-77

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Ollila 1978-79

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Ollila, Vuorikari, Kajanoja, Petäjäniemi

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Petäjäniemi 1.8.1986-31.12.1987

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Petäjäniemi 1979

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Petäjäniemi 1980-81

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Petäjäniemi 1980-86, kirjoituksia lehtiin, vastaukset haastatteluihin,tekstit muille

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Petäjäniemi 1982-83, alustukset, puh.vuorot

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Petäjäniemi 1984-31.7.1986

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Vuorikari

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Vuorikari 1967, 1972, 1975-77

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Vuorikari 1974-87

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Vuorikari 1978-85

KI Puheet, esitelmät **Kla** johtajat, Vuorikari 1986-88

8.2. Painetut lähteet

Ristimäki, Juhani: PKT:n Puolesta: Neljännesvuosisata Orvo Kiesin Matkassa. Helsinki: Tammi, 2000.

8.3. Sähköiset lähteet

Maaseudun Tulevaisuus 18.11.2019, <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/mielipiteet/artikkeli-1.553135>, viitattu 1.5.2020.

Suomen Yrittäjät: <https://www.yrittajat.fi/yrittajan-abc/perustietoa-yrittajyydesta-316159>, viitattu 1.5.2020.

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus 1.2.2018, https://vatt.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yrittajahenkinen-vai-innovaatiomyonteinen-valtio-, viitattu 1.5.2020.

Yle 23.7.2018, <https://yle.fi/uutiset/3-10313405>, viitattu 1.5.2020.

8.4. Kirjallisuus ja artikkelit

Alaja, Antti: Valtionyhtiöistä yrittäjähenkiseen valtioon. Kalevi Sorsa -säätion julkaisuja, 1/2015, Kalevi Sorsa -säätio, Helsinki, 2015.

Alaja, Antti: Yrittäjähentinen valtio. Uusi avaus innovaatiopolitiikkaan. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 2/2017, 121-140.

Alasuutari, Pertti: Laadullinen tutkimus 2.0. (ePub-versio), Vastapaino, Tampere, 2011.

Alasuutari, Pertti: Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen – Miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004):1, 3-16.

Asplund, Rita & Maliranta, Mika: Productivity Growth: the Role of Human Capital and Technology. Teoksessa Ojala, Jari (toim.); Eloranta, Jari (toim.) & Jalava, Jukka (toim.): The Road to Prosperity – An Economic History of Finland. SKS, Helsinki, 263-284, 2006.

Baumol, William J. & Strom, Robert J.: "Useful Knowledge" of Entrepreneurship: Some Implications of the History. Teoksessa Baumol, William J. (toim.), Mokyr, Joel (toim.) & Landes, David S. (toim.): The Invention of Enterprise: Entrepreneurship From Ancient Mesopotamia to Modern Times. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 527-542, 2010.

Berhicci, Luca & Tucci, Cristopher: Entrepreneurship, Technology and Schumpeterian Innovation: Entrants and Incumbents. Teoksessa The Oxford Handbook of Entrepreneurship, Edited by Basu, Anuradha; Casson, Mark; Wadeson, Nigel & Yeung, Bernard, 2008.

Block, Fred: "Swimming Against the Current: The Rise of a Hidden Developmental State in the United States." Politics & Society 36, no. 2 (2008): 169-206.

Boyce, Gordon, & Ville, Simon P.: The Development of Modern Business. Basingstoke: Palgrave, 2002.

Eskelinen, Heikki: Aluepolitiikka Rautahäkissä. Kunnallisalan kehittämissäätiö, Helsinki, 2001.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. (ePub-versio), Vastapaino, Tampere, 1998.

Foucault, Michel, & Burchell, Graham: The Birth of Biopolitics: Lectures At the College De France, 1978-1979. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.

Granberg, Leo: Maatalouden tulojärjestelmän synty & Tuotannon kasvun vuosikymmenet. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.): Suomen maatalouden historia III – Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, s. 91-186, 2004.

Haapala, Pertti & Peltola, Jarmo: Elinkeinorakenne 1750-2000. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.): Suomen Rakennehistoria: Näkökulmia Muutokseen Ja Jatkuvuuteen (1400-2000). Tampere: Vastapaino, s. 170-209, 2018.

Haggard, Stephan: Developmental States. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

Hakkarainen, Anna-Kaisa: Aika ennen aluepolitiikkaa. Pohjoisen kehityshankkeet ja alueiden kehittämisen idea 1950-luvun Suomessa. Helsingin yliopisto, Maantieteen laitos, Helsinki, 2008.

Harzig, Christiane; Hoerder, Dirk; Gabaccia, Donna: What is migration history? Polity Press, Cambridge, 2009.

Hautamäki, Lauri: Suomalaisen ”suuren” aluepolitiikan vaiheet. Teoksessa Katajamäki, Hannu (toim.) Mies ja alue – Juhlakirja professori Kauko Mikkosen 60-vuotispäivän kunniaksi, s. 32-47. Vaasan yliopisto, Vaasa, 2001.

Heikkinen, Sakari: Julkinen talous, valtiontalous ja finanssipolitiikka. Teoksessa Laine, Jaana (toim.); Fellman, Susanna (toim.); Hannikainen, Matti (toim.); Ojala, Jari (toim.): Vaurastumien vuodet – Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen. Gaudeamus, Helsinki, 39-59, 2019.

Heikkinen, Sakari: Kiinniottajasta kiinniotettavaksi: Suomen taloudellisesta kehityksestä 1870-2015. Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2017, 293-311.

Heiskala, Risto: Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi Jako: Miten Suomesta Tuli Kilpailukyky-yhteiskunta? Gaudeamus, Helsinki, 14-42, 2006.

Herranen, Timo: Valtion raha vauhditti – Suomen erityisrahoituslaitoksen historia. Finnvera Oyj, Helsinki, 2009.

Hoffman, Kai: Suomen teollisuuden yleiskehitys. Teoksessa Laine, Jaana (toim.); Fellman, Susanna (toim.); Hannikainen, Matti (toim.); Ojala, Jari (toim.): Vaurastumien vuodet – Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen. Gaudeamus, Helsinki, 150-175, 2019.

Hokkanen, Olli: Suomalainen Kaupunkipolitiikka - Sen Tekijät Ja Tulkit. Helsinki: Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, 2019.

Honkanen, Mika: Alue, politiikka ja laki: Analyysi Eduskunnan aluepoliittisen lainsäädännön keskusteluista vuosina 1966, 1975, 1988 ja 1993. Geotieteiden ja maantieteen laitos, Helsingin Yliopisto, Unigrafia, Helsinki, 2016.

Houni, Topi, Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet: Kilpailukyky Ja Sitra - Kilpailukyvyn Käsité Sitran Perustamisvaiheessa 1966–1967. Helsingin yliopisto, 2017.

Hänninen, Niko: Metsätöiden murros ja suuri muutto Ruotsiin – syy ja seuraus? Teoksessa Saaritsa, Sakari (toim.); Hänninen Kirsi (toim.): Työväki maahanmuuttajana/ Väki Voimakas 25, 123-148, 2012.

Johnson, Chalmers A.: MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-1975. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1982.

Jokinen, Arja: Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi – Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. (ePub-versio), Vastapaino, Tampere, 2016.

Jones, Geoffrey: Multinationals and Global Capitalism: From the Nineteenth to the Twenty-first Century. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2005.

Jones, Geoffrey; van Leeuwen, Marco H.D. & Broadberry, Stephen: The future of economic, business, and social history, Scandinavian Economic History Review, 60:3, 225-253, 2012.

Jäntti, Markus & Vartiainen, Juhana: The Finnish Developmental State and its Growth Regime. Research Paper No. 2009/35, UNU WIDER 2009.

Kalela, Jorma: Historian Rakentamisen Mieli Ja Tutkijan Valinnat."Medeiasta Pronssisoturiin : Kuka Tekee Menneestä Historiaa? 40-59, 2010.

Karvonen, Sakari: Hyvinvoinnin alue-erojen jäljillä: politiikkaa vai paikallista kehittämistä? Teoksessa Kaihovaara, Antti (toim.): Jakolinjojen Suomi. Helsinki, Kalevi-Sorsa -säätö, s. 119-140, 2014.

Katajamäki, Hannu & Kaikkonen Rauno: Maaseudun kolmas tie. Helsingin Yliopisto, Maaseudun tutkimus -ja koulutuskeskus, Seinäjoki, 1991.

Katajamäki, Hannu: Aluekehittämisen sumea tulevaisuus. Terra 128: 2/2016, 95-88.

Kehitysaluerahasto, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus: Kehitysaluerahasto Oy:n toiminta ja toiminnan vaikutukset. Kehitysaluerahasto, Kuopio, 1981.

Kerkelä, Heikki: Kehityksen ongelma ja Suomen tie. Teoksessa Saari, Juho (toim.): Historiallinen käänne: Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki, 64-90, 2006.

Kiander, Jaakko: Suomalaisen kasvumallin muutos: Kansallisesta kasvupolitiikasta globaalitalouteen. Teoksessa Hjerpe, Reino (toim.), Kari, Seppo (toim.) & Kiander, Jaakko (toim.): Kasvumallin muutos ja politiikan haasteet, Vatt-julkaisuja 44, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki, 1-20, 2006.

Kocka, Jürgen & Soukola, Timo: Kapitalismin Lyhyt Historia. Gaudeamus, Helsinki, 2016.

Koivuniemi, Jussi: Tehtaiden Suomi ja deindustrialisaatio 1900-2000. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.): Suomen Rakennehistoria: Näkökulmia Muutokseen Ja Jatkuvuuteen (1400-2000). Tampere: Vastapaino. 210-243, 2018.

Kuusterä, Antti: Rahoitusmarkkinoiden murrokset ja muutokset. Teoksessa Laine, Jaana (toim.); Fellman, Susanna (toim.); Hannikainen, Matti (toim.); Ojala, Jari (toim.): Vaurastumien vuodet – Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen. Gaudeamus, Helsinki, 60-88, 2019.

Laakso, Seppo & Loikkanen, Heikki: Kaupunkitalous - Johdatus kaupungistumiseen, kaupunkien maankäyttöön sekä yritysten ja kotitalouksien sijoittumiseen. Gaudeamus, Helsinki, 2004.

Laurinkari, Juhani: Hyvinvointipolitiikan talous. Teoksessa Niemelä, Pauli (toim.): Hyvinvointipolitiikka. Helsinki, WSOY, 68-89, 2010.

Leiviskä, Janne: Pohjois- Ja Itä-Suomen Elinkeinojen Kehittäminen Suomalaisen Yhteiskunnan Murroksessa: Suurimpien Puolueiden Elinkeinopolitiikka 1951–1970. Oulu: Oulun yliopisto, 2011.

Lemola, Tarmo: Evolutionaarinen taloustiede. Teoksessa Lemola, Tarmo (toim.): Näkökulmia Teknologiaan, Gaudeamus, Helsinki, 149-175, 2000.

Lemola, Tarmo: Tiedettä, teknologiaa ja innovaatioita kansakunnan parhaaksi. Katsaus Suomen tiede- ja teknologiapolitiikan lähihistoriaan. VTT, Työpapereita nro 57/01: Espoo, 2001.

Lerner, Joshua: Boulevard of Broken Dreams - Why Public Efforts to Boost Entrepreneurship and Venture Capital Have Failed and What to Do About It. Princeton: Princeton University Press, 2009.

Löppönen, Paavo: Vapauden Markkinat: Uusliberalismin Kertomus. Tampere: Vastapaino, 2017.

Mazzucato, Mariana & Penna, Caetano C.R: Beyond market failures: the market creating and shaping roles of state investment banks. *Journal of Economic Policy Reform*, 19:4, 305-326, 2016.

Mazzucato, Mariana & Semieniuk, Gregor: Public financing of innovation: new questions. *Oxford Review of Economic Policy*, Volume 33, Number 1, 2017, 24–48.

Mazzucato, Mariana: From market fixing to market-creating - a new framework for innovation policy. *Industry and Innovation*, 23:2, 140-156, 2016.

Mazzucato, Mariana. *The Entrepreneurial State: Debunking Public Vs. Private Sector Myths*. London: Anthem Press, 2013.

Moisio, Sami: Aluepolitiikan muuttuva nomos ja kilpailukykyisen Suomen luominen. Teoksessa Moisio, Sami (toim.): *Maantiede mun silmäni avaa, maapalloa katselemaan*. Juhlakirja lehtori Jorma Kytömäen maantieteen puolesta tekemän työn kunniaksi. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja A, Turku, s. 23-44, 2005.

Moisio, Sami: Valtio, alue, politiikka – Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Vastapaino, Tampere, 2012.

Murto, Eero; Laamanen, Tapio & Niemelä, Mika: *Altavastaajasta Ykköskenttään: Suomen Teknologiapolitiikan Ja Sen Toimijaorganisaatioiden Kehitysvaiheita 1960-luvulta Nykypäivään*. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö, 2007.

Mäntylä, Matti: *Pohjois-Suomea Kehittämässä: Periferia Urho Kekkosen Poliitiikan Kohteena Ja Vallankäytön Välineenä Vuosina 1950-1981*. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, 2016.

Nenonen, Marko: *Alueiden Suomi 1500-2000*. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.): *Suomen Rakennehistoria: Näkökulmia Muutokseen Ja Jatkuvuuteen (1400-2000)*. Tampere: Vastapaino, 67-91, 2018.

Niittykangas, Hannu & Tervo, Hannu: *Tutkimustuloksia harjoitetun aluepolitiikan vaikutuksista*. Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus, julkaisuja, Jyväskylä, 1985.

Niittykangas, Hannu 2011a: *Alueellinen yrittäjyys*. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu, N:O 369/2011.

Niittykangas, Hannu 2011b: *Yrittäjyydestä ja yrittäjämäisestä toiminnasta*. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu, Working paper N:O 368/2011.

Paavonen, Tapani: *Teollisuus-Suomi*. Teoksessa Paavonen, Tapani & Kangas, Olli: *Suomen Eduskunta 100 vuotta – Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*, Edita, Helsinki, 88-108, 2006.

Palomäki, Antti: *Juoksuhautoista jälleenrakennukseen – siirtoväen asutus- ja asutokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940-1960 ja sen käännteentekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen*. Tampere University Press, Tampere, 2011.

Patomäki, Heikki: Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt Historia Ja Tulevaisuuden Vaihtoehdot. Helsinki: WSOY, 2007.

Puoskari, Pentti: Väärää politiikkaa suuren muuton vuosina? – Virolaisen ja Paaasion hallitusten elinkeino- ja rakennepolitiikka 1964-1968. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Joensuu, 2013.

Remahl, Tea: Aluepolitiikan yhteiskunnalliset merkitykset ja muutos hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon. Nordia geographical publications, Volume 37:5, Oulun yliopisto, Multiprint Oy, Oulu, 2008.

Siirilä, Seppo: Alueellinen kehittämispolitiikka rakennemuutoksen pyörteissä. Teoksessa Puheenvuoroja aluekehityksestä – Juhlakirja professori Lauri Hautamäen 60-vuotispäiväksi, Haveri, Arto (toim.) & Siirilä, Seppo (toim.), Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Sarja A18/1996, 7-15, Tampere, 1996.

Sippola, Matti: Kehitysalueista aluekehitykseen – Suomen virallisen aluepolitiikan 30 ensimmäistä vuotta 1966-1995. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, alueiden kehittäminen, 31/2010.

Sippola, Matti: Kiinnekohtia aluepolitiikan 50-vuotiselta taipaleelta. Terra 128: 2/2016, 89-95.

Siukosaari, Anssi & Metsämäki, Tapio: Ei yksin rahasta... Kertomus Kehitysalue-rahasto Oy:n ja Kera Oy:n ihmisistä, työstä, tavoitteista ja tuloksista 25 ensimmäisen toimintavuoden aikana 1971-1996. Kera Oy, Kuopio, 1996.

Solantie, Reijo: Ilmasto ja sen määräämät luonnonolot Suomen asutuksen ja maatalouden historiassa. Jyväskylän Yliopisto, 2012, Jyväskylä.

Storey, David J.: Evaluating SME Policies and Programmes: Technical and Political Dimensions. Teoksessa The Oxford Handbook of Entrepreneurship, Edited by Basu, Anuradha; Casson, Mark; Wadeson, Nigel & Yeung, Bernard, 2008.

Takalo, Tuomas: Innovaatiopolitiikan haasteet. Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2014, 381-390.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi – uudistettu laitos. (ePub-versio) Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2018.

Tykkyläinen, Markku & Kavilo, Seppo: Maaseudun asuttaminen ja talouden rakennemuutos Suomessa. Joensun yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Joensuun Yliopiston monistuskeskus, Joensuu 1991.

Uusitalo, Eero: Maaseutu - Väliinputoajasta Vastuunkantajaksi: Maaseutupolitiikan Itenäistyminen Alue- Ja Maatalouspolitiikan Puristuksessa. Mikkeli: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, 2009.

Vartiainen, Perttu: Suomalaisen Aluepolitiikan Kehitysvaiheita. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 1998.

Vihinen, Hilkka: Suomalaisen rakennemuutoksen maatalouspolitiikka 1958 – 1987. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli, Julkaisuja 8. Helsinki, 1990.

Viiri, Arto: Alueiden suunnittelusta alueelliseen kehittämiseen – Suomalaisen aluepolitiikan muodostuminen 1900-luvun jälkipuoliskolla. Alue ja ympäristö I/97, 26 vuosikerta, s. 51-65, Joensuun yliopistopaino.

Wuokko, Maiju: Markkinatalouden etujoukot – Elinkeinoelämän valtuuskunta, Teollisuuden keskusliitto ja liike-elämän poliittinen toiminta 1970–1980-lukujen Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2016.